

VILNIAUS GEDIMINO TECHNIKOS UNIVERSITETAS

VERSLO VADYBOS FAKULTETAS

FINANSŲ INŽINERIJOS KATEDRA

Roberta Čiapaite

KOMERCINIO BANKO KREDITO RIZIKOS VALDYMAS

COMMERCIAL BANK CREDIT RISK MANAGEMENT

Baigiamasis magistro darbas

Verslo vadybos studijų programa, valstybinis kodas 62403S121

Finansų inžinerijos specializacija

Vadybos ir verslo administravimo mokslo kryptis

Vilnius, 2009

VILNIAUS GEDIMINO TECHNIKOS UNIVERSITETAS

VERSLO VADYBOS FAKULTETAS

FINANSŲ INŽINERIJOS KATEDRA

TVIRTINU
Katedros vedėja

(Parašas)

Rima Tamošiūnienė

(Vardas, pavardė)

(Data)

Roberta Čiাপaitė

KOMERCINIO BANKO KREDITO RIZIKOS VALDYMAS

COMMERCIAL BANK CREDIT RISK MANAGEMENT

Baigiamasis magistro darbas

Verslo vadybos studijų programa, valstybinis kodas 62403S121

Finansų inžinerijos specializacija

Vadybos ir verslo administravimo mokslo kryptis

Vadovas prof. hab. m. dr. A. V. Rutkauskas

(Moksl. laipsnis, vardas, pavardė)

(Parašas)

(Data)

Konsultantas

(Moksl. laipsnis, vardas, pavardė)

(Parašas)

(Data)

Konsultantas

(Moksl. laipsnis, vardas, pavardė)

(Parašas)

(Data)

Vilnius, 2009

VILNIAUS GEDIMINO TECHNIKOS UNIVERSITETAS
VERSLO VADYBOS FAKULTETAS
FINANSŲ INŽINERIJOS KATEDRA

Socialinių mokslų mokslo sritis
Vadybos ir administravimo mokslo kryptis
Vadybos ir verslo administravimo studijų kryptis
Verslo vadybos studijų programa, valstybinis kodas 62403S121
Finansų inžinerijos specializacija

TVIRTINU
Katedros vedėja

(Parašas)
Rima Tamošiūnienė
(Vardas, pavardė)

(Data)

**BAIGIAMOJO MAGISTRO DARBO
UŽDUOTIS**

.....Nr.
Vilnius

Studentui (ei)Robertai Čiapaitei.....
(Vardas, pavardė)

Baigiamojo darbo tema: Komercinio banko kredito rizikos valdymas.....

patvirtinta 2008 m. spalio 23 d. dekanų potvarkiu Nr. 356vv

Baigiamojo darbo užbaigimo terminas 2009 m. gegužės 29 d.

BAIGIAMOJO DARBO UŽDUOTIS:

Duomenys: UAB Medicinos banko kreditavimą ir rizikos valdymą reglamentuojantys vidaus teisės aktai, UAB Medicinos banko metinės finansinės ataskaitos, Lietuvos bankų asociacijos internetiniame puslapyje skelbiama Lietuvos bankų sektoriaus statistika, Lietuvos banko internetiniame puslapyje skelbiama bankų statistika. Skaičiavimams panaudoti UAB Medicinos banko suteiktų paskolų portfelio pasiskirstymo pagal ekonominės veiklos šakas duomenis, suminio Lietuvos bankų paskolų portfelio pasiskirstymo pagal ekonominės veiklos šakas duomenis ir bendrosios pridėtinės vertės struktūros pagal ekonominės veiklos šakas duomenis.

Aiškinamasis raštas: Remiantis aukščiau paminėtais duomenimis, išanalizuoti pagrindinius UAB Medicinos banko kreditavimą ir rizikos valdymą reglamentuojančius dokumentus, atkreipiant dėmesį į jų pasikeitimus per kelerius metus. Palyginti pasirinkto banko veiklos rodiklių pokyčius, kurie geriausiai išreiškia kredito rizikos valdymo kokybę, su viso Lietuvos bankų sektoriaus veiklos rezultatų pokyčiais. Atlikti UAB Medicinos banko portfelio diversifikacijos tyrimą pagal ekonomines veiklos šakas, nustatant paskolų portfelio koncentracijos rodiklių pokyčius ir kitimo tendencijas.

Brėžiniai: Lentelės ir paveikslai.

Baigiamojo darbo rengimo konsultantai:

.....
.....
(Moksl. laipsnis, vardas, pavardė)

Vadovas

(Parašas)

prof. hab. m. dr. A. V. Rutkauskas

(Moksl. laipsnis, vardas, pavardė)

Užduotį gavau

.....
(Parašas)

.....
(Vardas, pavardė)

.....
(Data)

Vilniaus Gedimino technikos universitetas

Verslo vadybos fakultetas

Finansų inžinerijos katedra

ISBN

ISSN

Egz. sk. 1

Data-....-....

Verslo vadybos studijų programos baigiamasis magistro darbas

Pavadinimas **Komercinio banko kredito rizikos valdymas**

Autorius **Roberta Čiupaitė**

Vadovas prof. hab. m. dr. **A. V. Rutkauskas**

Kalba

☐

lietuvių

☐

užsienio

Anotacija

Baigiamajame magistro darbe nagrinėjamos komercinio banko kredito rizikos vertinimo ir valdymo problemos, paskolų portfelio vertinimo būtinumas ir tikslai, užsienio šalių patirtis šioje srityje.

Pirmoje baigiamojo magistro darbo dalyje aptartos komercinių bankų patiriamos rizikos, kredito rizikos samprata, paskolos ir skolininko rizikos vertinimo ypatumai, aktyvų ir pasyvų valdymo strategijos, paskolų portfelio rizikos vertinimas, paskolų koncentracijos rizikos vertinimas ir valdymas, Lietuvos banko vaidmuo gerinant kredito rizikos vertinimą ir valdymą bankuose.

Antroje baigiamojo magistro darbo dalyje išsamiai aptarti UAB Medicinos banko kreditavimą ir rizikos valdymą reglamentuojantys teisės aktai, ypatingas dėmesys bus skirtas šių aktų pasikeitimams per kelis metus, naujų aktų atsiradimui ir šių pasikeitimų įtaką kredito rizikos valdymui banke.

Trečioje dalyje su viso Lietuvos bankų sektoriaus rezultatais palyginti UAB Medicinos banko rezultatai, kurie parodo ar banke kredito rizika yra valdoma gerai. Taip pat atliktas UAB Medicinos banko portfelio diversifikacijos tyrimas, nustatant paskolų portfelio koncentracijos rodiklių pokyčius ir kitimo tendencijas.

Išnagrinėjus teorinius ir praktinius kredito rizikos vertinimo ir valdymo aspektus, pateikiamos baigiamojo darbo išvados ir siūlymai.

Darbą sudaro 6 dalys: įvadas, teorinės literatūros apžvalga, banko kreditavimą ir rizikos valdymą reglamentuojančių vidaus teisės aktų analizė, projektinė dalis, išvados ir siūlymai, literatūros sąrašas.

Darbo apimtis – 126 p. teksto be priedų, 12 iliustr., 17 lent., 56 bibliografiniai šaltiniai.

Atskirai pridedami darbo priedai.

Prasminiai žodžiai: diversifikacija, komerciniai bankai, kreditas, kredito rizika, kreditų koncentracijos rizika, nuostolio įvykis, paskolų portfelis, rizika, rizikos valdymas, specialieji atidėjiniai

Vilnius Gediminas Technical University

Business Management faculty

Finance Engineering department

ISBN

ISSN

Copies No.

Date-....-....

Business management study programme master thesis.

Title: Commercial bank credit risk management

Author Roberta Čiapaite

Academic supervisor prof. hab. m. dr. A. V. Rutkauskas

Thesis language

☐

Lithuanian

☐

Foreign (English)

Annotation

Commercial bank credit risk evaluation and management problems, the necessity of loan portfolio analysis and its goals, also foreign countries experience are examined in this final master's thesis.

In the first chapter, credit risk theoretical background is researched. It consists of credit risk conception, main banks' risks and their influence on loan portfolio management, the main points in a loan and borrower's risk evaluation process, assets and liabilities strategies, concentration risk evaluation and management, central bank role in commercial banks credit risk valuation and management improvement.

In the second chapter, Medicinos bankas Ltd lending and risk management regulating bills of law inside are discussed properly, particularly paying attention to changes of these bills over past few years, new ones confirmed in the bank and those changes influence on Medicinos bankas Ltd credit risk management.

In the third chapter, Medicinos bankas Ltd results are compared with the results of the whole bank sector in Lithuania that shows how efficient credit risk is managed in the bank. Also concentration of Medicinos bankas Ltd loan portfolio is researched by calculating loan portfolio concentration indexes variation and forecasting variation trends.

Having analyzed the theoretical and practical aspects of credit risk evaluation and management, the conclusions and suggestions are provided.

Structure: introduction, the review of theoretical literature, the analysis of Medicinos bankas Ltd lending and risk management regulating bills of law inside, results section, conclusions and suggestions.

Thesis consist of: 126 p. text without appendixes, 12 pictures, 17 tables, 56 bibliographical entries.

Appendixes included.

Keywords: diversification, commercial banks, credit, credit risk, concentration of credit risk, loss event, loan portfolio, risk, risk management, specific provisions

TURINYS

IVADAS	10
1. KOMERCINŲ BANKŲ KREDITO RIZIKOS SAMPRATA, VALDYMAS IR VERTINIMAS	12
1.1. KREDITO RIZIKOS VALDYMAS BANKE	17
1.1.1. Pagrindiniai veiksmingo kredito rizikos valdymo principai.....	17
1.1.2. Pagrindiniai paskolų ir paskolų portfelio rizikos valdymo principai	19
1.1.3. Pagrindinių banko veiklos rizikų įtaka paskolų portfelio valdymui.....	22
1.1.4. Komercinių bankų aktyvų ir pasyvų valdymo strategijos.....	26
1.1.5. Paskolų registro naudojimas kredito rizikai valdyti	29
1.2. KREDITO RIZIKOS VERTINIMAS	33
1.2.1. Kredito rizikos vertinimas siejant su valdymu komerciniame banke	33
1.2.2. Paskolos ir skolininko rizikos vertinimo ypatumai.....	34
1.2.2.1. Įsipareigojimų neįvykdymo tikimybė	36
1.2.2.2. Nuostolis įsipareigojimų neįvykdymo atveju	39
1.2.2.3. Reitingų sistema.....	40
1.2.2.4. Paskolos dydis įsipareigojimų neįvykdymo atveju	43
1.2.3. Paskolų portfelio rizikos vertinimas.....	46
1.2.4. Paskolų koncentracijos rizikos vertinimas ir valdymas	51
1.2.5. Lietuvos banko vaidmuo gerinant kredito rizikos vertinimą ir valdymą bankuose.....	53
1.2.5.1. Teisinės bazės plėtojimas	54
2. UAB MEDICINOS BANKO KREDITAVIMĄ IR RIZIKOS VALDYMĄ REGLAMENTUOJANTYS TEISĖS AKTAI	56
2.1. UAB MEDICINOS BANKO KREDITAVIMĄ REGLAMENTUOJANTYS TEISĖS AKTAI	56
2.1.1. UAB Medicinos banko kreditų portfelio vertinimo taisyklės.....	56
2.1.2. UAB Medicinos banko kreditavimo taisyklės	59
2.1.3. UAB Medicinos banko paskolų vertinimo taisyklės	60
2.1.4. UAB Medicinos banko kreditavimo politika.....	62
2.1.5. Juridinių, fizinių ir kitų juridinių asmenų vertinimo taisyklės.....	68
2.2. UAB MEDICINOS BANKO RIZIKOS VALDYMĄ REGLAMENTUOJANTYS TEISĖS AKTAI.....	74
2.2.1. UAB Medicinos banko finansinės grupės rizikos valdymo politika	75
2.2.2. UAB Medicinos banko finansinės grupės vidaus kontrolės politika	82
2.2.3. Vidaus kapitalo pakankumo vertinimo taisyklės	82
2.2.4. Testavimo nepalankiausiomis sąlygomis tvarka.....	87
2.2.5. UAB Medicinos banko paskolų rizikos duomenų tvarkymo ir naudojimosi Lietuvos banko duomenų baze taisyklės	90
3. UAB MEDICINOS BANKO KREDITO RIZIKOS VALDYMO IR PASKOLŲ PORTFELIO DIVERSIFIKACIJOS TYRIMAS.....	93
3.1. LIETUVOS BANKŲ SEKTORIAUS APŽVALGA	93
3.2. UAB MEDICINOS BANKO VEIKLOS APŽVALGA	97
3.3. UAB MEDICINOS BANKO KREDITO RIZIKOS VALDYMO KOKYBĖ.....	102
3.4. UAB MEDICINOS BANKO PASKOLŲ PORTFELIO DIVERSIFIKACIJOS TYRIMAS PAGAL EKONOMINĖS VEIKLOS ŠAKAS.....	112
IŠVADOS	119
PASIŪLYMAI	122
LITERATŪRA IR KITI ŠALTINIAI	123
PRIEDAI	127

VARTOJAMOS SANTRUMPOS

BPV – bendroji pridėtinė vertė

EAD – paskolos dydis įsipareigojimų neįvykdymo momentu (atveju)

EL – tikėtinas nuostolis

EVRK – ekonominės veiklos rūšių klasifikatorius

HHI - Herfindahl-Hirschman indeksas

LGD – nuostolis įsipareigojimų neįvykdymo atveju

PD – įsipareigojimų neįvykdymo tikimybė

PRDB – paskolų rizikos duomenų bazė

UL – netikėtas nuostolis

PAVEIKSLAI

1.1 Paveikslas. Banko rizikų įtaka paskolų portfelio valdymui.....	25
1.2 paveikslas. Aktyvų ir pavyvų nulinio, teigiamo ir neigiamo valdymo strategijos.....	28
1.3 paveikslas. Tipinis paskolų portfelio nuostolio skirstinys.....	49
3.1 paveikslas. Bankų turto pokytis	105
3.2 paveikslas. Bankų indėlių ir akredityvų pokytis	106
3.3 paveikslas. Bankų išduotų paskolų pokytis.....	106
3.4 paveikslas. Bankų grynojo pelno pokytis.....	107
3.5 paveikslas. Bankų specialieji atidėjiniai.....	107
3.6 paveikslas. Bankų specialiųjų atidėjinių pokytis	108
3.7 paveikslas. Bankų specialiųjų atidėjinių ir paskolų portfelio santykis.....	109
3.8 paveikslas. UAB Medicinos banko kapitalo pakankamumas.....	111
3.9 paveikslas. UAB Medicinos banko likvidumas.....	111

LENTELĖS

1.1 lentelė. Tipinių valstybinio ir privataus paskolų registrų palyginimas.....	30
1.2 lentelė. PRDB kaupiamų duomenų apimties kaita.....	32
2.1 lentelė. Fizinių asmenų (būsimų klientų) vertinimo kriterijai ir kriterijų svoriai.....	69
2.2 lentelė. Fizinių asmenų (būsimų klientų) galutinis reitingas.....	69
2.3 lentelė. Fizinių asmenų (esamų klientų) vertinimo kriterijai ir kriterijų svoriai	70
2.4 lentelė. Fizinių asmenų (esamų klientų) galutinis reitingas.....	70
2.5 lentelė. Juridinių asmenų vertinamų rodiklių svoriai.....	72
2.6 lentelė. Juridinių asmenų galutinis reitingas.....	72
2.7 lentelė. Kitų juridinių asmenų galutinis reitingas.....	74
3.1 lentelė. UAB Medicinos banko paskolų rizikos grupės.....	101
3.2 lentelė. Lietuvos bankų asociacijos narių duomenys 2003-2008 metais.....	102
3.3 lentelė. UAB Medicinos banko duomenys 2003-2008 metais.....	102
3.4 lentelė. Visų Lietuvos bankų ir UAB Medicinos banko palyginimas.....	104
3.5 lentelė. Nuotolio matai	113
3.6 lentelė. UAB Medicinos banko ir suminio Lietuvos bankų paskolų portfelio HHI pagal ekonominės veiklos šakas.....	114
3.7 lentelė. UAB Medicinos banko daugiausiai kredituojamų ekonominių veiklos šakų dalis banko portfelyje ir specialiųjų atidėjinių dalis banko portfelyje.....	116
3.8 lentelė. UAB Medicinos banko paskolų portfelio pagal ekonominės veiklos šakas penki nuotolio matai lyginant su dvejomis pasirinktomis bazinėmis struktūromis	117

IVADAS

Paskolų teikimas yra viena pagrindinių bankų veiklos kryptų. Skolinant reikia daryti sprendimus, susijusius tiek su skolininkui teikiamos paskolos naudingumu, tiek su jos grąžinimo užtikrinimu. Šie sprendimai ne visada yra teisingi ir paskolos naudingumas laikui bėgant gali sumažėti dėl įvairių priežasčių. Pagrindinė rizika, su kuria susiduria bankai, yra kredito rizika. Kadangi paskolų teikimas išlieka ne tik viena svarbiausių, bet ir viena rizikingiausių bankų veiklos sričių, itin svarbu tinkamai valdyti kredito riziką ir turėti patikimą šio turto netekimo rizikos įvertinimo mechanizmą.

Aktualumas. Beveik kiekviename su kredito rizika susijusiame literatūros šaltinyje pabrėžiamas kredito rizikos valdymo aktualumas, kadangi per paskutiniuosius du dešimtmečius pasaulyje žlugo gana daug bankų ir tai sukėlė platų atgarsį visuomenėje. Dažniausia bankų žlugimo priežastis buvo kredito (paskolų) rizika. Šiuo metu bankai vėl priversti ypač daug dėmesio skirti kredito rizikos valdymui. Kaip žinome, bankų žlugimas padidina ciklinę ekonomikos nuosmukį ir gali sukelti finansų krizę.

Šią temą buvau pasirinkusi baigiamajam bakalauro darbui, nes jau tuo metu ši tema buvo aktuali dėl Lietuvos bankų didėjančių paskolų portfelių. Atsižvelgdama į dabartinę sudėtingą ekonominę Lietuvos ir viso pasaulio situaciją ir palaipsniui blogėjančią Lietuvos bankų paskolų portfelių kokybę nusprendžiau baigiamajame magistro darbe toliau plėtoti šią temą.

Problema. Praeities duomenys rodo, kad viena pagrindinių bankų veiklos sutrikimo priežasčių yra paskolų (ar kitų finansinių priemonių) koncentracija. Labai svarbu yra pastebėti paskolų koncentraciją vienam klientui, konkrečiame geografiniame regione, ekonomikos sektoriuje, klientų grupėje ir pan. Būtinumą valdyti paskolų portfelio koncentracijos keliamą riziką pripažįsta bankų priežiūrą vykdančios institucijos, tačiau nurodymuose bankams paprastai reglamentuojama tik tokia rizika, kuri sietina su atskiro skolininko ir su juo susijusių asmenų kreditavimu, pavyzdžiui, keliamas maksimalios paskolos sumos vienam skolininkui ar didelių paskolų reikalavimas. Paskolų pasiskirstymas pagal ekonominę veiklą paprastai nereglamentuojamas, bankams nenurodoma, kaip vertinti su paskolų pasiskirstymu pagal ekonominės veiklos šakas susijusią riziką. Tai iš dalies lemia ir šios srities mokslinių tyrimų trūkumas. Lietuvos bankų paskolų portfelių koncentracija moksliniu požiūriu irgi išsamiai nenagrinėta.

Tyrimo objektas – kredito rizikos valdymas UAB Medicinos banke ir banko paskolų portfelis.

Darbo tikslas – aptarti UAB Medicinos banko kredito rizikos valdymą ir įvertinti kredito rizikos valdymo kokybę bei banko paskolų portfelio diversifikaciją.

Uždaviniai:

1. Išnagrinėti teorinius kredito rizikos vertinimo ir valdymo aspektus: komercinių bankų aktyvų ir pasyvų valdymo strategijas, paskolos ir skolininko rizikos vertinimo ypatumus, paskolų portfelio vertinimo principus, paskolų koncentracijos rizikos vertinimą ir valdymą, Lietuvos banko vaidmenį gerinant kredito rizikos vertinimą ir valdymą bankuose;
2. Išanalizuoti pagrindinius UAB Medicinos banko kreditavimą ir rizikos valdymą reglamentuojančius dokumentus, akcentuojant jų pasikeitimus per kelerius metus, naujų dokumentų atsiradimą ir šių pasikeitimų įtaką kredito rizikos valdymui banke;
3. Palyginti UAB Medicinos banko veiklos rezultatus, kurie parodo, ar banke kredito rizika yra valdoma efektyviai, su viso Lietuvos bankų sektoriaus rezultatais;
4. Atlikti UAB Medicinos banko portfelio diversifikacijos tyrimą pagal ekonomines veiklos rūšis, nustatant paskolų portfelio koncentracijos rodiklių pokyčius ir kitimo tendencijas.

Metodai. Šiame darbe buvo taikyti bankų veiklos rodiklių kitimų per metus, išreikštų procentais, lyginimo ir analizės metodai, taip pat viešai prieinamų statistinių duomenų lyginamoji analizė, grafinis duomenų vaizdavimas, banko vidaus teisės dokumentų pasikeitimų stebėjimas ir naujai atsiradusių nagrinėjimas, matematinės statistikos analizės metodų taikymas, vertinant paskolų portfelių koncentracijos rodiklių ir nuotolio matų pokyčius laiko atžvilgiu.

Baigiamasis magistro darbas yra sudarytas iš įvado, trijų dalių, išvadų, literatūros sąrašo ir priedų. Pirmoje dalyje nagrinėjama teorija, antroje - banko vidaus teisės aktai, reglamentuojantys kreditavimą ir rizikos valdymą, o trečioje atliekama fundamentinė analizė ir diversifikacijos tyrimas. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados ir pasiūlymai, kaip būtų galima pagerinti esamą UAB Medicinos banko kredito rizikos valdymą.

Rašant šį darbą, buvo remiamasi Lietuvos ir užsienio autorių literatūra, UAB Medicinos banko vidiniais dokumentais, susijusiais su kredito rizikos valdymu, ir kita informacija apie komercinių bankų veiklą ir jos rodiklius Lietuvoje.

1. KOMERCINŲ BANKŲ KREDITO RIZIKOS SAMPRATA, VALDYMAS IR VERTINIMAS

Pradžioje pateiksiu keletą svarbiausių šiame darbe naudojamų prasminių žodžių apibrėžimų:

Kreditas yra ekonominiai piniginiai santykiai, susiję su įmonių, organizacijų ir gyventojų laikinai laisvų pinigų kaupimu ir tiksliniu jų teikimu apmokėjimo ir grąžintinumo pagrindais [2, p. 141].

Rizika suprantama kaip galimybė patirti nuostolių, prarasti pajamas arba tai, kad siekiant numatyto tikslo prireiks papildomų išteklių [56, p. 11].

Rizika – kontekstas, kuriame įvykis įvyksta su tam tikra tikimybe arba kuriame įvykio baigmės pasiskirsčiusios tikimybiniu skirstiniu [27, p. 551].

Kredito rizika – tai rizika, kad banko skolininkas dėl tam tikrų priežasčių (ekonominiai, politiniai pakitimai, bankrotas ir kt.) negalės įvykdyti savo įsipareigojimų bankui. Kredito rizikos priimtinumas banke kinta ciklais. Iš pradžių kovojama dėl rinkos dalies, lengvinamos kreditavimo sąlygos, mažinamos kredito kainos. Tačiau tokia politika ilgai daro didesnių nei įprasta kredito nuostolių, o tai priverčia banko vadovybę sugriežtinti kreditavimo sąlygas. Sugriežtinus sąlygas, sumažėja kreditavimo apimtis ir klientų srautas. Dėl to mažėja pelningumas. Tada vadovybė vėl nusprendžia laisvinti kreditavimo sąlygas, skatinti kreditavimą. Ciklas prasideda iš naujo [56, p. 69].

Kredito rizika – tai skolos ir palūkanų negrąžinimo rizika. Kredito rizika gali būti apibūdinta kaip skolininko neapibrėžtumo problema. Visada gali atsitikti taip, kad skolininkas neturės galimybės įvykdyti savo įsipareigojimų grąžinti skolą pagal sutartas sąlygas [48, p. 111].

Portfelis (investicinis) – individo ar institucijos turimo turto derinys. Paprastai taip apibūdinamas finansinis (įskaitant piniginių) turtas, bet iš esmės nėra pagrindo į portfelio sąvoką neįtraukti materialiojo turto [27, p. 492].

Komerciniai bankai – terminas, kuriuo paprastai apibūdinami privačiojo sektoriaus bankai, užsiimantys bendruoju, o ne specializuotu verslu. Komerciniai bankai priima įvairių terminų indėlius, iš jų ir indėlius iki pareikalavimo, o jų paskolos verslui privačiajame sektoriuje, tradiciškai kintamojo kapitalo tikslais, paprastai sudaro didesnę jų turto dalį. Šis terminas tokius bankus atskiria tiek nuo taupomųjų bankų, tiek nuo bankinių institucijų, pvz., būsto paskolų bendrijų ir finansų rūmų [27, p. 109].

Rizikos valdymas yra procesas, kai identifikuojamos, įvertinamos, stebimos ir kontroliuojamos visos patiriamos rizikos [24, p. 141].

Kreditų koncentracijos rizika – galimybė bankui patirti santykiškai didelį (palyginti su banko kapitalu, turtu, pajamomis, ar, jei tai galima išmatuoti, bendra banko prisiimta ar jam priimtina rizika) nuostolį iš kreditų, jog sutriktų normali banko veikla [52, p. 95].

Nuostolio įvykis – vienas ar keli įvykiai, objektyviai įrodantys, kad paskolos vertė nuo jos pirminio pripažinimo galėjo sumažėti arba sumažėjo [44, p. 1].

Specialieji atidėjiniai – abejotinių aktyvų vertės sumažėjimo dydis, atitinkantis tikėtinų nuostolių galimybę:

- specialieji atidėjiniai abejotiniams aktyvams – atidėjiniai, sudaromi konkretaus abejotino aktyvo tikėtiniams nuostoliams padengti;
- specialieji atidėjiniai visai abejotinių aktyvų sumai – atidėjiniai, sudaromi visų abejotinių aktyvų tikėtiniams nuostoliams padengti [44, p. 4].

Bankų kredito rizika yra glaudžiai susijusi su kitomis bankų patiriamomis rizikomis, todėl prieš pateikdama kredito rizikos sampratą trumpai aptarsiu pagrindines bankų patiriamas rizikas.

I. Mačerinskienės ir L. Ivaškevičiūtės 2004 m. Respublikinės mokslinės konferencijos pranešimų medžiagoje apibūdinamos banko veiklos rizikos:

„Banko rizika – tai nuostolio atsiradimo tikimybė, o tiksliau grėsmė pararasti dalį savo ekonominių išteklių, negauti pajamų už suteiktas finansines paslaugas ar turėti papildomų išlaidų atliekant tam tikras finansines operacijas. Komercinio banko riziką taip pat galima apibūdinti kaip grėsmę, kad koks nors įvykis arba veiksmas neigiamai paveiks banko galimybes sėkmingai įgyvendinti verslo tikslus ir strategiją. Bankų veikloje svarbiausia yra ne rizikos išvengti, o nustatyti galimą jos šaltinį, priskirti jį tam tikrai rizikos rūšiai ir sumažinti ją iki minimalaus.

< ... > Rizikos valdymo procesas susideda iš tokių dalių:

- Rizikos identifikavimas;
- Rizikos išmatavimas;
- Rizikos apribojimas arba sumažinimas;
- Rizikos stebėjimas;
- Rizikos kontrolė;
- Ataskaitų teikimas [24, p. 140].“

Kaip teigia mokslininkai, bankas riziką turi prisiimti norėdamas uždirbti pelno, nes per griežtas rizikos ribojimas apriboja banko veiklą, tačiau per daug laisvas ir liberalus požiūris lemia per didelius nuostolius. Taigi rizikos valdymas turi būti lankstus ir atitinkantis esamą situaciją.

Banko veiklą veikia daugybė rizikų. Vienos rizikos yra išmatuojamos (rinkos, likvidumo, kredito), kitos – tik prognozuojamos (teisinė, operacinė), o dar kitos – neišmatuojamos (verslo, įvykio, sisteminė rizika). Rizikos klasifikacijų yra daugybė, tačiau dažniausiai banko valdyme yra naudojama Bazelio kapitalo pakankamumo taisyklėse apibrėžta klasifikacija, išskiriant rinkos,

kredito ir operacinę riziką. Kaip teigia G. Kancerevyčius, tokia klasifikacija tikslingiausia todėl, kad šios rizikų grupės bankui gali atnešti didžiausius nuostolius, o visos kitos rizikos pasireiškia retai, neapibrėžtinai, todėl banke dažniausiai ignoruojamos, nors ir suvokiamas jų egzistavimas. Kiti mokslininkai greta rinkos, kredito ir operacinės rizikos prijungia ir likvidumo riziką bei palūkanų normos rizikas [18, p. 254].

F. Jasevičienė ir kt. siūlo banko rizikas suskirstyti taip:

- Aplinkos rizika – rizika, kuri kelia grėsmę banko veiklai dėl tikimybės, kad aplinkos jėgos privers gerokai pakeisti banko tikslus ir strategiją arba nutraukti banko veiklą. Tai konkurencijos, jautrumo, teisinė ir finansinė rizikos.
- Proceso rizika – tai tikimybė patirti nuostolių dėl to, kad banko veiklos procesas organizuojamas netinkamai. Tai veiklos, valdymo, informacinių sistemų ir sąžiningumo rizikos.
- Reputacijos praradimo rizika – ši rizika atsiranda dėl to, kad bankas veikia nesėkmingai, nesugeba laikytis įstatymų ir kitų teisės aktų nustatytos tvarkos, atskleidžia komercines banko klientų paslaptis.
- Informacijos, skirtos sprendimams priimti, rizika – tai rizika, atsirandanti tada, kai informacija, kuri naudojama strateginiams, veiklos ir finansiniams sprendimams priimti, nėra tinkama arba patikima.
- Šalies rizika – tai rizika, atsirandanti skolinimo, investavimo, atsiskaitymų operacijas vykdant tarptautiniu mastu.
- Sistemine rizika – tai visos bankų sistemos krizės rizika, atsirandanti dėl netiesioginio finansinio susiejimo visos šalies ekonomikos mastu, taip pat dėl masinės panikos [7, p. 25].

I. Mačerinskienė ir L. Ivaškevičiūtė išsamiai išanalizavusios literatūrą išskyrė šias pagrindines banko rizikas, kurios turi didžiausią įtaką banko paskolų portfelio valdymui: kredito rizika; likvidumo rizika; palūkanų normos rizika; proceso (*ang.* operational) rizika; konkurencijos rizika. Visas išskirtas rizikas minėtos autorės apibūdina taip:

„Kredito rizika – tai rizika, kad skolininkas dėl tam tikrų priežasčių (ekonominių, politinių sąlygų pasikeitimo, bankroto) negalės įvykdyti savo įsipareigojimų bankui. Kitaip tariant, kredito rizika įvertina tikimybę, kad banko suteikta paskola ar jos dalis nebus gražinta ir nebus sumokėtos palūkanos pagal pasirašytą sutartį.

Likvidumo rizika – tai rizika, kad dėl lėšų trūkumo banko įsipareigojimams įvykdyti ar banko turtui finansuoti (pvz. paskoloms suteikti) nepalankiomis sąlygomis teks likviduoti kitą banko turtą arba skolintis nepalankiomis rinkos sąlygomis. Banko likvidumas yra banko mokumo pagrindas.

Palūkanų normos riziką galima apibrėžti, kaip riziką, kad nenumatyti rinkos palūkanų pokyčiai neigiamai įtakos banko pelną. Taigi, iš esmės tai yra rizika, kad vidutinė banko pritrauktų lėšų

(indėlių ir gautų kreditų) vertė tam tikru laikotarpiu išaugs ir viršys vidutinę banko suteiktų paskolų palūkanų normą ir tuo būdu, atitinkamos banko veiklos sritys taps nuostolingos.

Daugelis mokslininkų proceso riziką apibrėžia tiesiog kaip tikimybę patirti nuostolius dėl to, kad banko veiklos procesas yra organizuojamas netinkamai. Proceso rizika banke atsiranda tuomet, kai bankas neturi tinkamai parengtos veiklos strategijos; banko veiklos procesai yra susiję su nepagrįstai didelėmis išlaidomis; banko teikiamos paslaugos netenkina klientų poreikių; banko valdymo struktūra neracionali; banko vadovai ir darbuotojai nekvalifikuoti, nekompetentingi, nesąžiningi; banko turima technologinė įranga ir informacinės sistemos nėra funkcionalios [24, p. 143].“

Konkurencijos riziką F. Jasevičienė ir kt. apibūdina kaip tikimybę patirti nuostolius sumažėjus banko konkurencingumui rinkoje dėl to, kad nesugeba pasinaudoti savo konkurenciniais pranašumais, tinkamai reaguoti į konkurentų veiksmus ir aplinkos pokyčius [16, p. 27].

Visos aukščiau išvardintos rizikos yra pagrindinės banko veiklos bei paskolų portfelio valdymo rizikos. Toliau šiame darbe bus aptarti pagrindiniai paskolų portfelio valdymo aspektai, kurių analizė padės atskleisti šių rizikos rūšių įtaką šiam procesui.

Kaip teigia nagrinėti autoriai savo knygoje ir straipsniuose, viena iš svarbiausių banko veikloje yra kredito rizika, nes paskolų portfelis paprastai sudaro pačią didžiausią banko aktyvų dalį.

Kredito rizika reiškia, kad klientas neįvykdys savo įsipareigojimų bankui. Atitinkamai kredito rizikos valdymo tikslas – įvertinti galimų nuostolių atsiradimo galimybę, numatyti jų dydį, pateikti informaciją banko vadovybei, kad būtų pagerinta susidariusi padėtis.

V. Vaškelaitis savo knygoje „Pinigai: komerciniai bankai ir jų rizikos valdymas“ išskiria šiuos banko kredito rizikos prisiėmimo principus:

- Prisiimti tik tą kredito riziką, kuri yra išmatuojama ir valdoma.
- Finansuoti tik tokius klientus, kurie yra mokūs ir gali garantuoti paskolų grąžinimą iš teikiamų pinigų srautų per visą paskolos laikotarpį.
- Valdyti konsoliduotą kredito riziką vadovaujantis susijusių asmenų principu.

Savo ruožtu toje pačioje knygoje V. Vaškelaitis išskiria šias kredito rizikos valdymo priemones:

- Kreditavimo taisyklės ir tvarka.
- Kreditavimo procedūros, reglamentuojančios kreditavimo veiklą.
- Kredito rizikos limitų sistema.
- Paskolų klasifikavimo modeliai bei jų nustatymo kriterijai.
- Kredito rizikos valdymas banko padaliniuose.
- Kreditavimo darbuotojų kvalifikacijos tobulinimas.

Paskolos suteikiamos pagal griežtai nustatytus kriterijus. Šie kriterijai turi apibrėžti klientą, paskolos struktūrą ir tikslą, paskolos grąžinimo šaltinius ir apdraudimo priemonę.

Vertinant kliento mokumą svarbiausia yra gerai atlikti kredito analizę. Kredito analizės tikslas yra kuo geriau įvertinti esamą kliento padėtį ir perspektyvas toje srityje, kurioje klientas siūlo savo produktus/paslaugas.

Atliekant kredito analizę, kiekvienam klientui priskiriamas kliento reitingas. Ūkio subjekto reitingas apima kliento finansinės būklės įvertinimą, kliento kokybines charakteristikas ir verslo perspektyvą. Fizinio asmens reitingas parodo kliento mokumą ir galimybes grąžinti paskolą.

Banke turi būti nustatyti limitai vienam skolininkui, susijusiems asmenims, ūkio šakoms ir kt.

Banko paskolų portfelio diversifikavimas pasireiškia kreditavimo galimybių išskirstymu. Banko kredito rizika didėja didinant bendrą kreditų apimtį, koncentruotą tarp nedidelio skaičiaus skolininkų. Diversifikuojant banko kredito portfelį kreditai skirstomi pagal:

- Terminus – priklausomai nuo laukiamų rinkos konjunktūros pakitimų reguliuojama trumpalaikių, vidutinės trukmės ir ilgalaikių skolų dalis.
- Kreditų paskirtį – sezoniniai, kreditai ilgalaikiam turtui įsigyti ir kt.
- Užstato patikimumą.
- Palūkanų už kreditą nustatymą – fiksuotosios ar kintamosios.
- Ūkio šakas, šalis ir kt.

Banke turi veikti naujų paskolų suteikimo ir anksčiau išduotų paskolų termino pratęsimo sistema.

Pagrindiniai paskolų suteikimo principai minimi V. Vaškelaičio knygoje „Pinigai: komerciniai bankai ir jų rizikos valdymas“:

1. Kolegiali atsakomybė priimant sprendimą dėl paskolos suteikimo (paskolų komitetų sistema).
2. Įgaliojimų ir atsakomybės nustatymas.
3. „Keturių akių“ principas, kuris reiškia:
 - Sprendimą dėl paskolos suteikimo priima ne mažiau kaip 2 žmonės.
 - Paskolos sutartį rekomenduojama pasirašyti 2 banko įgaliotiems asmenims.
4. Rizikos padalijimas, t. y. asmuo, pateikęs paskolos projektą, negali priimti sprendimo dėl paskolos suteikimo.

Už banko paskolų portfelį turi būti atsakinga banko valdyba. Banko valdyba turi suteikti kreditavimo ir kredito rizikos valdymo įgaliojimus banko Paskolų komitetui.

Taip pat V. Vaškelaitis savo knygoje „Pinigai: komerciniai bankai ir jų rizikos valdymas“ pabrėžia paskolų ir paskolų portfelio monitoringo svarbą:

„Paprastai paskolų monitoringas vykdomas dviem aspektais:

- Atskiros paskolos monitoringas.

- Paskolų portfelio monitoringas.

Banko paskolų portfelio ir didelių paskolų monitoringo tikslas – teikti teisingą informaciją banko vadovybei apie paskolų portfelio struktūrą ir rizikos koncentraciją.

Banko paskolų portfelio, atskirų paskolų monitoringas, ataskaitų rengimas turi būti atliekamas labiausiai rūpinantis šiais pagrindiniais klausimais:

- Atitikimas banko kredito rizikos politikai.
- Dydžiai ir dinamika.
- Struktūra.
- Produktai.
- Paskolos pagal ekonominę veiklą.
- Terminai.
- Valiuta.
- Draudimo priemonės.
- Rizikos koncentracija ir didžiausios paskolos.
- Portfelio struktūra pagal paskolų kokybę vadovaujantis grupavimo sistema.
- Uždelstų mokėjimų struktūra ir dydžiai.
- Paskolų nuostolių struktūra ir dydžiai.

Paskolų ir jų rizikos kontrolė turi veikti nepriklausomai ir atskirai nuo tiesioginio kreditavimo veiklos [56, p. 217].“

1.1. KREDITO RIZIKOS VALDYMAS BANKE

1.1.1. Pagrindiniai veiksmingo kredito rizikos valdymo principai

V. Valvonio apžvalginiame straipsnyje „Kredito rizikos valdymas banke“, aptariama, kaip turėtų būti organizuojamas kredito rizikos valdymas banke ir pagrindiniai kredito rizikos valdymo principai, formuluojami rengiamoje naujoje kapitalo pakankamumo direktyvos redakcijoje (EU 2004), Bazelio bankų priežiūros komiteto parengtame dokumente „Kredito rizikos valdymo principai“ (BCBS 2000c), įvairių šalių bankų priežiūros institucijų parengtuose nurodymuose:

„Kiekvienos įmonės, taip pat ir banko, rizikos valdymo organizacinės struktūros gali būti skiriamos dvi dalys (Ramos ir kt. 2000):

1. *Strateginė struktūra* – banko stebėtojų taryba, valdyba, rizikos valdymo komitetai. Pagrindinė šių organų funkcija valdant riziką – numatyti rizikos valdymo strategiją ir politiką, užtikrinti tinkamas sąlygas jas įgyvendinti;

2. *Vykdomoji struktūra* – tai banko struktūriniai padaliniai. Pagrindinės jų funkcijos – įgyvendinti rizikos valdymo strategiją ir politiką.

Kad rizika būtų valdoma veiksmingai, strateginė ir vykdomoji struktūra turi nuolat keistis informacija. Strateginę struktūrą sudarantys organai turi aiškiai nurodyti, kaip valdyti riziką, kokių tikimasi veiklos rezultatų, o vykdomosios struktūros padaliniai – informuoti, kaip įgyvendinama rizikos valdymo strategija, politika, teikti rekomendacijas, kaip pagerinti rizikos valdymą. Bankui labai svarbi rizikos valdymo kultūra, t. y. kad darbuotojai suprastų rizikos valdymo būtinumą, jo naudą [50, p.58].“

Kad kredito rizika būtų valdoma veiksmingai, to turi siekti tiek bankas, tiek ir visa banko grupė. Be to, valdant kredito riziką, reikia atsižvelgti į tai, kad ji susijusi su kitų rūšių rizika. Veiksminga kredito rizikos valdymo sistema apima kredito rizikos valdymo strategiją, kredito politiką, kredito rizikos limitų sistemą, kitas kredito rizikos valdymo priemones ir procedūras, taip pat kredito rizikos valdymo vidaus kontrolę ir vidaus auditą, kurie leidžia kontroliuoti banko prisiimamą nustatyto dydžio kredito riziką ir siekti didžiausio pagal ją įvertinto pelno. Priemonės, kuriomis siekiama veiksmingo kredito rizikos valdymo, kiekvienas bankas pasirenka individualiai, atsižvelgdamas į savo veiklos ypatumus.

Bazelio bankų priežiūros komiteto parengtame dokumente „Kredito rizikos valdymo principai“ iš viso yra išskirta septyniolika kredito rizikos valdymo principų. Visų jų šioje darbo dalyje neminėsiu, tačiau svarbiausi kredito rizikos valdymo principai būtų šie:

1. Banko stebėtojų taryba turi patvirtinti ir ne rečiau kaip kartą per metus peržiūrėti kredito rizikos valdymo strategiją (toks reikalavimas numatytas ir kapitalo pakankamumo direktyvos 5 priedo 2 paragrafe). Kredito rizikos valdymo strategijoje, kuri gali būti bendros banko rizikos valdymo strategijos dalis, turėtų būti numatyta: kredito rizikos valdymo organizacinė struktūra, kredito rizikos valdytojų teisės, pareigos ir informacijos perdavimo tvarka; valdymo metodų visuma; bankui (ne)priimtinas kredito rizikos lygis; kreditavimo tikslai; siektinas paskolų portfelio dydis, struktūra ir savybės (paskolų pasiskirstymas, koncentracija, kokybė, portfelio didėjimas, sudaroma rinkos dalis ir kt.); principai, kuriais remiantis nustatomos bankui priimtinos su kredito rizika susijusios paslaugos ar paslaugos, kurioms bankas teikia pirmenybę, tokių paslaugų teikimo geografiniai regionai, rinkos dalys, sandorių šalys ir pan. Kredito rizikos valdymo strategija turi būti ilgo laikotarpio ir rengiama atsižvelgiant į įvairias ekonomikos ciklo fazes. Su ja turi būti susipažinę visi banko darbuotojai, susiję su kredito rizikos valdymu, strategija jiems turi būti suprantama. Vykdomosios struktūros padaliniai ne rečiau kaip kartą per metus banko stebėtojų tarybai turėtų pateikti ataskaitą apie strategijos įgyvendinimą.

2. Atsakomybė už kredito rizikos valdymo strategijos įgyvendinimą suteikiama banko valdybai. Ji turi užtikrinti, kad paskolos būtų teikiamos laikantis numatytos strategijos ir kreditavimo politikos, banko organizacinė struktūra sudarytų palankias sąlygas valdyti kredito riziką ir jos valdymui skirtų pakankamai finansinių išteklių, banko darbuotojai, teikiantys paslaugas, susijusias su kredito rizika, atitiktų jiems keliamus reikalavimus ir šias paslaugas teiktų profesionaliai, laikydamiesi banke nustatytų principų ir procedūrų, o mokėjimo už darbą tvarka neprieštarautų kredito rizikos valdymo strategijai (darbuotojai neturi būti skatinami siekti tik trumpalaikių tikslų, pvz., kuo didesnio paskolų portfelio, neatsižvelgiant į pelną, įvertintą pagal riziką). Labai svarbu, kad nustatant kredito rizikos valdytojų teises ir pareigas būtų skiriamos jų funkcijos – tai mažina interesų konfliktus tarp paskolas teikiančių, jas administruojančių, paskolų riziką vertinančių, paskolų užtikrinimo priemonių vertę nustatančių ir paskolų portfelio riziką valdančių darbuotojų. Be to, banko valdyba turi užtikrinti, kad banke būtų nustatytos ir įgyvendinamos reikiamos rašytinės procedūros (kredito politika, limitų sistema), įdiegta veiksminga vadovybės informavimo sistema, banko informacinių technologijų sistema sudarytų galimybes nuolat stebėti skolininkų, jų grupių ir bendrą banko skolininkų kredito riziką. Valdyba turi sudaryti sąlygas banko vidaus auditoriams reguliariai vertinti, kaip laikomasi kredito rizikos valdymo strategijos, numatytos kredito politikos, kaip taikomos kredito rizikos valdymo priemonės ir procedūros. Kad būtų atliekamos išvardytos funkcijos, banko valdyba turėtų numatyti kredito politiką ir parengti jos dokumentą (šis reikalavimas keliamas ir kapitalo pakankamumo direktyvos 5 priedo 2 paragrafe).
3. Pabrėžiama veiksmingos kredito rizikos vidaus kontrolės – bendrosios banko vidaus kontrolės sudėtinės dalies, svarba. Banko vidaus kontrolė turėtų užtikrinti, kad būtų laikomasi kredito rizikos valdymo strategijos, kredito politikos, numatytų limitų, kad būtų taikomos numatytos kredito rizikos valdymo priemonės ir procedūros. Tokia kontrolė padeda nustatyti neleistinas kreditavimo operacijas, nustatyti ir kaip galima labiau sumažinti nuostolius, atsirandančius dėl nukrypimų nuo nustatytų procedūrų, limitų ir kitų reikalavimų.
4. Banke turi būti laiku parengiama ir pateikiama tiksli informacija apie prisiimtą kredito riziką ir jos valdymą [50, p. 61-62].

1.1.2. Pagrindiniai paskolų ir paskolų portfelio rizikos valdymo principai

Kredito rizikos valdymas prasideda dar iki suteikiant paskolą. Iš skolininko bankas turi pareikalauti tiek informacijos, kad paskolą teikiantys, jos riziką vertinantys darbuotojai, paskolų

komitetas, vidaus ir išorės auditoriai bei banko priežiūros institucija galėtų tinkamai įvertinti kredito riziką prieš suteikiant paskolą ir turėtų galimybę ją vertinti visą paskolos terminą. Prieš suteikiant paskolą reikia įvertinti ne tik prisiimamą riziką ir laukiamą pelną, bet ir abu šiuos veiksnius kartu, tai yra pagal riziką įvertintą pelną. Priimdamas sprendimą suteikti paskolą, bankas taip pat turi įvertinti atidėjinių tikėtinam nuostoliui padengti ir kapitalo netikėtam nuostoliui padengti poreikį (kainodara, pagrįsta rizika).

Valdant paskolų portfelio riziką, galima dvejopa strategija:

1. *Pasyvi.* Tai tradicinis požiūris į paskolų portfelio rizikos valdymą: suteiktos paskolos laikomos iki jų grąžinimo termino pabaigos (vadinamasis principas „nusipirk ir laikyk“), bankas nekeičia jau suteiktų paskolų portfelio sudėties. Laikantis pasyvios strategijos, paskolų portfelio rizika iš esmės valdoma tik taikant limitus, t. y. nesuteikiant per daug paskolų vienam skolininkui, susijusiems ar ta pačia ekonomine veikla užsiimantiems skolininkams. Pasyvios strategijos laikosi dauguma bankų.
2. *Aktyvi.* Bankas, išlaikydamas dalį paskolų iki jų grąžinimo termino pabaigos, aktyviai keičia paskolų portfelio sudėtį, kad gautų didžiausią pelną, esant priimtinaai rizikai. Taikomos tokios priemonės, kaip paskolų pardavimas, paskolų keitimas vertybiniais popieriais (*securitisation*), paskolų draudimas, taip pat išvestinės finansinės priemonės. Banke, kuris pasirenka aktyvią strategiją, paprastai įsteigiamas struktūrinis padalinys, atsakingas už paskolų portfelio rizikos valdymą [50, p. 67].

Nustatant paskolos riziką, paprastai užtenka eksperto vertinimo, tačiau įvertinti paskolų portfelio riziką ekspertui būtų labai sunku ar net visai neįmanoma, nes dėl portfelio diversifikavimo paskolų rizikos suma nėra lygi paskolų portfelio rizikai. Paskolų portfelio rizikai vertinti siūloma taikyti paskolų portfelio vertinimo modelius: „kredito rizikos diversifikavimas gali būti sėkmingas tik tada, kai taikomas paskolų portfelio rizikos vertinimo modelis, leidžiantis kiekybiškai įvertinti paskolų portfelio riziką. Jei bankas laikosi aktyvios paskolų portfelio rizikos valdymo strategijos, tokį modelį taikyti būtina [50, p. 68].“

Bazelio bankų priežiūros komiteto parengtame dokumente „Kredito rizikos valdymo principai“ išskiria šiuos paskolų ir paskolų portfelio rizikos valdymo principus:

1. Banke turėtų būti numatytos procedūros susijusiems skolininkams nustatyti, o paskolos jiems turėtų būti teikiamos pagal iš anksto nustatytą tvarką.
2. Paskolų teikimo tvarka turi būti išsamiai aprašyta, tai yra turi būti numatyta, kam, kokios, kokio dydžio, kokiomis sąlygomis gali būti teikiamos paskolos. Jos negali būti teikiamos spekuliaciniais tikslais.
3. Prieš patvirtinant ir pradedant teikti su kredito rizika susijusias naujas paslaugas (pačiam bankui, banko klientams arba naujame bankui geografiniame regione) informacija apie

tokias paslaugas, galimo jų poveikio banko veiklai analizę (paslaugų rizika, tolesnės šių paslaugų rizikos stebėjimo, vertinimo ir kontrolės galimybės ir pan.), jų rizikos valdymo priemonės ir procedūras, kita svarbi informacija (susijusi su apskaita, mokesčiais, teisiniais aspektais, bankų priežiūros institucijos reikalavimais ir pan.) turi būti pateikiama banko valdybai, rizikos valdymo komitetui ir kitiems kredito rizikos valdytojams.

4. Nurodoma suteiktą paskolą administruoti ir nuolat vertinti jos riziką, o kapitalo pakankamumo direktyvos 5 priedo 4 punkte reikalaujama, kad banke būtų įdiegtos „veiksmingos sistemos su rizika susijusioms paskoloms ir jų portfeliams nuolat administruoti ir stebėti, probleminėms paskoloms nustatyti ir valdyti, reikiamai jas įvertinti ir atidėjiniams sudaryti. Be to, reikia skirti paskolas administruojančių ir jas teikiančių banko darbuotojų funkcijas, nes pastarieji gali turėti ketinimų nuslėpti blogėjančią jų suteiktų paskolų kokybę.
5. Rekomenduojama parengti darbo su probleminėmis paskolomis dokumentą, kuriame būtų numatyti aiškūs kriterijai ar sąlygos, kada paskola perduodama administruoti su probleminėmis paskolomis dirbančiam struktūriniam padaliniui.
6. Siūloma vertinant skolininkų (paskolų) riziką taikyti skolininkų (paskolų) reitingavimo sistemą. Tokią sistemą būtinai turės taikyti tie bankai, kurie pasirinko vidaus reitingais pagrįstą kapitalo poreikio skaičiavimo metodiką. Vis dėlto, kad ir kokie modeliai būtų taikomi, reikia numatyti ir raštu išdėstyti tuos atvejus, kai galima priimti sprendimą suteikti paskolą, net gavus negiamą eksperto ar modelio įvertinimą, ir kai galima priimti sprendimą jos nesuteikti, net ir gavus teigiamą eksperto ar modelio įvertinimą. Taip pat būtina nuolat vertinti modelių patikimumą.
7. Nurodomas paskolų portfelio rizikos valdymo tikslas – pasiekti bankui priimtina rizikos ir pajamų balansą viso paskolų portfelio mastu. Nustatyti, įvertinti, stebėti ir kontroliuoti būtina ne tik atskirų paskolų, bet ir viso paskolų portfelio riziką.
8. Rekomenduojama paskolų koncentracijos rizikos valdymui taikyti kredito rizikos limitų sistemą ir kitas priemones. Jei laikomasi pasyvios paskolų portfelio valdymo strategijos, limitų sistema yra viena svarbiausių paskolų portfelio rizikos valdymo priemonių.
9. Tiek aktyvią, tiek pasyvią paskolų portfelio rizikos valdymo strategiją pasirinkusiems bankams siūloma reguliariai atlikti kredito rizikos testavimą nepalankiomis sąlygomis [50, p. 64-68].

1.1.3. Pagrindinių banko veiklos rizikų įtaka paskolų portfelio valdymui

Respublikinės mokslinės konferencijos pranešime apie pagrindinių banko veiklos rizikų įtaką paskolų portfelio valdymui teigiama:

„[vairių subjektų kreditavimas yra viena iš pagrindinių komercinių bankų veiklos sričių, nes tai dažnai yra didžiausią pelną duodanti banko veiklos sritis. Banko paskolų portfelio, kaip visų banko suteiktų paskolų rinkinio, valdymas yra viena iš daugiausiai banko vadovybės dėmesio reikalaujančių sričių, nes paskolos, sudarydamos didžiausią banko aktyvų dalį, yra labiausiai rizikingi aktyvai [24, p. 145].“

Pagrindinės problemos dėl ko yra svarbu nagrinėti banko paskolų portfelio valdymo aspektus yra šios:

1. Daugelis mokslininkų analizuodami banko veiklą, susijusią su kreditavimu (paskolų suteikimu) analizuoja tik kredito rizikos valdymą ir būdus ją sumažinti ar valdyti. Tai yra vienas iš pagrindinių paskolų portfelio valdymo aspektų, tačiau vien tinkamai nustatyti atskiros paskolos gavėjo kreditabilumą ir tinkamai numatyti jo galimybes grąžinti paskolą neužtenka, nes tai dar neužtikrina efektyvaus paskolų portfelio valdymo.
2. Ekonominėje ir bankinėje literatūroje portfelis daugiausiai yra analizuojamas kaip aktyvų rinkinys. Nors paskolos yra taip pat aktyvai, bet daugiausiai dėmesio mokslinėje literatūroje, analizuojančioje portfelio valdymo aspektus, yra skiriama investicijų (akcijų, obligacijų ir kitų vertybinių popierių valdymui), o tai, kas atskleidžia investicijų portfelio valdymo ypatumus ir būdus, dažnai neapima visų paskolų portfelio valdymui būdingų aspektų.
3. Mokslininkai neišskiria būdų ir metodų, kurių naudojimas užtikrintų efektyvų banko paskolų portfelio valdymą.
4. Mokslininkai taip pat nėra išskyrę banko rizikos rūšių, kurios daugiausiai įtakoja paskolų portfelio valdymą bei nėra įvertinę šių rizikų sąveikos valdant paskolų portfelį. Padidėjus konkurencijai tarp bankų, nėra vertinama konkurencijos įtaka banko rizikų valdymui.

Mokslinėje literatūroje išskiriami šie paskolų portfelio valdymo elementai:

1. Kreditavimo kultūra.
2. Portfelio tikslai ir rizikos toleravimo limitų nustatymas.
3. Valdymo informavimo sistemos.
4. Portfelio segmentavimas ir kredito rizikos diversifikavimas.
5. Susijusių paskolų analizė.
6. „Stress - testing“ portfelio testavimas.
7. Kontrolės sistema.

Paskolų portfelį analizuojant kaip valdymo procesą, racionaliausiai yra analizuoti pagal Deming'o ciklą, kuris šį procesą apibūdina kaip nenutrūkstančią veiklą, apimančią planavimą, vykdymą, kontrolę ir veikimą (*angl.* Planning, doing, checking, acting). Iš esmės yra labai svarbu kiekviename valdymo etape atlikti tuos veiksmus, kurie yra reikalingi ir atlikti juos teisingai, nes tik toks požiūris gali užtikrinti gerą galutinį rezultatą.

Tik toks ciklu paremtas valdymo principas gali padėti pasiekti banko paskolų portfeliui keliamus tikslus, iš kurių pagrindiniai yra šie:

1. Uždirbti kuo daugiau pajamų, t. y. pelningumas.
2. Paskolų portfelio didinimas: skolininkų skaičiaus augimas, bendros paskolų sumos didėjimas, paskolų (kredito) rinkos dalies didinimas.
3. Kredito rizikos mažinimas: blogų paskolų ir išlaidų specialiesiems atidėjimams minimizavimas.
4. Valdyti portfelį taip, kad valdymo būdai ir rezultatai prisidėtų prie sėkmingos banko veiklos plėtros, užtikrintų banko likvidumą ir jokių būdu nesukeltų papildomų banko veiklos rizikų ar nuostolių.

„Paskolų portfelio planavimas apima banko paskolų portfelio apimčių ir limitų nustatymą ir rizikos diversifikacijos užtikrinimą. Tai padeda bankui išvengti netekimų dėl neapgalvotos bet kokios rizikos koncentracijos ir išsaugoti banko mokumą, o diversifikuojant paskolų portfelį, siekiama sumažinti rizikos koncentraciją ir užtikrinti stabilias pajamas [24, p. 145].“

Kiekvienos įmonės, o taip pat ir banko, veiklos tikslas yra kiek įmanoma didesnis pelnas, o tuo pačiu ir minimali rizika. Taip pat paskolų portfelis, kaip didžiausių pajamų šaltinis, turi nešti bankui pelną, mažindamas banko veiklos riziką.

„Paskolų portfelio valdymas bus efektyvus tik tuo atveju, jei jis nedidins nei vienos banko veiklos rizikų, užtikrins kreditavimo veiklos pelningumą, banko likvidumą bei jo veiklos tęstinumą bei plėtrą [24, p. 146].“

Valdant atskiras banko veiklos sritis būtina įvertinti ir atitinkamą sritį įtakančias rizikas ir jų poveikį kompleksiskai. Dažnai vienos rizikos įtakos vertinimas ir jos valdymas neduoda laukiamų rezultatų, nes daugeliu atveju vienos rizikos padidėjimas tiesiogiai įtakoja kitos rizikos atsiradimą, o kartais – vienos rizikos rūšies atsiradimas priverčia sumažinti kitas rizikas. Dėl šių priežasčių toliau bus aptarta pagrindinių banko veiklos rizikų įtaka paskolų portfelio valdymui.

Kredito riziką įvertinti ir apibūdinti galima kaip paskolų portfelio valdymo vidinę riziką, nes kredito rizikos valdymas yra vienas iš pagrindinių paskolų portfelio valdymo aspektų. Kredito rizika pasireiškia visame paskolų portfelio valdymo procese. Planuojant paskolų portfelio valdymą yra nustatomi kredito rizikos priimtumo rizikos, diversifikuojant portfelį taip pat siekiama paskirstyti kredito riziką tarp įvairių subjektų. Vykdydami etape, vertinant būsimus skolininkus,

analizuojamos ir vertinamos jų galimybės grąžinti paskolą ir vykdyti kitus įsipareigojimus, t. y. vertinama jų kredito rizika. Kontroliuojant paskolų portfelio valdymą taip pat yra peržiūrimas visas portfelis ir vertinama ar nepadidėjo kredito rizika. Kaip rezultatas padidėjusios kredito rizikos yra probleminės paskolos, kurių atsiradimas portfelyje yra tiesiogiai susijęs su papildomomis išlaidomis specialiesiems atidėjimams, kurie mažina portfelio valdymo rezultatą, t. y. pelningumą. Veikimo etape yra analizuojamos ir peržiūrimos kredito rizikos valdymo spragos ir siekiama atrasti ne tokias kredito rizikos prasme rizikingas kreditavimo sritis. Taip pat paskolų portfelyje nevaldoma ar netinkamai valdoma kredito rizika gali tiesiogiai įtakoti viso banko veiklą ir jo vystymosi galimybę, nes padidėjusi kredito rizika dažnai padidina ar net iššaukia ir kitų banko veiklos rizikų atsiradimą, ypač likvidumo rizikos.

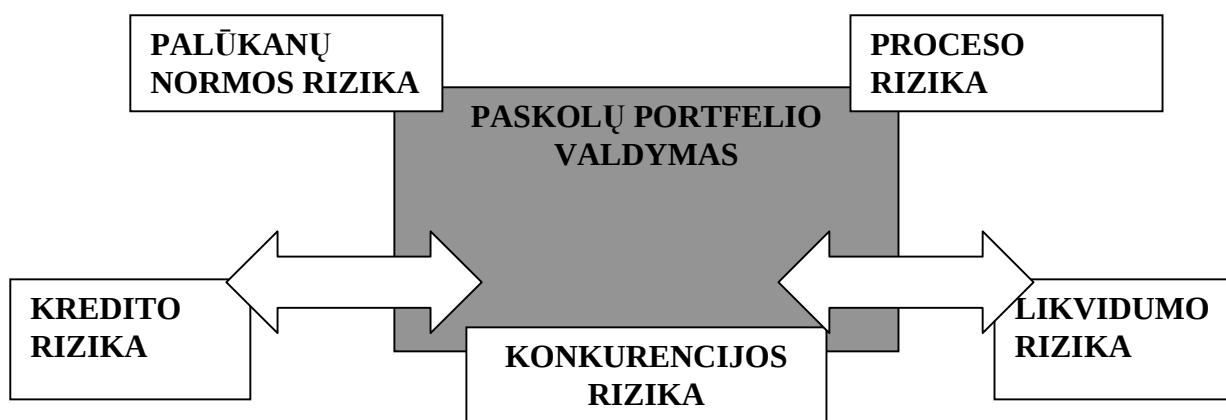
„Likvidumo rizika paskolų portfelio valdymą daugiausiai įtakoja pelningumo prasme. Esant banko likvidumo problemoms, dėl lėšų trūkumo bankas bus priverstas atsisakyti netgi labai pelningų, nerizikingų ir perspektyvių projektų kreditavimų ir tokiu būdu bankas atsisakys pajamų iš kreditavimo, kas sulėtina ir apriboja banko vystymosi tempus ir galimybes. Dažnai bankai likvidumo normatyvus vykdo su pakankamu rezervu, kas leidžia spręsti, kad tokio pobūdžio rizika yra minimali. Daug didesnis pavojus atsirasti likvidumo rizikai esti tada, kai bankas netinkamai valdo paskolų portfelį ir dėl kredito rizikos padidėjimo gali atsirasti banko likvidumo problemų, kurių pasekmės yra didelės. Kredito gavėjui ar keliems iš jų negrąžinus paskolų ir bankui prieš tai neįvertinus šios tikimybės, bankas gali susidurti su nemažomis problemomis ir gali būti priverstas skolintis nepalankiomis sąlygomis iš kitų rinkos dalyvių, kad galėtų įvykdyti kitus savo įsipareigojimus.

Palūkanų normos rizika valdant paskolų portfelį daugiausiai įtakoja paskolų portfelio valdymo rezultatą – pelną. Bankas atidžiai turi sekti pokyčius rinkoje ir nustatydamas palūkanų normą už suteikiamas paskolas turi įvertinti ne tik pelningumo ir rizikos aspektus, bet ir riziką, kad palūkanų norma, kurią bankas moka skolindamasis lėšas gali pasikeisti nepalankia linkme. Taigi siekiant užtikrinti paskolų portfelio pelningumą, bankas didelį dėmesį turi skirti palūkanų normos nustatymui ir jos rizikos valdymui.

Proceso rizikos minimizavimas yra viena iš pagrindinių paskolų portfelio valdymo elementų, nes tik kokybiškas paskolų portfelio valdymo organizavimas, tinkamai parengta kreditavimo strategija, darbuotojų kvalifikacija ir sąžiningumas, gera informacinė sistema gali užtikrinti efektyvų paskolų portfelio valdymą. Dažnai mokslininkai šios rizikos neįvertina, nes jos neįmanoma apskaičiuoti, tačiau šios rizikos valdymui turi būti skiriamas ypatingai didelis dėmesys. Proceso riziką efektyviai valdyti svarbu ne tik dėl to, kad ji gali neigiamai atsiliiepti paskolų portfelio valdymo rezultatui, tačiau gali padidinti ir kitas banko veiklos rizikas (ypač kredito ir konkurencijos) ir neigiamai įtakoti viso banko veiklos vystymosi galimybes [24, p. 147].“

Bankas, siekiant išvengti ar sumažinti konkurencijos riziką, gali imtis drastiškų veiksmų, sukeldamas dar didesnę kitų banko veiklos rizikų pasireiškimą. Ypač neigiamai tolimesnei banko veiklai galėtų atsiliepti ambicingi siekiai bet kokia kaina užimti kuo didesnę kreditavimo rinkos dalį ir padidinti paskolų portfelį. Esant aršiai konkurencijai bankų sistemoje, vienas iš pagrindinių dalykų, leidžiančių užimti kuo didesnę rinkos dalį, yra palūkanų normos mažinimas. Dažnai bankai, siekdami prisivilioti naujus klientus, skolina su minimalia marža, kuri net negali banko apdrausti nuo palūkanų normos ar kitų rizikų atsiradimo tikimybės. Dar vienas iš būdų bet kokia kaina padidinti paskolų portfelį yra kredituoti įmonių verslo projektus ar fizinius asmenis neatsižvelgiant į jų rizikingumo lygį. Trumpu laikotarpiu tokie banko siekiai gali duoti gerą rezultatą – bankas padidina paskolų portfelį ir laikinai pajamas iš kreditavimo, tačiau ilguoju laikotarpiu tokia agresyvi banko strategija gali būti bankui labai nuostolinga tiek pinigine prasme, tiek banko veiklos plėtros prasme.

„Taigi svarbu įvertinti ir tą faktą, kad nemaža dalimi paskolų portfelio valdymo rezultatas priklauso nuo to, kaip valdomos kitos banko veiklos rizikos ir pats bankas visumoje. Paskolų portfelio valdymas kaip procesas gali pasiekti jam keliamus tikslus tik tuo atveju, jei banko valdžia sudarys visas sąlygas už portfelio valdymą atsakingiems asmenims prisiimti atsakomybę už rezultatus bei aprūpins piniginiiais ištekliais, reikalingais kreditavimo veiklai plėtoti. Dažnai paskolų portfelio valdymas nepasiekia laukiamo pelningumo ne tik dėl to, kad netinkamai yra valdoma kredito rizika, t. y. kai atsiranda papildomos išlaidos dėl specialiųjų atidėjimų blogoms paskoloms, bet ir dėl to, kad bankas nesugeba pritraukti pigių, konkurencingų savo kaina piniginių išteklių. Dėl šios priežasties bankas dažnai negali tinkamai diversifikuoti savo portfelio paskirstant riziką tarp įvairių kreditinių įsipareigojimų tiek laiko, tiek valiutos ar skolininko veiklos pobūdžio prasme [24, p. 148].“

1.1 pav. Banko rizikų įtaka paskolų portfelio valdymui [24, p. 147]

Apibendrinant galima teigti, kad daugeliu atveju, neefektyvus paskolų portfelio valdymas didina banko kredito ir likvidumo rizikas, kurios yra vienos iš pagrindinių ir galinčių skaudžiausiai atsiliiepti banko veiklos tęstinumui rizikų. Tačiau svarbu įvertinti ir tai, kad kitos banko veiklos rizikos, taip pat neturi mažinti paskolų portfelio valdymo efektyvumo. Taigi paskolų portfelio valdymo procesą vienos rizikos įtakoja iš išorės (konkurencijos), kitos veikia viduje (kredito, likvidumo, proceso), o kitos padidėja ar sumažėja priklausomai nuo paskolų portfelio valdymo rezultatų (likvidumo, kredito rizikos) arba tiesiogiai įtakoja valdymo rezultatą (palūkanų normos rizika) (žr. 1.1 pav.). Visa tai įrodo, kad valdant bankai kaip atskirų jo veiklos sričių visumą ir kiekvieną jos veiklos sritį atskirai, būtina vertinti ir valdyti visas rizikas kompleksiskai, o ne kaip atskirus elementus, nes tik toks požiūris padeda pasiekti gerų rezultatų.

1.1.4. Komercinių bankų aktyvų ir pasyvų valdymo strategijos

A. Lileikienės ir J. Martinkienės straipsnyje „Komercinių bankų aktyvų ir pasyvų valdymo strategijos“ nagrinėjami komercinių bankų aktyvų ir pasyvų valdymo metodai ir strategijos. Labai svarbu pasirinkti strategiją, kuri sumažintų kredito, likvidumo, palūkanų normos riziką bei subalansuotą riziką, pelningumą, likvidumą, saugumą. Minėtame straipsnyje pateikiami pasiūlymai funkcionuojančiuose komerciniuose bankuose aktyvų ir pasyvų valdymo sistemos tobulinimo galimybėms.

Komerciniai bankai ne visuomet aktyvus ir pasyvus nagrinėdavo vieningoje visumoje. Pagrindinė bankų valdymo politika nebuvo susieta su aktyvų ir pasyvų apimtimi. Komerciniai bankai galėdavo vykdyti depozitų pritraukimo kontrolę tik priimdami sprendimą apie tai, kam suteikti ribotus kreditus grynaisiais ir kokiomis sąlygomis. Kadangi depozitų formos, palūkanų lygis už depozitus ir kitas nedepozitines fondų formavimo operacijas, kurias galėdavo pritraukti bankai, griežtai buvo reguliuojami, banko valdytojai turėjo ribotas galimybes formuojant banko lėšas.

Atsižvelgiant į aktyvų valdymo strategiją, banko likvidumas buvo kontroliuojamas tik „protingai“ valdant kreditus. Dažniausiai kreditai būdavo išduodami trumpam laikotarpiui arba išduodami terminui, lygiam klientų sezoniniam vartojimui. Tokiu būdu didžioji dalis kreditų, kuriuos suteikdavo bankai, būdavo „patys likviduojantys“ todėl, kad mokėjimai už juos vykdavo visą normalų bankinės veiklos ciklą – nuo lėšų pritraukimo iki kreditų suteikimo. Jei išskildavo papildomas likvidžių lėšų poreikis, tai bankas galėdavo patenkinti tai, saugodamas pakankamą kiekį vyriausybinių vertybinių popierių arba kitų greit realizuojančių aktyvų. Aktyvų valdymo strategija rėmėsi tuo, kad didžiąją dalį likvidžių aktyvų bankas dengdavo galimybe konvertuoti grynaisiais aktyvais.

Deja, pagrindinis komercinio banko aktyvas – kreditai – ne visuomet gali būti „pats likvidu“, ypač jei šalies ekonomika patiria krizę. Esant tokioms sąlygoms, iškyla būtinybė restruktūrizuoti kai kuriuos kreditus. Tai veda prie būtinybės ieškoti naujų fondų formavimo šaltinių, kuriuos galima būtų panaudoti. Būtina akcentuoti, kad atsiranda pelningų kreditų suteikimo galimybė: bankas gali atitinkamą kreditų dalį suteikti ilgam periodui. Bet toks žingsnis vietoje tradicinių likvidžių aktyvų ar trumpalaikių depozitų reikalauja iš banko ieškoti naujų, netradicinių finansavimo šaltinių.

„Mokslininkai įvairiai vertina aktyvų ir pasyvų valdymo strategijos atsiradimą. Pasak Kiduel, Peterson, Blekuet (2000), ši strategija – tai priemonė, kurią valdo bankas, realizuodamas tokius veiksnius, kaip likvidumas ir pelningumas [23, p. 110].“

Mokslinėje literatūroje egzistuoja trys aktyvų ir pasyvų strategijos, t. y. nulinio, teigiamo, neigiamo skirtumo valdymo strategijos. Kurią strategiją bankas betaikytų savo veikloje, komercinis bankas parodo, kad laikosi šiuolaikinio sisteminio požiūrio aktyvų ir pasyvų valdyme, kas tiesiogiai įtakoja ne tik banko likimą, bet ir pelną.

Kiekviena iš šių strategijų grindžiama aktyvų ir pasyvų skirtumų supratimu, t. y. skirtumas tarp aktyvų ir įsipareigojimų kintančiomis palūkanomis. Tai atspindi komercinių bankų palūkanų skirtumą gaunant grynąsias pajamas ir tuo pačiu jas palyginant su rinkoje esančiomis palūkanomis.

„**Nulinio skirtumo strategija.** Pirmoji strategija atskleidžia nulinio skirtumo tarp aktyvų ir pasyvų pasiekimus. Komercinio banko valdyba, laikydamasi šios strategijos, stengiasi išlyginti lyginamąjį svorį tarp bendrų banko aktyvų ir juos palyginti su aktyvais, turinčiais kintančias palūkanas. Ši strategija yra suprantama taip: tarkime 40 proc. banko aktyvų priklauso aktyvams su kintančia palūkanų norma, tuomet 40 proc. bankų pasyvų priskiriama įsipareigojimams su kintančia palūkanų norma. Pasak Miller (2000), ši strategija leidžia minimizuoti procentinę riziką, nes procentinės palūkanos suteiktiems kreditams paprastai turi tendenciją keistis, ji gali mažėti arba didėti, atsižvelgiant į depozitų palūkanų normos pokyčius. Tai leidžia minimizuoti pajamų pokyčius visame planavimo etape. Banko marža pastovi tam tikra periodą, kuris turėtų sutapti su banko dalykiniu aktyvinimo ciklu [23, p. 112].“

Kaip matyti 1.2 paveiksle, bankai, kurie nori palaikyti nuolatinį skirtumą tarp gaunamų pajamų ir išmokamų palūkanų, laikysis aktyvų ir pasyvų nulinio skirtumo valdymo strategijos. Tie komerciniai bankai, kurie pasiruošę rizikuoti ir laukia palūkanų normos pakilimo, paprastai laikysis teigiamo skirtumo strategijos. O jeigu laukiama palūkanų normos kritimo – komerciniai bankai laikysis neigiamo skirtumo strategijos. Tarkime, kas atsitiks komercinio banko grynosioms pajamoms (maržai), jeigu palūkanų norma išaugs? Tuomet komercinio banko pritraukta kapitalo vertė pakils, ir tada komerciniai bankai suteiks kreditus padidėjusiomis palūkanomis. Kol suteiktų kreditų palūkanų normos skirtumas bus pastovus lyginant su depozitų palūkanomis tam tikru periodu, komercinio banko pelnas taip pat nesikeis.

Nulinio skirtumo strategija		Teigiamo skirtumo strategija		Neigiamo skirtumo strategija	
Aktyvai kintančia palūkanų norma	Įsipareigojimai kintančia palūkanų norma	Aktyvai kintančia palūkanų norma	Įsipareigojimai kintančia palūkanų norma	Aktyvai kintančia palūkanų norma	Įsipareigojimai kintančia palūkanų norma
Aktyvai fiksuota palūkanų norma	Įsipareigojimai fiksuota palūkanų norma		Įsipareigojimai fiksuota palūkanų norma	Aktyvai fiksuota palūkanų norma	
		Aktyvai fiksuota palūkanų norma			Įsipareigojimai fiksuota palūkanų norma

1.2 pav. Aktyvų ir pasyvų nulinio, teigiamo ir neigiamo valdymo strategijos [23, p. 112]

Iš kitos pusės, jeigu skirtumas tarp aktyvų ir įsipareigojimų su kintančia palūkanų norma bus lygus 0, tai ir lyginamasis svoris bendrų aktyvų su fiksuota palūkanų norma bus lygus su banko pasyvu, turinčiu fiksuotą palūkanų normą. Tokiu būdu, jei bendras palūkanų normos lygis išauga, tai aktyvų su fiksuota palūkanų norma einamoji kaina kris. Kaina taip pat kris ir įsipareigojimų su fiksuota palūkanų norma. Jeigu paskolų palūkanų kritimo ir depozitų palūkanų mažėjimo tendencija yra pastovi, tai tokie pokyčiai nepažeidžia palūkanų normos pusiausvyros rinkoje.

„Aktyvų ir pasyvų teigiamo skirtumo valdymo strategija. Komercinio banko darbuotojai, vadovaudamiesi šia strategija, skiria kur kas didesnę dėmesį lyginamajam svoriui, aktyvų su kintančia palūkanų normos lygiui, nei pusiausvyrai įsipareigojimams su kintančia palūkanų norma. Kaip matyti paveiksle, 40 proc. pasyvų priklauso aktyvams su kintančia palūkanų norma, tai tada tik 20 proc. yra pasyvų, turinčių kintančias palūkanas. Teigiamas skirtumas suprantamas kaip aktyvų su fiksuota palūkanų norma dalis, kuri atneša pajamas. Ji bus mažesnė, negu dalis įsipareigojimų su fiksuota palūkanų norma bendroje pasyvų sumoje, pagal kuriuos bankas išmoka procentus. Banko bendrosios pajamos, gautos už kreditus, sumažės. Lygiai taip pat sumažės kaštai (išlaidos už depozitus procentams išmokėti). Bet kadangi egzistuoja teigiamas skirtumas tarp aktyvų ir pasyvų, tai bendros banko pajamos didesne dalimi krinta, nei kaštai. Atitinkamai sumažėja ir banko pelnas. Jeigu nukritus palūkanų normai rinkoje, aktyvų einamoji vertė su fiksuota palūkanų norma pakyla – taip pat pakyla įsipareigojimų einamoji vertė su fiksuota palūkanų norma. Nors bankas prisilaiko aktyvų ir pasyvų teigiamo skirtumo valdymo strategijos, grynoji banko vertė

sumažėja. Banko akcijų kaina krenta iš karto, kai tik investitoriai supranta rinkos tendencijas [23, p. 113].“

„Neigiamo skirtumo strategija. Laikantis šios strategijos aktyvų su kintančia palūkanų norma bendroje aktyvų dalyje apimti syra mažesnė, nei išipareigojimų su kintančia palūkanų norma bendruose pasyvuose. Vadovaujantis šia strategija, aktyvų dalis su fiksuota palūkanų norma visuose aktyvuose žymiai viršys išipareigojimų dalį su fiksuota palūkanų norma bendruose pasyvuose. Ši strategija efektyvi tuomet, kai komercinis bankas laukia palūkanų normos kritimo. Jeigu prognozės pasitvirtina – banko marža padidėja. Nors balanse šitokia situacija neatsispindi, tačiau tokio komercinio banko akcijų vertė rinkoje žymiai pakils [23, p. 113].“

Vienas iš svarbiausių rodiklių, leidžiančių įvertinti komercinių bankų aktyvų ir pasyvų sisteminio valdymo sėkmę, yra grynosios palūkanų pajamos (toliau - GAP), kurios apskaičiuojamos, kaip jautrių aktyvų ir pasyvų palūkanų skirtumas. GAP parodo komercinių bankų valdymo pasirinktą strategiją, orientuotą į veiklos rizikos mažinimą.

Grynųjų palūkanų pajamų pokyčiai komercinių bankų veikloje atsiranda dėl to, kad aktyvų, jautrių palūkanų normų pokyčių, apimtis skiriasi nuo pasyvų, jautrių palūkanų normos pokyčių, apimties. Kuo didesnė komercinio banko GAP absoliučia išraiška apimtis, tuo didesnis grynųjų palūkanų pajamų pokytis per analizuojamą laikotarpį. Komercinių bankų vadovai turėtų skaičiuoti GAP sąlyginai trumpiems periodams, tuo sumažindami skirtumus ir įvertindami galimus rizikos atvejus.

Pasirenkant aktyvų ir pasyvų valdymo strategiją, svarbu pasirinkti optimalų balanso struktūros nustatymą per palūkanų normų ciklą. Jei bankas siekia teigiamo GAP, tuomet išauga rizika, tačiau grynųjų palūkanų apimtis taip pat padidėja. Tuomet komercinio banko veikla plečiasi, palūkanos kyla, o pasyvų dalyje didėja išipareigojimų apimtis su nejautriomis palūkanomis.

Jei bankas pasirenka aktyvų ir pasyvų valdymo strategiją, orientuotą į neigiamą GAP, tai verslo ciklas siaurėja, palūkanos krenta, o pasyvų dalyje didėja išipareigojimų dalis su jautriomis palūkanomis, didėja fiksuoto kurso ir ilgesnės trukmės paskolų apimtis.

Siekiant apsidrausti nuo palūkanų normų pokyčių ir nestabilumo finansų rinkoje atveju siūloma pasirinkti nulinio skirtumo strategiją, kuo didesnis GAP skirtumas, tuo su didesne rizika susiduria bankas.

1.1.5. Paskolų registro naudojimas kredito rizikai valdyti

I. Kamieno ir V. Valvonio straipsnyje „Paskolų registro naudojimas kredito rizikai valdyti“ pateikiama paskolų registro, skirta duomenims apie skolininkus kaupti, samprata ir aptariamos galimybės panaudoti šiuos duomenis kredito rizikai vertinti ir valdyti. Apžvelgiami kitų šalių

paskolų registrai ir jų vaidmuo šiuolaikinėje bankininkystėje, vertinama nuo 1996 m. Lietuvoje veikianti Paskolų rizikos duomenų bazė. Aptariami kredito rizikos vertinimo metodai ir modeliai, nagrinėjamos galimybės paskolų registro duomenis panaudoti tokiems modeliams sudaryti. Pateikiami siūlymai dėl Lietuvos paskolų registro – Paskolų rizikos duomenų bazės plėtojimo.

Taigi minėto straipsnio tikslas yra išanalizuoti, kaip paskolų registras gali būti naudojamas kredito rizikai vertinti.

„Paskolų registras paprastai apibūdinamas kaip centralizuota duomenų apie skolininkus bazė. Tačiau šiuolaikinis paskolų registras nėra tik duomenų bazė, jis atlieka daug funkcijų. Pagrindinis paskolų registro naudojimo tikslas – didinti bankų veiklos skaidrumą ir saugumą [17, p. 7].“

Paskolų registrai skirstomi į valstybinius ir privačius. Valstybinis paskolų registras paprastai yra sudaromas ir prižiūrimas centrinio banko arba bankų priežiūros institucijos. Jam bankai įstatymų nustatyta tvarka privalo teikti duomenis apie skolininkus ir paskolas. Duomenys valstybiniam paskolų registrui teikiami periodiškai, paprastai kas mėnesį. Privačiam paskolų registrui informacija teikiama savanoriškai – tuo jis labiausiai ir skiriasi nuo valstybinio paskolų registro. Beje, dauguma naujųjų ES narių neturi valstybinio paskolų registro, kai kuriose šalyse (pvz., Latvijoje ar Čekijoje) jis buvo sudarytas tik prieš kelerius metus.

1.1. lentelė. Tipinių valstybinio ir privataus paskolų registrų palyginimas [17, p. 7]

Lyginimo požymis	Valstybinis	Privatus
Informacijos teikėjas	Prižiūrimos institucijos (bankai)	Įvairūs
Duomenų teikimo būtinumas	Privaloma teikti	Savanoriškas teikimas
Teigiama informacija apie skolininkus	Teikiama	Kartais teikiama
Skolininkų reitingavimas	Dažnas	Retas
Minimalus paskolos dydis	Nustatytas	Nenustatytas
Paslaugų apmokestinimas	Neapmokestinamos arba mažas mokestis	Apmokestinamos

Svarbus valstybinio ir privataus paskolų registrų skiriamasis požymis – minimalus paskolos, apie kurią turi būti teikiama informacija, dydis. Privatūs paskolų registrai tokio limito paprastai nenustato, nes juose dažniausiai kaupiami duomenys apie fiziniams asmenims suteiktas vartojimo ir būsto paskolas. Centrinis bankas arba bankų priežiūros institucija, vertinantys riziką sistemiskai arba visos rinkos mastu, valstybiniame paskolų registre dažniausiai kaupia duomenis apie didesnes paskolas, t. y. tokias paskolas, kurias teikiant galima patirti didesnių nuostolių.

„Lietuvos ir kitų ES šalių valstybinių paskolų registrų minimalus paskolos dydis: Lietuva – 14 481 EUR (50 000 Lt); Austrija – 350 000 EUR; Belgija – 25 000 EUR; Ispanija – 6000 EUR (rezidentams) ir 300 000 EUR (nerezidentams); Italija – 75 000 EUR; Portugalija – 50 EUR; Prancūzija – 76 000 EUR; Vokietija – 1 500 000 EUR [17, p. 7].“

Šalyje paprastai sudaromas vienas valstybinis paskolų registras, o privačių registrų gali būti ir daugiau. Pasaulio bankui (toliau - PB) atlikus 77 šalių apklausą, nustatyta, kad 40 iš jų turi valstybinį paskolų registrą. Taip pat PB išsiuntė 208 anketas, kuriose reikėjo nurodyti, ar šalis turi privatų paskolų registrą. Teigiamai atsakyta į 78 anketas. Daugiausia paskolų registrų (valstybinių ir privačių) yra Lotynų Amerikos šalyse. Vakarų Europoje ir Vidurio bei Rytų Europoje paskolų registrų yra beveik po lygiai.

Paskolų registruose kaupiama įvairi informacija, būtina skolininkų kredito rizikai įvertinti. Ta informacija gali būti teigiama (paskolos dydis, terminas, duomenys apie skolininką, paskolos užtikrinimo priemonę ir pan.) ir neigiama (įsipareigojimų neįvykdymo faktai ir su tuo susijusi informacija).

Paskolų registre sukaupta informacija naudojama įvairiais tikslais, iš esmės priklausančiais nuo informacijos vartotojo poreikių (žr. A priedą). Funkcijas, kurios A priede pažymėtos kursyvu, atlieka Lietuvos PRDB. Galima skirti tris pagrindines paskolų registro duomenų vartotojų grupes: bankai, centrinis bankas arba bankų priežiūros institucija, visuomenė.

Bankai, siekiantys veiksmingai valdyti kredito riziką, nuolatos naudojami paskolų registro duomenimis apie individualius skolininkus ar skolininkų grupes. Iš kai kurių registrų jie gauna informaciją, naudojamą sudarant ir taikant kredito rizikos vertinimo modelius.

Centriniai bankai arba bankų priežiūros institucijos, siekiantys užtikrinti bankų veiklos stabilumą, paskolų registre sukaupią informaciją naudoja dviem tikslais: inspektuodami bankus, vertina bankų paskolų kokybę ir kredito rizikos valdymą, o atlikdami dokumentinę bankų priežiūrą – konkretaus banko ar viso bankų sektoriaus paskolų portfelio kredito riziką. Centriniai bankai paskolų registro duomenimis gali naudotis ir įgyvendinant pinigų politikos tikslus: suteikiant reitingus, galima nustatyti skolininkus, kurių skolos vertybiniai popieriai priimtini kaip užtikrinimo priemonė vykdant pinigų politikos operacijas.

„ES pažangiausius paskolų registrus turi Prancūzija ir Italija. Prancūzijoje, naudojantis paskolų ir įmonių registrų duomenimis, skolininkai reitinguojami ir gauta informacija parduodama suinteresuotiems asmenims. Be to, naudojantis paskolų registro duomenimis, Prancūzijoje sukurtas bankų rizikos vertinimo modelis – SAABA. Taikant šį modelį, vertinamas ne tik konkretaus banko veiklos rizikingumas, bet ir bankų sektoriaus būklė, t. y. visų bankų paskolų portfelio nuostoliai (skaičiuojamos įsipareigojimų neįvykdymo tikimybės, nuostoliai įsipareigojimų neįvykdymo atveju) bei kapitalo poreikis šiems nuostoliams padengti. Be to, šis modelis naudojamas bankams ir

visam bankų sektoriui testuoti nepalankiomis sąlygomis. Italijos paskolų registras irgi plačiai naudojamas bankų priežiūros tikslais, pavyzdžiui, prognozuojant bankų paskolų portfelio kokybę (galimos probleminės paskolos metodas), skaičiuojamos ir lyginamos bankų paskolų pajamos, įvertintos pagal riziką, nustatomos įsipareigojimų neįvykdymo tikimybės, taikomi vertinimo balais modeliai. Italijos bankas paskolų registro duomenimis naudojasi taikydamas kredito rizikos tendencijų stebėjimo modelį M.A.R.C. Jis taikomas inspektuoti bankams ir dokumentinei priežiūrai vykdyti. Naujųjų ES šalių narių, tarp jų ir Lietuvos, paskolų registrai paprastai būna skirti tik duomenims kaupti ir juos teikti vartotojams, jie nenaudojami skolininkams reitinguoti, vertinimo balais modeliams sudaryti, įsipareigojimų nevykdymo tikimybėms skaičiuoti ar bankų priežiūros modeliams kurti. Dauguma naujųjų ES narių paskolų registrus sudarė tik prieš kelerius metus, todėl jos dar neišnaudojo paskolų registrų teikiamų galimybių bankų priežiūros srityje [17, p. 10].“

Lietuvoje valstybinis paskolų registras – PRDB įsteigtas 1996 m., kai Lietuvos banko valdyba nutarimu patvirtino Paskolų rizikos duomenų bazės tvarkymo taisyklės (LRS 1996). Nuo 1996 m. šios taisyklės buvo tikslinamos 3 kartus (parengtos 4 taisyklių redakcijos). PRDB naudojimo tikslas – užtikrinti veiksmingą kredito sistemos funkcionavimą ir Lietuvos banko teisę gauti priežiūros funkcijai atlikti reikalingą informaciją, sudaryti bankams sąlygas įvertinti skolininkų patikimumą ir nustatyti nemokumo tikimybę, centralizuotai į duomenų bazę teikiant ir iš duomenų bazės gaunant duomenis apie paskolų ir (ar) finansinių nuomininkų įsipareigojimus ir jų vykdymą (LRS 2002b). Per daugiau nei 8 metus keitėsi ne tik PRDB naudojimo tikslas, bet ir kaupiamų duomenų apimtis (žr. 1.2 lentelę).

1.2 lentelė. PRDB kaupiamų duomenų apimties kaita [17, p. 12]

Taisyklių redakcija	Kaupiamų duomenų apimtis
1996 m.	Fizinių ir juridinių asmenų identifikavimo požymiai; pagrindiniai duomenys tik apie paskolas (teikėjas, gavėjas, sutarties numeris, data, suma, palūkanų norma, užtikrinimo priemonė ir pan.).
1998 m.	Papildomai pradėti teikti duomenys apie finansinę išperkamąją nuomą. Pradėta kaupti informacija apie paskolų rizikos grupes ir nurašytas paskolas.
2002 m.	Papildomai pradėta teikti informacija apie juridinių asmenų pagrindinius akcininkus, administracijos vadovą. Išplėstas paskolos apibrėžimas, įtraukiant kredito linijas, pavestą valdyti turtą, faktoringą, vekselių operacijas.
2002 m. (įsigaliojo nuo 2004-02-15)	Išplėstas paskolos apibrėžimas, pradėti kaupti juridinių asmenų finansinių ataskaitų duomenys.

Apibendrinant galima pasakyti, kad Lietuvos banko sudaryta ir prižiūrima PRDB duomenų apie skolininkus išsamumu prilygsta kitų šalių paskolų registrams. Tokią išvadą patvirtina ir PB apskaičiuoti valstybinių paskolų registrų indeksai. Iš PB sudaryto 55 valstybinių paskolų registrų sąrašo matyti, kad vidutinis indeksas yra 46 (didžiausia galima reikšmė - 100), standartinis nuokrypis – 15,6. Lietuvos PRDB indeksas yra 54, t. y. jis didesnis nei nurodytas vidurkis.

Šiuo metu PRDB daugiausia kaupiami ir vartotojams teikiami duomenys apie individualius skolininkus ir jų grupes. Šias funkcijas atlieka visi paskolų registrai. Siekiant išnaudoti kuo daugiau PRDB teikiamų galimybių, reikėtų kaupti ir kredito rizikos vertinimo modeliams sudaryti reikalingus duomenis, juos apdoroti ir analizuoti. Lietuvoje, kaip ir Prancūzijoje ar Italijoje, sukauptą informaciją būtų galima naudotinustatant skolininkų reitingus, skaičiuojant su skolininkų įsipareigojimu susijusius rodiklius, diegiant vertinimo balais modelius, taip pat kuriant bankų priežiūros modelį. Vienas žingsnis jau žengtas – pradėti kaupti įmonių finansinių ataskaitų duomenys.

1.2. KREDITO RIZIKOS VERTINIMAS

1.2.1. Kredito rizikos vertinimas siejant su valdymu komerciniame banke

V. Valvonio apžvalginiame straipsnyje apie šiuolaikinį kredito rizikos vertinimą banke rašoma:

„Kad kredito rizika banke būtų valdoma veiksmingai, ją būtina tinkamai įvertinti. Abu šie procesai – kredito rizikos vertinimas ir jos valdymas – apima rizikos nustatymą, rizikos ir bendro jos lygio vertinimą, finansinių, taip pat įvairių kontrolės priemonių ir procedūrų taikymą, rizikos stebėjimą siekiant padidinti jos atžvilgiu įvertintą pelną, valdymo organų informavimą. Sklandų šių procesų vykdymą užtikrina tinkama kredito rizikos vertinimo ir valdymo organizacinė struktūra, t. y. efektyvi banko stebėtojų tarybos, valdybos, rizikos valdymo komitetų, banko struktūrinių padalinių veikla.

Kredito rizikos vertinimas banke prasideda nuo paskolos ir skolininko rizikos vertinimo. Paskolos ir skolininko riziką atskleidžia šios kredito rizikos sudedamosios dalys: įsipareigojimų neįvykdymo tikimybė (Probability of Default - PD), nuostolis įsipareigojimų neįvykdymo atveju (Loss Given Default - LGD), paskolos dydis (kredito pozicija) įsipareigojimų neįvykdymo atveju (Exposure at Default - EAD) [53, p. 80].“

Paskolos ir skolininko rizikai įvertinti taikomi ne tik kiekybiniai metodai, bet ir reitingų sistema. Vis dėlto vien jos neužtenka – reikia įvertinti ir minėtas kredito rizikos sudedamąsias dalis, kad būtų galima kiekybiškai įvertinti viso paskolų portfelio riziką.

Įvertinus kredito rizikos sudedamąsias dalis, taip pat kredito rizikos koreliaciją (kredito rizikos koreliacija rodo, kaip vienos paskolos rizika yra susijusi su kitos paskolos rizika arba kaip vieno skolininko įsipareigojimų neįvykdymas susijęs su kito skolininko įsipareigojimų neįvykdymu) sudaromas paskolų portfelio nuostolio skirstinys. Iš jo nustatoma:

- paskolų portfelio tikėtinas nuostolis (Expected Loss - EL), kuris lygus portfeli sudarančių paskolų tikėtinų nuostolių sumai. Dažnai šis nuostolis tapatinamas su specialiaisiais atidėjiniais;
- paskolų portfelio netikėtas nuostolis (Unexpected Loss - UL), kuriam padengti laikomas kapitalas.

Įvertinus paskolų portfelio riziką, ji yra valdoma. Kad tai būtų daroma aktyviai ir veiksmingai, suteiktoms paskoloms paskirstomas kapitalas. Tai leidžia palyginti atskirų paskolų pelningumą, atsižvelgiant į jų riziką, t. y. nustatyti, kokia yra kiekvienos paskolos grąža, palyginti su jai skirtu kapitalu. Kapitalo paskirstymo modeliai taikomi ir paskolų kainodarai.

Keisdamas paskolų portfelio sudėtį, bankas gali įvertinti ne tik jo grąžą, bet ir riziką (kapitalo poreikį). Taip jis gali siekti optimalaus paskolų portfelio – didžiausios paskolų portfelio grąžos, esant tam tikrai rizikai, arba mažiausios rizikos, esant tam tikrai paskolų portfelio grąžai. Keisti paskolų portfelio sudėtį (nebeteikti paskolų tam tikriems skolininkams, susigrąžinti jau suteiktas paskolas ir pan.) nėra paprasta. Taip prarandami klientai, sumažėja užimama rinkos dalis, kitų banko paslaugų paklausa. Todėl paskolų portfelio rizikai valdyti bankai dažnai taiko ir kitas priemones, pavyzdžiui, paskolų pakeitimą vertybiniais popieriais, išvestines finansines priemones, kredito rizikos draudimą ir pan. [14, p. 12]“

1.2.2. Paskolos ir skolininko rizikos vertinimo ypatumai

Taip pat V. Valvonio tame pačiame straipsnyje pateikiami paskolos ir skolininko vertinimo sudedamosios dalys:

„Paskolinęs pinigus, bankas prisiima kredito riziką – galimybę patirti nuostolį, t. y. neatgauti paskolintų lėšų ir palūkanų. Iš anksto negalima pasakyti, ar jis tokį nuostolį tikrai patirs. Galimybę patirti nuostolį įvertinama kaip įsipareigojimų neįvykdymo tikimybė (PD). Jeigu skolininkas neįvykdo įsipareigojimų, ji yra lygi 1, o jeigu juos įvykdo – 0. Visais kitais atvejais (skolininkui vykdant įsipareigojimus, bet dar nepasibaigus įsipareigojimų įvykdymo terminui) įsipareigojimų neįvykdymo tikimybė yra tarp 0 ir 1.

Vis dėlto įvertinti galimybę patirti nuostolį neužtenka – turi būti įvertinamas ir galimo nuostolio dydis. Galimas patirti nuostolis tiesiogiai proporcingas paskolintų lėšų sumai ir atvirkščiai proporcingas paskolos užtikrinimo priemonės dydžiui ir kokybei. Taigi svarbios ir kitos dvi kredito

rizikos sudedamosios dalys: paskolos dydis įsipareigojimų neįvykdymo atveju (EAD) ir nuostolis įsipareigojimų neįvykdymo atveju (LGD), paprastai skaičiuojamas kaip paskolos dydžio įsipareigojimų neįvykdymo atveju dalis (Naujajame kapitalo susitarime skiriama dar viena kredito rizikos sudedamoji dalis – terminas (maturity). Paskolų portfelio rizikos sudedamoji dalis yra ir kredito rizikos koreliacija). [53, p. 96]“

EAD rodiklį padauginus iš LGD rodiklio, gaunama absoliutaus nuostolio, susidarančio skolininkui neįvykdžius įsipareigojimų, suma. Šios sumos ir PD sandauga yra tikėtinas nuostolis. Paskolos tikėtinas nuostolis dažnai tapatinamas su specialiaisiais atidėjiniais paskolai. Vis dėlto šie du dydžiai skiriasi (2004 m. buvo paskelbtas atnaujintas 39-asis Tarptautinis apskaitos standartas (TAS) ir paaiškinimas (IASCF 2004), kad nustatant paskolų vertę turi būti vertinamas tik jau patirtas nuostolis. Paskolų vertinimą reglamentuoja 39-asis TAS, o bankų priežiūros institucijos – tik kredito rizikos vertinimą ir valdymą. Vertindami kredito riziką, bankai ir toliau skaičiuos paskolų tikėtiną nuostolį, o skaičiuodami kapitalo pakankamumo rodiklį, jį lygins su specialiaisiais atidėjiniais, nustatytais pagal 39-ąjį TAS, kaip to reikalaujama Bazelio bankų priežiūros komiteto patvirtintame Naujajame kapitalo susitarime. Taigi vertinant kredito riziką ir sudarant finansinę atskaitomybę naudojami skirtingi skaičiai, apibūdinantys paskolų kredito riziką. Matematiškai tikėtiną nuostolį galima užrašyti taip:

$$\tilde{L} = EAD * LGD * L, \quad (1.1)$$

kai $L = 1$, esant tikimybei PD

$L = 0$, esant tikimybei $1 - PD$

$$EL = E(\tilde{L}) = EAD * LGD * E(L) = EAD * LGD * PD, \quad (1.2)$$

kur: $\tilde{L}$ – paskolos nuostolis; L – įsipareigojimų neįvykdymas ($L = 1$) arba įvykdymas ($L = 0$); EL – tikėtinas nuostolis; $E(x)$ – atsitiktinio dydžio x vidurkis.

Vis dėlto bankui įvertinti tik tikėtiną nuostolį nepakanka. Faktinis nuostolis gali būti didesnis nei tikėtinas (kai netiksliai įvertinama kredito rizika, pasikeičia ekonominė padėtis ar dėl kitų priežasčių), t. y. bankas susiduria su rizika patirti didesnę nuostolį, nei tikimasi.

Netikėtam nuostoliui padengti bankas laiko kapitalą. Kapitalo poreikio netikėtam nuostoliui padengti skaičiavimo tvarką bankams tarptautiniu mastu nustato Bazelio bankų priežiūros komitetas, Europos Sąjungos (toliau - ES) šalių narių bankams – atitinkamos ES direktyvos, o konkrečios šalies bankams – bankų priežiūros institucija.

„Siekiant tiksliai įvertinti netikėtą nuostolį ir kapitalo poreikį jam padengti, būtina tiksliai įvertinti tikėtiną nuostolį. Jeigu bankas tikėtiną nuostolį lygina su specialiaisiais atidėjiniais, kaip reikės daryti taikant Naująjį kapitalo susitarimą, tai aptartas ryšys tarp tikėtino ir netikėto nuostolių atskleidžia ryšius tarp specialiųjų atidėjinių ir kapitalo. Atlikta analizė rodytų, kad paskolų

vertinimo ir kapitalo pakankamumo skaičiavimo reikalavimai turėtų būti derinami. Tačiau skirtingi paskolų nuostolio apibrėžimai neleidžia jų visiškai suderinti. Todėl Naujajame kapitalo susitarime numatyta, kad banko kapitalo dydis turi būti tikslinamas skirtumu tarp sudarytų specialiųjų atidėjinių ir tikėtino nuostolio. Tarptautiniuose apskaitos standartuose numatyta, kad atidėjinius galima sudaryti tik patirtam nuostoliui. Naujajame kapitalo susitarime nurodyta, kad turi būti įvertinamas ne tik patirtas, bet ir per metus galimas patirti nuostolis. Taigi sudaryti atidėjiniai visada turėtų būti mažesni už tikėtiną nuostolį. Tai reiškia, kad, skaičiuodamas kapitalo pakankamumo rodiklį, teigiamo ženklo skirtumą tarp tikėtino nuostolio ir atidėjinių bankas privalo atimti iš kapitalo [53, p. 83].“

1.2.2.1. Įsipareigojimų neįvykdymo tikimybė

Ypač svarbus ir plačiai nagrinėjamas kredito riziką apibūdinantis rodiklis yra įsipareigojimų neįvykdymo tikimybė – PD. Įsipareigojimų neįvykdymo tikimybė yra teorinis, nestebimas dydis, todėl galima apskaičiuoti tik jos įvertį, kuris vadinamas įsipareigojimų neįvykdymo dažniu (default rate). Iš Naujojo kapitalo susitarimo matyti, kad šis rodiklis yra pagrindinis vidaus reitingais pagrįsto metodo kapitalo poreikiui skaičiuoti egzogeninis kintamasis.

„Skaičiuojant PD rodiklį, pirmiausia apibrėžiama, kas bus laikoma įsipareigojimų neįvykdymu. Tai apibrėžiant, atsižvelgiama į įvairius veiksnius (finansinės priemonės ir skolininko rūšį, sandorio šalies teisės bankroto atveju, banko apskaitos sistemą ir pan.). Nuo įsipareigojimų neįvykdymą apibrėžiančio asmens priklauso, kurie iš tų veiksnių bus įvertinami [15, p. 5].“

Nustatant įsipareigojimų neįvykdymą, vadovaujamasi dvejopais kriterijais:

- Atsižvelgiama į praeitį, t. y. vertinami praeities faktai. Tokius faktus nesudėtinga įvertinti, bet kyla grėsmė, kad gali būti fiksuojamas ir netikras įsipareigojimų neįvykdymas. Mokėjimo uždelsimas 90 dienų, numatytas Naujajame kapitalo susitarime, priklauso šiai kriterijų grupei;

- Atsižvelgiama į ateitį, t. y. įsipareigojimų neįvykdymas laikomas galimu (galinčiu įvykti arba neįvykti). Visi įsipareigojimų neįvykdymo požymiai, numatyti Naujajame kapitalo susitarime, išskyrus mokėjimo uždelsimą 90 dienų, priskirtini šiai kriterijų grupei.

Įsipareigojimų neįvykdymo apibrėžimai, siejami su teisinėmis procedūromis, vadinami teisiniais apibrėžimais. Juos sudarius, įsipareigojimų neįvykdymo faktas nustatomas atsižvelgiant į sutartyje numatytą mokėjimo terminų uždelsimą, iškeltą bankroto bylą, dėl finansinių problemų pradėtą įmonės restruktūrizavimą ir pan. Esama ir vadinamųjų ekonominių įsipareigojimų neįvykdymo apibrėžimų. Pavyzdžiui, taikant Merton modelį, daroma prielaida, kad skolininkas neįvykdo įsipareigojimų, kai jo turtas tampa mažesnis nei įsipareigojimai kreditoriams. Įsipareigojimų neįvykdymo apibrėžimas gali būti iš dalies teisinis, iš dalies ekonominis.

Kai kuriuose darbuose įsipareigojimų neįvykdymo apibrėžimai skirstomi į subjektyvius ir objektyvius. Subjektyviais laikomi tokie apibrėžimai, kuriuos sudarant remiamasi požymiais, priklausančiais nuo banko ir jo vidaus taisyklių (pvz., skolininkui suteikiamais reitingais). Objektyviais laikomi tokie apibrėžimai, kuriuos sudarant remiamasi požymiais, priklausančiais ne nuo banko, o nuo skolininkų (pvz., mokėjimo termino uždelsimu). Kai kuriuose literatūros šaltiniuose įsipareigojimų neįvykdymu laikoma tokia būklė, kai iš skolininko nebesitikima gauti įmokų, o paskolą tikimasi atgauti panaudojus paskolos grąžinimo užtikrinimo priemonę.

Apibrėžiant įsipareigojimų neįvykdymą neturėtų būti nustatomos per daug griežtos sąlygos. Tokiu atveju net ir įsipareigojimus vykdančias asmenys būtų laikomi jų nevykdančiais.

Skolininko keliama rizika gali būti vertinama labai įvairiais metodais. Įsipareigojimų neįvykdymo tikimybė tiesiogiai vertinama taikant statistinius (ekonometrinius) metodus, t. y. modelius, kurių rezultatai gali būti tiesiogiai panaudojami skaičiuojant kapitalo pakankamumą (žr. B priedą). „Naujajame kapitalo susitarime nurodyti trys metodai PD rodikliui skaičiuoti: pirma, įsipareigojimų neįvykdymo dažnio vidurkio skaičiavimas remiantis įsipareigojimų neįvykdymo praeityje duomenimis; antra, kiekvieno skolininko PD skaičiavimas taikant statistinius metodus; trečia, banko ir reitingų agentūros suteiktų reitingų skalių palyginimas [53, p. 83-86].“

Ne visų B priede pateiktųjų modelių svarbiausias tikslas yra įvertinti įsipareigojimų neįvykdymo tikimybę. Pavyzdžiui, redukuotieji ir struktūriniai modeliai pirmiausia yra skirti nustatyti su kredito rizika susijusių obligacijų vertę, tik kai kuriuos iš jų (Geske-Johnston (1984), Jarrow-Lando-Turnbull (1997)) galima tiesiogiai panaudoti skaičiuojant įsipareigojimų neįvykdymo tikimybę.

Taikant vertinimo balais modelį, įsipareigojimų neįvykdymo tikimybė skaičiuojama pagal finansinius ir kitus duomenis apie skolininką: įmonės pelningumo, likvidumo, įsiskolinimo ir kitus rodiklius, duomenis apie fizinių asmenų pajamas, išsilavinimą, darbą ir pan. Šiems rodikliams įtraukti į vertinimo balais modelį dažniausiai taikomi keturi metodai: tiesinis tikimybinių modelių, logit modelis, probit modelis ir tiesinė diskriminantinė analizė (pastaruoju metodu PD rodiklis tiesiogiai nenustatomas). Prie vertinimo balais modelių priskirtini ir neuroninių tinklų bei sprendimų medžių modeliai, kurie yra taikomi rečiau.

Iš vertinimo balais modelių grupės reikėtų išskirti Thomas C. Wilson (1997) sukurtą logistinį įsipareigojimų neįvykdymo tikimybės vertinimo modelį. Nors įsipareigojimų neįvykdymo tikimybei įvertinti naudojama logistinė funkcija, užtikrinanti, kad bus gaunamas rezultatas, kurio intervalas yra nuo 0 iki 1, kitaip nei daugelio vertinimo balais modelių, kuriems naudojami duomenys apie skolininką, šio modelio egzogeniniai kintamieji yra makroekonominiai rodikliai, modeliuojami taikant ARIMA laiko eilučių modelį.

Taikant kredito maržos modelį, įsipareigojimų neįvykdymo tikimybė skaičiuojama remiantis duomenimis apie palūkanų maržą: kuo skolininkas ir jo paskola rizikingesni, tuo didesnė paskolos palūkanų norma, o kartu ir palūkanų marža. Palūkanų marža, didesnė nei tam tikras nustatytas dydis, laikoma įsipareigojimų neįvykdymo faktu. Kredito maržos modeliai yra panašūs į įmonės turto vertės modelius, tik pagal juos skirtingai apibrėžiamas įsipareigojimų neįvykdymo faktas: įsipareigojimas laikomas neįvykdytu, kai palūkanų marža, o ne įmonės turtas, pasidaro didesnis (mažesnis) už tam tikrą nustatytą dydį. Kredito maržos modeliai paprastai taikomi obligacijų vertei nustatyti.

„Mirtingumo modeliai (diskrečiojo laiko redukuotieji, arba intensyvumo, modeliai) yra siejami su gyvybės draudimo (aktuariniais) modeliais. Modelio pagrindas – išgyvenamumo funkcija $s(t)$, rodanti tikimybę, kad žmogus sulauks t amžiaus, o paskolos atveju – kad įsipareigojimas bus vykdomas iki laiko momento t . Įsipareigojimų neįvykdymo tikimybė $t + 1$ laikotarpiu lygi $s(t) - s(t + 1)$. Tai besąlyginė tikimybė, nuliniu laiko momentu (kai suteikiama paskola) rodanti, kokia yra įsipareigojimų neįvykdymo tikimybė laikotarpiu tarp t ir $t + 1$. Pagal Bayes teorema, sąlyginė tikimybė, kai įsipareigojimai ankstesnį laikotarpį buvo vykdomi, yra lygi $(s(t) - s(t + 1)) / s(t)$. Išgyvenamumo funkcija sudaroma pagal skolininkų reitingų pasikeitimo tikimybių matricą. Taip PD rodiklius skaičiuoja tarptautinės reitingų agentūros S&P, Moody's. Išgyvenamumo funkcijos taikomos ir paskoloms bei obligacijoms vertinti, tik šiuo atveju naudojamos vadinamosios rizikai neutralios įsipareigojimų neįvykdymo tikimybės [53, p. 86].“

„Taikant struktūrinius kredito rizikos modelius, PD rodiklis skaičiuojamas pagal rinkos duomenis ir įmonės finansinius rodiklius. Širmieji tokie modeliai buvo sukurti aštuntajame dešimtmetyje – tai Wilcox (1973), Santomero-Vinso (1977) ir Scott (1981) modeliai. Plačiausiai taikomas yra Merton modelis (R. C. Merton apie savo sukurtą modelį pirmą kartą viešai paskelbė 1970 m., vėliau jis išplėtojo F. Black ir M. Scholes idėjas, paskelbtas 1973 m. Išsamesnį modelį R. C. Merton pateikė 1974 m.). Visų šių modelių, dar vadinamų įmonės turto rinkos vertės modeliais, pagrindas yra idėja, kad įmonė nevykdo įsipareigojimų, kai jos turtas tampa mažesnis nei įsipareigojimai kreditoriams [33, p. 199].“

„Merton modelio trūkumai paskatino ieškoti tikslesnių metodų įvertinti PD rodiklį. Taip buvo sukurti redukuotieji modeliai, kuriems naudojami ne įmonės, o rinkos duomenys. Juos taikant, PD rodiklis modeliuojamas tiesiogiai, nenustatant, kokie veiksniai jį lemia, t. y. įsipareigojimų neįvykdymas vertinamas kaip atsitiktinis įvykis, apie kurį žinoma tik jo tikimybė [15, p. 9].“

„Redukuotaisiais, arba intensyvumo, modeliais vadinami tolydaus laiko mirtingumo modeliai. Jie leidžia apskaičiuoti bet kurio laiko momento įsipareigojimų neįvykdymo tikimybę [33, p. 202].“

„Taikant redukuotuosius kredito rizikos modelius skaičiuojamas įsipareigojimų neįvykdymo intensyvumas (default intensity), gyvybės draudimo srityje vadinamas rizikos santykiu (hazard rate) [33, p. 203].“

Apibendrinant aptartus PD rodiklio vertinimo modelius, pasakytina, kad dauguma jų gali būti taikomi tik vertinant tų įmonių, kurių akcijos kotiruojamos vertybinių popierių biržoje ar kurios yra išleidusios skolos vertybinių popierių, riziką. Visų kitų įmonių ir fizinių asmenų rizikai vertinti taikytini vertinimo balais modeliai.

1.2.2.2. Nuostolis įsipareigojimų neįvykdymo atveju

„Vertinant paskolos riziką, skaičiuojamas nuostolis įsipareigojimų neįvykdymo atveju, t. y. LGD rodiklis. Tai paskolos nuostolio, susidarančio sandorio šaliai neįvykdžius įsipareigojimų, ir įsipareigojimų neįvykdymo metu esančio paskolos likučio santykis. Taigi LGD rodiklis skaičiuojamas kaip tam tikras paskolos sumos procentas [53, p. 87].“

Skaičiuojant LGD rodiklį, kitaip nei skaičiuojant PD, vertinamos ir paskolos grąžinimo užtikrinimo priemonės. Be to, skaičiuojant LGD daroma prielaida, kad įsipareigojimai jau neįvykdyti, ir vertinama, koks tokiu atveju būtų nuostolis. LGD rodiklis gali būti vertinamas taikant įvairius metodus (žr. C priedą).

„LGD rodiklis gali būti skaičiuojamas naudojant rinkos duomenis – tada jis nustatomas iš paskolų (obligacijų) rinkos kainų skirtumo prieš ir iškart po įsipareigojimų neįvykdymo. Šiuo metodu pagrįsti tarptautinių reitingų agentūrų atliekami LGD rodiklio tyrimai. Tačiau bankams toks metodas ne visiškai tinka, nes paprastai jie patys užsiima negrąžintos paskolos išieškojimu. Paskolos išieškojimo procesas gali trukti daugiau nei metus, todėl skaičiuojant LGD rodiklį būtina įvertinti pinigų vertę laiko atžvilgiu. Pasinaudojant rinkos duomenimis, LGD rodiklį galima apskaičiuoti ir iš palūkanų maržų: palūkanų marža rodo tikėtiną nuostolį, kuris lygus PD ir LGD rodiklių sandaugai. Taigi žinant kredito maržą ir PD rodiklį nustatomas LGD rodiklis [11, p. 8].“

„Skaičiuojant LGD rodiklį, gali būti naudojami praeities duomenys apie negrąžintas paskolas – tokiu atveju įvertinami diskontuoti pinigų srautai iš negrąžintos paskolos, įskaitant pinigų srautus iš paskolos grąžinimo užtikrinimo priemonės. Naujajame kapitalo susitarime taikant šį metodą siūloma skaičiuoti negrąžintų paskolų LGD rodiklį. Turint praeities duomenų apie paskolų portfelio nuostolius ir įsipareigojimų neįvykdymo dažnį, LGD rodiklis nustatomas pagal lygybę $EL = PD * LGD$ arba $LGD = EL / PD$. Pastarąjį metodą Naujasis kapitalo susitarimas leidžia taikyti, vertinant paskolas mažmeniniams skolininkams [11, p. 9].“

„Trūkstant rinkos duomenų, daugumos paskolų (mažmeninių, smulkių ir stambių įmonių) LGD rodiklis skaičiuojamas iš praeities duomenų apie negrąžintų paskolų nuostolius. Tada, lyginant

grąžinamų ir negrąžinamų paskolų ypatybes, nustatomi grąžinamų paskolų LGD rodikliai. Kitaip tariant, remiantis praeities duomenimis apie negrąžintas paskolas ir jų LGD rodiklius, apskaičiuojami grąžinamų paskolų LGD rodikliai [14, p. 13].“

„Reikėtų pabrėžti, kad sudarant LGD modelius dažniausiai analizuojami ne paskolų, bet obligacijų nuostoliai įsipareigojimų neįvykdymo atveju. Tačiau tikėtina, kad *ceteris paribus* paskolų LGD rodikliai nėra didesni nei obligacijų [53, p. 88].“

Tokią išvadą leidžia daryti tai, kad paskolų teikėjai į skolininko turtą, jam nevykdant įsipareigojimų, turi pirmesnę teisę nei investuotojai į obligacijas. Banko, kaip paskolos teikėjo, ryšiai su skolininku ir galimybės jį kontroliuoti yra daug geresnės nei investuotojų į obligacijas. Paskolų sutartyse paprastai numatoma daugiau kreditoriaus teises apsaugančių nuostatų nei leidžiant obligacijas. LGD modelių pavyzdžiai pateikiami D priede.

Kaip ir PD modelių, LGD modelių yra labai įvairių, jų neįmanoma vienareikšmiškai suskirstyti. Pavyzdžiui, kai kurie autoriai LGD rodiklį siūlo vertinti taikant kredito maržos modelius, tačiau juos taikant gaunami rizikai neutralūs LGD įverčiai. Kiti LGD rodiklį siūlo modeliuoti kartu su įsipareigojimų neįvykdymu.

LGD, kaip ir PD, galima modeliuoti dvejopai. Pirma, LGD rodiklis gali būti nustatomas kiekvienai paskolai. Antra, homogeninių paskolų grupei gali būti nustatomas vienas LGD rodiklis. Paskolų grupei bendras LGD rodiklis gali būti nustatomas taikant tris skirtingus metodus: piniginio vieneto svorių metodą, įsipareigojimų neįvykdymo svorių metodą ir laiko svorių metodą (Naujajame kapitalo susitarime siūloma taikyti įsipareigojimų neįvykdymo svorių metodą).

Naujajame kapitalo susitarime reikalaujama įvertinti ekonomikos nuosmukiui būdingą LGD rodiklį. Nors jame daroma prielaida, kad PD ir LGD rodikliai nėra tarpusavyje susiję ir LGD rodikliui neturi įtakos ekonomikos ciklo fazė, empiriniai tyrimai tai paneigia, todėl Naujajame kapitalo susitarime reikalaujama, kad bankai, nustatydami LGD įvertį, taikytų atsargesnius skaičiavimus.

Empiriškai nustatyta, kad paskolos dydis neturi įtakos LGD rodikliui.

1.2.2.3. Reitingų sistema

Reitingų sistema – tai metodai, procesai, kontrolė, duomenų rinkimas ir informacinių technologijų sistemos, padedantys įvertinti kredito riziką, nustatyti vidaus reitingus ir kiekybiškai įvertinti kredito rizikos sudedamąsias dalis. V. Valionio apžvalginiame straipsnyje „Šiuolaikinis kredito rizikos vertinimas banke: paskolos ir skolininko rizika“ reitingų sistema suprantama siauriau – į ją neįtraukiama kontrolė, duomenų rinkimas, informacinės technologijos.

„Aptartaisiais paskolos ir skolininko rizikos vertinimo metodais, kurie leidžia apskaičiuoti PD arba LGD rodiklius, rizika įvertinama kiekybiškai. Jie leidžia ne tik sugrupuoti paskolas (skolininkus) pagal PD (LGD) rodiklius, bet ir palyginti jų riziką. Kitaip tariant, PD ir LGD rodikliai vertinami pagal intervalinę skalę. Taikant reitingus, kurie gali būti nustatomi remiantis tais pačiais pirminiais duomenimis, kaip ir PD bei LGD rodikliai, kredito rizika įvertinama kokybiškai, t. y. pagal ordinaliąją skalę. Nustatęs reitingus, bankas juos gali susieti su konkrečiais PD ar LGD rodikliais, tačiau toks susiejimas nėra tas pats, kas tiesiogiai įvertinti PD ar LGD rodiklius [12, p. 20].“

„Vien nustatyti paskolos ar skolininko reitingą nepakanka. Galutinis tikslas – kiekybiškai įvertinti kredito riziką, todėl pagal skolininko reitingą turi būti apskaičiuojamas PD, o pagal paskolos reitingą – LGD rodiklis. Jeigu bankas turi sukaupęs pakankamai praeities duomenų, jis gali nustatyti atskirų reitingų grupių PD ar LGD rodiklius. Jeigu tokių duomenų nėra, bankas savo reitingų skalę gali sugretinti su tarptautinių reitingų agentūrų ar kitų bankų reitingų skalėmis ir pasinaudoti jų sukauptais duomenimis apie tam tikrų reitingų grupių PD ir LGD rodiklius. Vis dėlto toks metodas turi trūkumų: gali skirtis banko ir tarptautinių reitingų agentūrų sudaromi įsipareigojimų neįvykdymo apibrėžimai, banko skolininkai gali skirtis nuo reitingų agentūrų klientų ir pan. [12, p. 42].“

Reitingai su PD ir LGD rodikliais gali būti susiejami dvejopai (abu šie metodai numatyti ir Naujajame kapitalo susitarime):

- kiekvienai paskolai ar skolininkui atskirai nustatomas jo PD (LGD) rodiklis ir pagal jį paskola ar skolininkas yra priskiriami tam tikrai reitingo grupei. Be to, gali būti atsižvelgiama ir į kitokią, paprastai kokybinę, informaciją. Toks reitingo grupės PD (LGD) rodiklis gali būti apskaičiuojamas kaip paskolų ar skolininkų PD (LGD) rodiklių vidurkis, t. y. gali būti taikomas jau minėtas įsipareigojimų neįvykdymo svorių metodas;

- kiekviena paskola ar skolininkas, atsižvelgiant į jam būdingus kriterijus, gali būti priskiriami tam tikrai reitingo grupei ir, remiantis praeities duomenimis, visoms reitingo grupės paskoloms arba skolininkams nustatomas tas pats PD (LGD) rodiklis.

Reitingai gali būti nustatomi paties banko (vidaus reitingai) arba trečiosios šalies, pavyzdžiui, tarptautinių reitingų agentūrų (išorės reitingai). Taikant reitingus, gali būti įvertinama paskolos rizika, atsižvelgiant į visas su ja susijusias paskolos grąžinimo užtikrinimo priemones, arba skolininko rizika, įvertinant visas šio skolininko turimas paskolas, bet neatsižvelgiant į šių paskolų grąžinimo užtikrinimo priemones (nes jos nesusijusios su skolininko gebėjimu pačiam grąžinti paskolas).

Skolininkų reitingų sistemos, kurios leidžia įvertinti PD rodiklį, dar skirstomos į laiko momento (point in time) ir ekonominio ciklo (through the cycle) sistemas. Visų skolininkų, kurių laiko

momento sistemos reitingas yra toks pat, įsipareigojimų neįvykdymo rodikliai, būdingi normalioms (esamoms) ekonominėms sąlygoms, yra panašūs. Tokių skolininkų reitingai keičiasi, keičiantis ekonominėms sąlygoms: ekonominėms sąlygoms blogėjant reitingai blogėja, o joms gerėjant reitingai gerėja. Visų skolininkų, kurių ekonominio ciklo reitingų sistemos reitingas yra toks pats, įsipareigojimų neįvykdymo rodikliai, būdingi nepalankioms ekonominėms sąlygoms, yra panašūs. Keičiantis ekonominiam ciklui, tokių skolininkų reitingas neturėtų keistis. Tai turėtų vykti tik keičiantis skolininko finansinei būklei. Tarptautinių reitingų agentūrų sudaromos reitingų sistemos priskiriamos prie ekonominio ciklo reitingų sistemų, o daugumos bankų sudaromos reitingų sistemos turi tiek vienos, tiek kitos reitingų sistemų požymių.

„Naujojo kapitalo susitarimo vidaus reitingais pagrįstas metodas apima banko skolininkų ir paskolų vidaus reitingus. Išorės reitingai gali būti naudojami vertinant vidaus reitingų, tiksliau – su vidaus reitingais susijusių PD ir LGD įverčių patikimumą. Naujajame kapitalo susitarime nustatyta, kad išorės reitingai taip pat gali būti naudojami taikant standartizuotą kredito rizikos vertinimo metodą. Reitingai paprastai taikomi vertinant įmonių kredito riziką [53, p. 89-90].“

„Reitingų sistema gali būti taikoma labai didelės paskolas paėmusiems fiziniams asmenims, kurių kredito rizika labiau panaši į įmonių nei į fizinių asmenų keliamą riziką. Daugumai fizinių asmenų reitingų sistema nėra taikoma, nes tai palyginti brangu ir tam reikia daug laiko. Bet kuris kiekybinis metodas, kuriuo įvertinamas PD arba LGD rodiklis, gali būti laikomas reitingų sistema. Paprastai reitingų skalę sudaro septynios ar daugiau reitingų grupių. Tai diskreti reitingų skalė. PD ir LGD rodikliai svyruoja nuo 0 iki 1, todėl reitingų skalė yra tolydi. Fizinių asmenų kredito rizika paprastai vertinama vien kiekybiniais metodais (pvz., vertinimo balais modeliais), nors tokie metodai ne visada leidžia kredito riziką nustatyti tiksliai. Didelės įmonės paprastai ima didelės paskolas, todėl, netinkamai pritaikius kiekybinį metodą, klaida bankui gali kainuoti labai brangiai. Kita vertus, didelės įmonės paprastai ima nestandartines paskolas, todėl, vertinant jų riziką, būtina labai gerai įvertinti paskolos ypatumus. Be to, šalyje, kur veikia bankas, didelių įmonių palyginti nedaug, todėl net ir nustačius jų reitingus dėl mažos imties vėliau būtų sunku tiksliai įvertinti PD ir LGD rodiklius. Dėl šių priežasčių didžiausių įmonių kredito riziką vertinti labiau tinka ekspertiniais metodais.

Reitingų taikymo procesas apibendrinamas E priede.

Bankų vidaus reitingų sistemos skiriasi ne tik nuo tarptautinių reitingų agentūrų taikomų reitingų sistemų, bet ir viena nuo kitos. Vienos „teisingos“ reitingų sistemos nėra. Pavyzdžiui, Jan P. Krahnen ir Martin Weber nurodo tokius reikalavimus gerai skolininkų reitingų sistemai:

- išsamumas – banko reitingų sistemą turi būti įmanoma taikyti visiems buvusiems, esamiems ir būsimiems klientams;

- sudėtingumas – bankas turi taikyti tiek skirtingų reitingų sistemų, kiek jų reikia, bet kaip įmanoma mažiau. Reitingų sistemų skaičiaus pasirinkimas turi būti pagrįstas;
- vienodumas: jei skolininkų įsipareigojimų neįvykdymo tikimybė yra vienoda, turi būti taikomi ir vienodi reitingai; jeigu A skolininko įsipareigojimų neįvykdymo tikimybė yra mažesnė už B skolininko įsipareigojimų neįvykdymo tikimybę, A skolininko reitingas turi būti ne žemesnis už B skolininko reitingą; jeigu A skolininko reitingas aukštesnis nei B skolininko reitingas, tai A skolininko įsipareigojimų neįvykdymo tikimybė turi būti mažesnė nei B skolininko įsipareigojimų neįvykdymo tikimybė;
- detalumas – reitingų sistemos gali skirtis pagal reitingo skalę (reitingų grupių skaičių). Reitingų grupių turi būti tiek, kiek reikia, o jų skaičius priklauso nuo reitingų sistemos taikymo tikslų;
- patikimumas – reitingų sistema turi būti patikima, t. y. skolininko reitingas neturi keistis, nesikeičiant skolininko kredito rizikai;
- vidinis tikrinimas – turi būti nuolat vertinamas reitingų tikslumas, taip pat atliekami netikėti patikrinimai;
- išorinis tikrinimas – išorės vertintojai turi nuolat arba kartais tikrinti, kaip banke laikomasi nustatytų reitingų suteikimo taisyklių.

Panašūs reikalavimai reitingų sistemai numatyti ir Naujajame kapitalo susitarime.

„Reitingų sistemos pasirinkimas priklauso nuo to, kam ji taikoma. Pavyzdžiui, jeigu reitingų sistema taikoma tik nustatyti blogiems skolininkams (paskoloms), užtenka kelių reitingų grupių. Jeigu reitingų sistemą ketinama taikyti pelningumo analizei, reikia pasirinkti daugiau reitingų grupių (Naujajame kapitalo susitarime reikalaujama, kad banko reitingų sistemą sudarytų mažiausiai septynios reitingų grupės įsipareigojimus vykdantiems skolininkams ir mažiausiai viena reitingų grupė įsipareigojimų nevykdantiems skolininkams). Įtakos reitingų sistemai turi banko teikiamų paskolų pobūdis, taikomi kiekybiniai kredito rizikos vertinimo metodai ir jų taikymo mastas bei kiti veiksniai [53, p. 99].“

1.2.2.4. Paskolos dydis įsipareigojimų neįvykdymo atveju

Paskolos dydžio įsipareigojimų neįvykdymo atveju rodiklis – EAD išnagrinėtas mažiausiai iš visų kredito rizikos rodiklių. Empirinių EAD tyrimų irgi nėra daug. Todėl, apžvelgiant EAD rodiklį, remiamasi bankų priežiūros institucijų išleistais dokumentais, kuriuose apibendrinta geriausia bankų praktika.

Suteiktų paskolų EAD rodiklis yra lygus paskolos apskaitinei vertei neatskaičius specialiųjų atidėjinių ir paskolos vertės nurašymo. Todėl suteiktų paskolų EAD rodiklį nustatyti labai paprasta. Kredito linijų EAD rodiklį nustatyti daug sudėtingiau, nes kredito liniją sudaro dvi dalys (panaudota

ir nepanaudota); be to, artėjant įsipareigojimų neįvykdymo momentui, paprastai didėja panaudota ir mažėja nepanaudota kredito linijos dalis.

„EAD rodiklis modeliuojamas laikantis panašių principų kaip ir PD bei LGD rodikliai: pirmiausia nustatomas negrąžintų paskolų EAD rodiklis, tada, lyginant grąžinamų ir negrąžinamų paskolų ypatybes, turinčias įtakos EAD rodiklio dydžiui, nustatomas grąžinamų paskolų EAD rodiklio įvertis. Nustatyti EAD rodiklio įvertį sunku dėl to, kad nežinoma, kada paskola bus laikoma negrąžinta ir kada jos negrąžinimas turės įtakos skolininko poreikiams skolintis [3, p. 3].“

Kredito linijų ir kitų panašių priemonių EAD rodiklio įvertis apskaičiuojamas taip:

$$EAD = PD + KV (BI - PD), \quad (1.3)$$

čia: PD – panaudota kredito linijos dalis; KV – konvertavimo veiksnys, BI – bendras banko įsipareigojimas (kredito linijos dydis).

Banko įsipareigojimas paskolinti klientui pinigus ir panaudota šio įsipareigojimo dalis yra žinomi, vienintelis šios lygties nežinomas yra konvertavimo veiksnys (ES direktyvoje konvertavimo veiksnys apibrėžiamas kaip santykis tarp šiuo metu nepanaudotos įsipareigojimų sumos, kuriai taikomas rekomenduojamas limitas ir kuri bus panaudota ir nesumokėta įsipareigojimų neįvykdymo metu, ir šiuo metu nepanaudotos įsipareigojimų sumos). Taigi pagrindinis uždavinys – įvertinti konvertavimo veiksnį.

Prieš pradedant modeliuoti grąžinamų paskolų konvertavimo veiksnius būtina nustatyti panašių negrąžintų paskolų faktinius konvertavimo veiksnius. Negrąžintų paskolų faktiniams konvertavimo veiksniams nustatyti skirti keturi plačiai taikomi metodai:

1. *Grupės metodas.* Negrąžintos paskolos sugrupuojamos pagal tai, kurį laikotarpį (ketvirtį, metus ir pan.) buvo neįvykdyti įsipareigojimai. Tada lyginamas kiekvienos negrąžintos paskolos dydis atitinkamo laikotarpio pradžioje su paskolos dydžiu įsipareigojimų neįvykdymo metu. Kiekvienos paskolų grupės (paskolų, turinčių tuos pačius konvertavimo veiksnį lemiančius požymius) konvertavimo veiksnio įvertis apskaičiuojamas kaip atskirų paskolų konvertavimo veiksmių vidurkis. Ilgo laikotarpio, apimančio keletą grupių, konvertavimo veiksnio įvertis apskaičiuojamas kaip svertinis atskirų grupių konvertavimo veiksmių vidurkis, svoriais laikant įsipareigojimų neįvykdymo atvejų skaičių.
2. *Apibrėžtojo laikotarpio metodas.* Lyginamas kiekvienos įsipareigojimų neįvykdžiusios paskolos dydis tam tikrą apibrėžtą laikotarpį iki įsipareigojimų neįvykdymo su paskolos dydžiu įsipareigojimų neįvykdymo metu. Taikant šį metodą, visai nesvarbu nustatyti, kurį laikotarpį neįvykdyti įsipareigojimai. Tam tikram laikotarpiui iki įsipareigojimų

neįvykdymo būdingas konvertavimo veiksnio įvertis apskaičiuojamas kaip atskirų negrąžintų paskolų konvertavimo veiksnių vidurkis.

3. *Kintamojo laikotarpio metodas*. Tai apibrėžtojo laikotarpio metodo apibendrinimas, kai vertinami keli apibrėžti laikotarpiai iki įsipareigojimų neįvykdymo (pvz., vertinama, kiek padidėjo panaudota paskolos dalis likus 1, 2, 3 ar daugiau mėnesių iki įsipareigojimų neįvykdymo dienos).
4. *Momento metodas*. Konvertavimo veiksnys vertinamas kaip santykis tarp papildomai panaudotos paskolos sumos ir visos paskolos sumos. Prieš tai, taikant kitus metodus, papildomai panaudota paskolos suma lyginama su nepanaudota paskolos suma. Momento metodas neatitinka ES kapitalo pakankamumo direktyvos reikalavimų (konvertavimo veiksnio apibrėžimo).

Kai žinomi negrąžintų paskolų faktiniai konvertavimo veiksniai, grąžinamų paskolų konvertavimo veiksniai gali būti modeliuojami taikant įvairiausius metodus, pavyzdžiui, LGD rodiklio vertinimo metodus (žr. C priede).

Konvertavimo veiksniai turi įtakos įvairūs veiksniai:

- veiksniai, turintys įtakos skolininko poreikiams skolintis, pavyzdžiui, blogėjant skolininko finansinei būklei (reitingui), gali atsirasti didesnis poreikis skolintis. Paskolos ar skolininko reitingui turi įtakos ekonominis nuosmukis, todėl ekonominis nuosmukis ir reitingas yra iš esmės tapatūs veiksniai. Taigi konvertavimo veiksniai yra teigiamai koreliuoti su PD rodikliais, nes pastarieji irgi priklauso nuo reitingo;
- veiksniai, turintys įtakos banko polinkiui skolinti, ir banko gebėjimai valdyti kredito riziką;
- skolininko galimybės pasiskolinti kitais būdais nei iš banko;
- konkrečios paskolos ypatumai: paskolos sutarties sąlygos, kai susidarius tam tikroms aplinkybėms ribojamos skolininko galimybės papildomai pasiskolinti, konvertavimo veiksnį sumažina.

Tikėtina, nors empirikai ir nepagrįsta, ir tokių veiksnių, kaip praėjęs laikotarpis nuo paskolos suteikimo, sąlygų peržiūrėjimo, tikėtina skolininko verslo plėtra, paskolos rūšis, panaudotos paskolos dydis, įtaka.

„Konvertavimo veiksnio vertinimas grindžiamas tam tikrais principais:

- konvertavimo veiksniai labiau nei PD ar LGD rodikliai yra priklausomi nuo konkretaus skolininko ypatumų, jo veiksmų. Dėl šios priežasties konkrečios paskolos konvertavimo veiksnio negalima tapatinti su paskolų grupės vidutiniu konvertavimo veiksnium;
- konvertavimo veiksniai turi būti skaičiuojami visoms pozicijoms, kurios, neįvykdžius įsipareigojimų, taptų paskola.

- EAD rodiklis turi būti pradedamas skaičiuoti nuo to momento, kai skolininkas įgyja galimybę pasinaudoti paskola, o ne nuo to momento, kai baigiami tvarkyti paskolos dokumentai, ar pan.;
- EAD rodiklis negali būti mažesnis nei panaudota paskolos dalis;
- jei skolininkui suteiktos kelios paskolos, būtina įvertinti, kokią įtaką vienos paskolos įsipareigojimų nevykdymas gali turėti kitų paskolų EAD rodikliui;
- skaičiuojant kapitalo pakankamumo rodiklį ir vertinant paskolos sumos padidėjimą, gali būti tikslinamas tiek EAD, tiek LGD rodiklis (tik ne abu kartu, nes tokiu atveju to paties veiksnio įtaka būtų įvertinta du kartus) – galutinis rezultatas nuo to nepriklauso.

Vis dėlto įsipareigojimus vykdančioms paskoloms rekomenduojama tikslinti EAD rodiklį, o įsipareigojimų nevykdančioms paskoloms – LGD rodiklį [53, p. 91-94].“

1.2.3. Paskolų portfelio rizikos vertinimas

Ankstesnėje darbo dalyje buvo nagrinėjamas vienas kredito rizikos vertinimo aspektas, būtent paskolos ir skolininko rizikos vertinimas. Šios darbo dalies tikslas – aptarti paskolų portfelio rizikos vertinimą taikant jau aptartus PD, LGD ir EAD rodiklius ir šioje darbo dalyje aptariama ir ekonominio kapitalo paskirstymo problema, susijusi su aktyviu paskolų portfelio rizikos valdymu.

Paskolų portfelio rizikos vertinimo principai

„Dėl rizikos diversifikavimo tarpusavyje susijusių paskolų portfelio rizika nėra lygi jį sudarančių paskolų rizikos sumai (arba nesusijusių paskolų portfelio rizikai).

Paskolų portfelio tikėtinas nuostolis skaičiuojamas taip:

$$\tilde{L}_p = \sum_{i=1}^n \tilde{L}_i = \sum_{i=1}^n EAD_i * LGD_i * L_i \quad (1.4.)$$

$$EL_p = E(\tilde{L}_p) = \sum_{i=1}^n E(\tilde{L}_i) = \sum_{i=1}^n EAD_i * LGD_i * PD_i \quad (1.5)$$

Čia: $\tilde{L}_p$ - paskolų portfelio nuostolis; n – paskolų portfelį sudarančių paskolų skaičius; $\tilde{L}_i$ - i paskolos nuostolis; EAD_i – i paskolos dydis; LGD_i – i paskolos nuostolis įsipareigojimų neįvykdymo atveju; L_i – įsipareigojimų neįvykdymas ($L = 1$) arba įvykdymas ($L = 0$); EL_p – paskolų portfelio tikėtinas nuostolis; PD_i – i paskolos įsipareigojimų neįvykdymo tikimybė; $E(x)$ – atsitiktinio dydžio x vidurkis [51, p. 74].“

„Skaičiuojant paskolų portfelio tikėtiną nuostolį, jį sudarančių paskolų tikėtini nuostoliai sumuojami, taigi susijusių paskolų portfelio tikėtinas nuostolis yra lygus nesusijusių paskolų portfelio tikėtinam nuostoliui. Tačiau netikėtas nuostolis (standartinis nuokrypis) lygus paskolų portfelį sudarančių paskolų netikėtų nuostolių sumai tik tuo atveju, jeigu paskolos nėra tarpusavyje susijusios (arba daromos kitos prielaidos, kuriomis remiamasi taikant Naujojo kapitalo susitarimo

vidaus reitingais pagrįstą metodą. Pastaroji prielaida neatitinka tikrovės, taigi būtina įvertinti paskolų rizikos koreliaciją, kuri rodo, kaip vienos paskolos rizika yra susijusi su kitos paskolos rizika. Taikoma tokia formulė:

$$\sqrt{D(\tilde{L}_p)} = \sqrt{\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n EAD_i * EAD_j * LGD_i * LGD_j * Cov(L_i * L_j)} \quad (1.6)$$

$$\text{Kadangi } \rho_{ij} = \frac{cov(L_i, L_j)}{\sqrt{D(L_i)} * \sqrt{D(L_j)}} = \frac{cov(L_i, L_j)}{\sqrt{PD_i(1 - PD_i)} * \sqrt{PD_j(1 - PD_j)}}, \quad (1.7)$$

tai

$$\sqrt{D(\tilde{L}_p)} = \sqrt{\sum_{i,j=1}^n EAD_i * EAD_j * LGD_i * LGD_j * \sqrt{PD_i(1 - PD_i)} * \sqrt{PD_j(1 - PD_j)} * \rho_{ij}} \quad (1.8)$$

Čia: $D(x)$ – atsitiktinio dydžio x dispersija; ρ_{ij} – i ir j paskolų rizikos koreliacija.

Pavyzdžiui, dviejų paskolų portfelio netikėtas nuostolis yra toks:

$$\begin{aligned} \sqrt{D(\tilde{L}_p^{Const})} &= \sqrt{\sum_{i,j=1}^2 EAD_i * EAD_j * LGD_i * LGD_j * \sqrt{PD_i(1 - PD_i)} * \sqrt{PD_j(1 - PD_j)} * \rho_{ij}} = \\ &= \sqrt{EAD_1^2 * LGD_1^2 * PD_1(1 - PD_1) + EAD_2^2 * LGD_2^2 * PD_2(1 - PD_2) + 2 EAD_1 * EAD_2 * LGD_1 * LGD_2 * \sqrt{PD_1(1 - PD_1)} * \sqrt{PD_2(1 - PD_2)} * \rho_{12}} \end{aligned} \quad (1.9)$$

Atsižvelgiant į paskolų rizikos koreliaciją, šioje formulėje galima skirti tris atvejus:

$\rho_{12} = 0$. Šiuo atveju paskolų rizika nėra tiesiškai susijusi, t. y. paskolų portfelio diversifikacija yra ideali. Paskolų portfelio rizika labai maža, nes mažai tikėtina, kad esant nulinei paskolų rizikos koreliacijai, dvi ar daugiau paskolų portfelių sudarančių paskolų būtų negrąžintos vienu metu.

$P_{12} > 0$. Šiuo atveju vienos paskolos rizika padidina kitos paskolos negrąžinimo galimybę. Tai reiškia, kad padidėja sąlyginė įsipareigojimų neįvykdymo tikimybė (PD rodiklis). Išskirtiniu atveju, kai $P_{12} = 1$, PD_1 yra lygus PD_2 , t. y. negrąžinus vienos paskolos negrąžinama ir kita paskola. Tokiu atveju paskolų portfelis yra visiškai nediversifikuotas arba galima teigti, kad jį sudaro viena paskola.

$P_{12} < 0$. Vienos paskolos rizika sumažina kitos paskolos riziką, t. y. sumažėja sąlyginė įsipareigojimų neįvykdymo tikimybė. Išskirtiniu atveju, kai $P_{12} = -1$, negrąžinus vienos paskolos kita būtinai grąžinama. Tai idealaus apsidraudimo atvejis, kai viena paskola visiškai padengia kitos paskolos riziką (jeigu paskolos vienodo dydžio) [51, p. 74-76].“

Paskolų rizikos koreliaciją įvertinti tiesiogiai neįmanoma. Pirma, tam trūksta duomenų, nes bankai neturi daug informacijos apie įsipareigojimų neįvykdymo atvejus. Antra, kai paskolų portfelį sudaro daug paskolų, beveik neįmanoma įvertinti galimas jo nuostolių baigčių tikimybės. Todėl praktiškai paskolų rizikos koreliacija vertinama ne tiesiogiai, o atsižvelgiant į koreliaciją tarp tokių rodiklių:

- Skolininkų turto rinkos kainų ar akcijų rinkos kainų (taikant pasirinkimo sandoriais pagrįstus modelius). Taikant Naujojo kapitalo susitarimo vidaus reitingais pagrįstą metodą, skaičiuojama skolininkų turto rinkos kainų koreliacija. Kai turto rinkos kainų koreliacija nekinta, įsipareigojimų neįvykdymo koreliacija didėja, didėjant PD rodikliui, o kai įsipareigojimų neįvykdymo koreliacija nekinta, didėjant PD rodikliui turto rinkos kainų koreliacija mažėja;
- Makroekonominių veiksnių, turinčių įtakos skolininkams vykdant įsipareigojimus (taikant Credit Portfolio View modelį).

PD rodiklis skaičiuojamas kaip tam tikro tiesiogiai nestebimo rizikos veiksnio x (pvz., taikant pasirinkimo sandoriais pagrįstus modelius – skolininko turto rinkos kainos) funkcija: $PD_i = f(x_i)$. Paskolų rizikos veiksnys x skaičiuojamas kaip kitų, stebimų, veiksnių (kapitalo rinkos vertės, jos kintamumo ir kt.) funkcija: $x_i = g(y_1, y_2, \dots, y_n)$. Taigi visų paskolų PD rodikliai netiesiogiai priklauso nuo tų pačių y veiksnių, todėl jie būna netiesiogiai susiję.

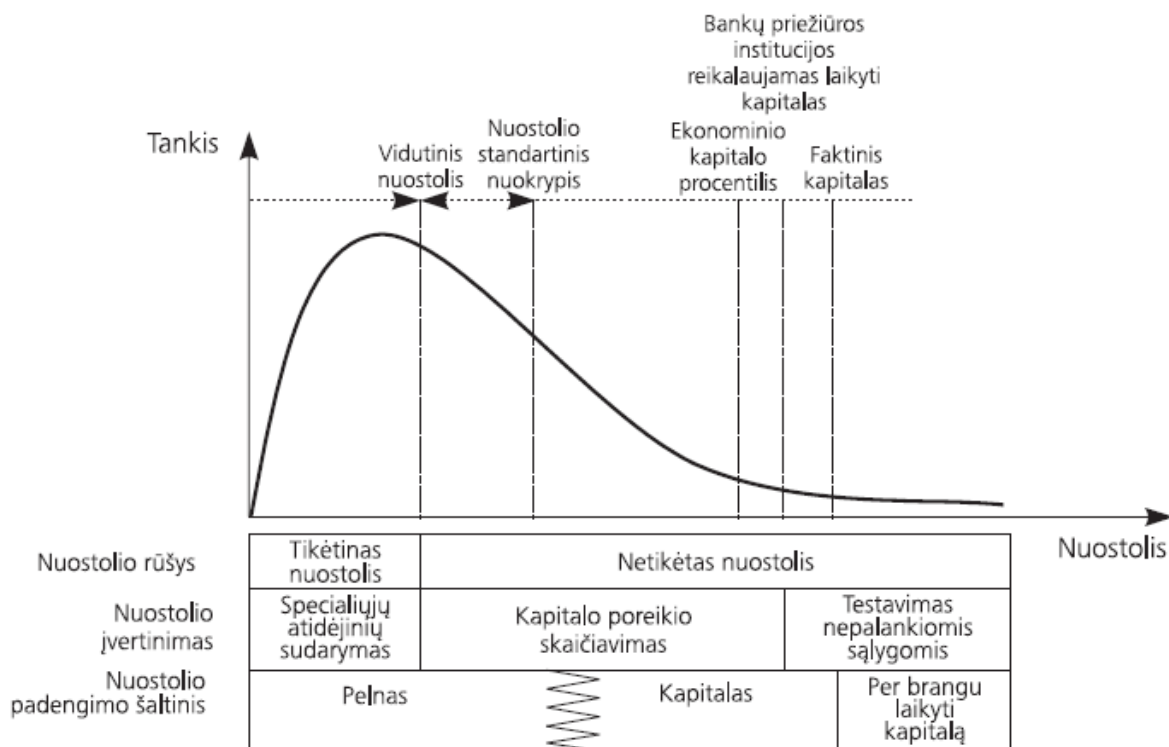
„Paskolų rizikos koreliacija ypač svarbi vertinant paskolų portfelio riziką. Pavyzdžiui, kai vertinama dviejų paskolų (A ir B) portfelio rizika, turi būti įvertinamos abiejų paskolų gavėjų PD rodikliai ir sąlyginiai PD rodikliai:

$$PD_{AB} = PD_A * PD_B + \rho_{AB} * \sqrt{PD_A(1 - PD_A) * PD_B(1 - PD_B)}, \quad (1.10)$$

$$PD_{AB} = PD_A + \rho_{AB} \sqrt{\frac{PD_A}{PD_B} * (1 - PD_A) * (1 - PD_B)}.$$

Iš tikrųjų PD rodikliai būna daug mažesni nei paskolų rizikos koreliacijos rodiklis. Pavyzdžiui, kai $\rho_{AB} = 10$ procentų, o $PD = PD_A - PD_B = 1$ procentas, apskaičiuojama, kad $PD_{AB} = 0,01 + 0,1 * 0,99 \approx 0,109 \approx \rho_{AB}$, o $PD_{AB} = 0,01 * 0,01 + 0,1 * 0,01 * 0,99 = 0,00109 \approx PD^2 + \rho_{AB} * PD \approx \rho_{AB} * PD$. Taigi akivaizdžiai matyti, kad paskolų rizikos koreliacijos rodiklis turi didžiausią reikšmę [51, p. 77].“

Taikant paskolų portfelio rizikos vertinimo modelius, paskolų portfelio netikėtas nuostolis randamas iš paskolų portfelio nuostolio skirstinio, kuris rodo, kokio dydžio paskolų portfelio nuostolį galima patirti esant tam tikrai tikimybei (žr. 1.3 pav.).

1.3 pav. Tipinis paskolų portfelio nuostolio skirstinys [54, p. 60]

Paskolų portfelio nuostolio skirstiniui įvertinti taikomas vienas iš dviejų metodų:

1. Monte Carlo modeliavimas. Šis metodas taikomas plačiausiai, nes juo gana paprasta įvertinti paskolų rizikos koreliaciją, jis matematiškai nėra sudėtingas, nors patys skaičiavimai ir trunka palyginti ilgai. Modeliuojant Monte Carlo metodu, daug kartų generuojamos tiesiogiai nestebimo paskolų rizikos veiksnio x atsitiktinės reikšmės, randami šias reikšmes atitinkantys PD rodikliai ir nustačius PD rodiklius, tarp kurių yra koreliacija, skaičiuojama paskolų vertė; susumavus paskolų vertes, randama viso paskolų portfelio vertė. Tokius veiksmus atlikus daug kartų, nustatomos įvairių paskolų portfelių vertės, o iš jų sudaromas paskolų portfelio nuostolio skirstinys.
2. Žinomo skirstinio panaudojimas. Šis metodas taikomas rečiau, nes jis yra pagrįstas tam tikromis prielaidomis. Pagrindinis jo privalumas – greitas ir paprastas skaičiavimas.

Taikant šį metodą, pirmiausia parenkamas žinomos formos skirstinys (nuostolio skirstinys apibūdinamas pasiskirstymo funkcija, tankio funkcija, charakteristine funkcija arba tikimybių generuojančiąja funkcija), paprastai apibūdinamas pirmosios eilės momentais (pavyzdžiui, normalusis skirstinys – vidurkiu (tikėtinu nuostoliu) ir standartiniu nuokrypiu (netikėtu nuostoliu)). Iš turimų duomenų randami paskolų portfelio empiriniai tikėtinas ir netikėtas nuostoliai (skaičiuojant netikėtą nuostolį, būtinai daroma prielaida apie paskolų rizikos koreliaciją). Žinant, kam lygus skirstinio pirmosios eilės momentai, galima rasti skirstinio funkciją, o pagal ją – paskolų portfelio nuostolio procentilį [54, p. 60-61].

Nuostolio skirstinyje skiriamos dvi zonos, arba dvi nuostolio rūšys:

1. Tikėtinas nuostolis. Tikėtiną nuostolį bankas turi padengti paskolų palūkanų pajamomis, t. y. nustatant paskolos palūkanų maržą atsižvelgiama į paskolos tikėtiną nuostolį (didesnę riziką keliantis skolininkas moka didesnes palūkanas). Tikėtinas nuostolis – tai galimas patirti vidutinis nuostolis, taigi jis nebūtinai sutampa su faktiniu paskolos nuostoliu.
2. Netikėtas nuostolis. Faktinis nuostolis, viršijantis tikėtiną nuostolį, vadinamas netikėtu nuostoliu. Jį sudaro tokios sudedamosios dalys:
 - Netikėto nuostolio dalis, kuriai padengti laikomas kapitalas. Netikėtam nuostoliui padengti bankas laiko kapitalą (daroma prielaida, kad visas tikėtinas padengtas specialiaisiais atidėjimais). Pagal paskolų portfelio nuostolio skirstinį, nustačius reikiamą kvantilį (paskolų portfelio nuostolio skirstinio kvantilis tapatinamas su banko PD rodikliu: kvantilis rodo, kokia yra tikimybė, kad banko nuostolis viršys kvantilį atitinkantį nuostolį, t. y. nuostoliui padengti nebeužteks banko turimo kapitalo, ir jis taps nemokiu. Pavyzdžiui, bankas, kurio reitingas yra AAA, o PD rodiklis sudaro 0,01 procento, skaičiuodamas kapitalo poreikį turės pasirinkti 0,01 procento kvantilį.), skaičiuojamas ekonominio kapitalo poreikis. Tačiau bankų priežiūros institucijos paprastai reikalauja laikyti daugiau kapitalo nei bankų nustatytas ekonominio kapitalo poreikis. Taip yra todėl, kad jų taikomi kapitalo poreikio skaičiavimo metodai nėra labai tikslūs (vadinamas principas „vienas dydis tinka visiems“), kita vertus, jie labai konservatyvūs (standartizuotas kapitalo poreikio skaičiavimo metodas, pagrįstas keliais rizikos svoriais). Įsigaliojus Naujam kapitalo susitarimui ir ėmus taikyti vidaus reitingais pagrįstą metodą, skirtumas tarp ekonominio ir bankų priežiūros institucijos reikalaujamo laikyti kapitalo turėtų mažėti. Kita vertus, patys bankai, laikydamiesi konservatyvaus požiūrio į rizikos valdymą, reikalaujant tarptautinėms reitingų agentūroms ir

investuotojams, iš tikrųjų kapitalo laiko daugiau nei reikalauja bankų priežiūros institucijos;

- Netikėto nuostolio dalis, kuriai padengti per brangu laikyti kapitalą. Bankai negali laikyti tiek kapitalo, kad padengtų visą netikėtą nuostolį, nes kapitalas jiems yra brangiausias finansinis išteklius. Vis dėlto bankai laiko daugiau kapitalo nei bankų priežiūros institucijų reikalaujama laikyti kapitalo suma. Tokia praktika grindžiama tuo, kad taikant kapitalo poreikio skaičiavimo metodus neįvertinamos visos rizikos rūšys, o ir tobulos vertinimo metodikos nėra [54, p. 61].

Susiklosčius ypač nepalankioms sąlygoms (pvz., labai padidėjus paskolų rizikos koreliacijai), paskolų portfelio rizikos vertinimo modeliai, skirti taikyti normaliomis banko veiklos sąlygomis, gali nebetikti. Ypač nepalankių pokyčių įtakai įvertinti bankai taiko testavimo nepalankiomis sąlygomis metodus (testavimo nepalankiomis sąlygomis taikymas vertinant kapitalo poreikį aptartas). Testavimu siekiama ne tik nustatyti tas sritis, kur galima per didelę riziką, ir imtis atitinkamų veiksmų rizikai sumažinti, bet ir apskaičiuoti papildomo kapitalo poreikį.

1.2.4. Paskolų koncentracijos rizikos vertinimas ir valdymas

Kredito rizika bankams kyla dėl per daug koncentruoto kreditų portfelio, nepakankamo skolininkų rizikos įvertinimo, netinkamų jų rizikos stebėjimo ir pan. Tačiau viena pagrindinių priežasčių – per daug koncentruotas kreditų portfelis. Kaip jau minėjau šio darbo pradžioje, kreditų koncentracijos rizika – galimybė bankui patirti santykiškai didelį (palyginti su banko kapitalu, turtu, pajamomis ar, jei tai galima išmatuoti, bendra banko prisiimta ar jam priimtina rizika) nuostolį iš kreditų, jog sutriktų normali banko veikla.

Kreditų koncentracijos rizika gali kilti dėl vieno didelio kredito, kelių tarpusavyje susijusių kreditų (pvz., skolininkai iš to paties ekonomikos sektoriaus, geografinio regiono ir pan.). Bankui svarbu nustatyti galimus kreditų koncentracijos rizikos šaltinius, kad šią riziką būtų galima įvertinti ir valdyti. Kreditų koncentracijos rizika gali kilti dėl daugelio priežasčių: didelio kredito vienam skolininkui; susijusių skolininkų; skolininkų, turinčių blogus reitingus; skolininkų iš tų pačių užsienio šalių, geografinių regionų, ekonomikos sektorių ir pan.; tos pačios kredito užtikrinimo priemonės, tos pačios kredito rūšies ar kreditų ta pačia užsienio valiuta ir kt. Kreditų koncentracijos rizikos šaltinių sąrašas nėra baigtinis, nes neįmanoma įvardyti visų galimų rizikos šaltinių. Bankas pats turi nuspręsti, kurie kreditų koncentracijos rizikos šaltiniai jam yra reikšmingi ir turi būti kontroliuojami.

„Bazelio bankų priežiūros komitetas išskyrė paskolų nekilnojamojo turto ir su juo susijusiai veiklai koncentraciją, kuri sukėlė Šveicarijos, Ispanijos, Jungtinės Karalystės, Norvegijos, Švedijos, Japonijos ir JAV bankų veiklos sutrikimus [32, p. 5].“

Literatūroje apie finansinį tarpininkavimą paprastai nurodoma, kad bankai paskolų portfelius turėtų diversifikuoti. Paskolų portfelį tinkamai paskirsčius pagal paskolos rūšį, paskolos valiutą, skolininkų grupę, susijusių skolininkų grupę, paskolos grąžinimo užtikrinimo priemonę, skolininkų ekonominę veiklą ar veikimo geografinį regioną, jo vertė kritinėmis sąlygomis būna pastovesnė, o vieno skolininko ar vieną ekonominę veiklą plėtojančių įmonių finansinės problemos paprastai neturi didelės įtakos banko finansinei būklei. Tačiau yra ir kitokia nuomone:

„Vis dėlto paskolų portfelio diversifikavimas ne visuomet laikomas optimaliu sprendimu. A. Winton daro išvadą, kad paskolų portfelio diversifikavimas daugiausia naudos teikia tuo atveju, kai paskolos yra vidutiniškai jautrios verslo ciklams, o diversifikuojant paskolų portfelį, kuriam būdingas nedidelis jautrumas verslo ciklams, gaunama palyginti nedaug naudos. Kai kredito rizika didelė, paskolų portfelio diversifikavimas net gali turėti neigiamą poveikį – bet kurios ekonominės veiklos sutrikimas kelia pavojų banko veiklai [32, p. 6-7].“

„E. Hayden ir kt., ištyrę Vokietijos bankų paskolų portfelių 1996-2002 m. duomenis, irgi priėjo prie išvadų, kurios sietinos su diversifikacijos strategijos kritika. Atliktas tyrimas rodo, kad paskolų portfelio diversifikavimas pagal ekonominę veiklą bankų pelningumą padidina tik esant mažam rizikos lygiui, todėl prieš rinkdamiesi koncentracijos ar diversifikacijos strategiją bankai turėtų įvertinti prisiimamos rizikos lygį [32, p. 7].“

„Būtinumą valdyti paskolų portfelio koncentracijos keliają riziką pripažįsta bankų priežiūra vykdančios institucijos, tačiau nurodymuose bankams paprastai reglamentuojama tik tokia rizika, kuri sietina su atskiro skolininko ir su juo susijusių asmenų kreditavimu, pavyzdžiui, keliamas maksimalios paskolos sumos vienam skolininkui ar didelių paskolų reikalavimas [32, p. 6].“

Nustačius svarbiausius kreditų koncentracijos rizikos šaltinius bankui, būtina išmatuoti koncentracijos riziką. Koncentracijos rizikai matuoti naudojami dviejų rūšių matai: nominalūs, pavyzdžiui, kredito suma, arba pagrįsti rizikos įvertinimu, pavyzdžiui, ekonominis kapitalas.

Viena svarbiausių kreditų koncentracijos rizikos valdymo priemonių – kredito rizikos limitai. Limitai gali būti klasifikuojami pagal įvairius požymius: riziką ribojantys arba informaciniai; nominalūs arba pagrįsti rizikos įvertinimu; absoliutūs arba santykiniai; išankstiniai arba paskesni limitai. V. Valvonio straipsnyje „Kreditų koncentracijos rizikos vertinimas ir valdymas“ analizuojama, kaip turėtų būti nustatomi ir toliau taikomi kredito rizikos limitai, koks vaidmuo ribojant riziką bankuose tenka juos prižiūrinčioms institucijoms.

Kreditų koncentracijos rizika gali būti valdoma ne tik limitų sistema, bet ir kitomis priemonėmis:

- Kredito rizikos koncentracijos šaltinių stebėjimas ir banko vadovybės informavimas;

- Kredito rizikos sumažinimas, įskaitant kredito išvestines priemones;
- Kreditų pardavimas;
- Kreditų pakeitimas vertybiniais popieriais;
- Kreditų portfelio rizikos arba ekonominio kapitalo modelių taikymas, įskaitant kainodarą, pagrįstą rizika;
- Kreditų portfelio sudėties ar veiklos rinkų keitimas;
- Testavimas nepalankiomis sąlygomis [52, p. 100].

Didžiausi tarptautiniai bankai taiko daugumą išvardytų kredito rizikos ir kreditų koncentracijos rizikos valdymo priemonių. Vienų ar kitų priemonių taikymas priklauso nuo banko veiklos specifikos, jo kreditų portfelio ir daugelio kitų vidaus ir išorės veiksnių.

Išvardytos kreditų koncentracijos rizikos atsiradimo priežastys būdingos ir Lietuvos bankams: pirma, Lietuvos bankai veikia mažoje rinkoje, tad galimybės diversifikuoti kreditų portfelį yra labai ribotos. Nepaisant to, kad Lietuvos bankai laikosi pasyvios kreditų portfelio rizikos valdymo strategijos ir negali taikyti pažangiausių kreditų koncentracijos rizikos vertinimo ir valdymo priemonių, šią riziką būtina kontroliuoti.

1992 m. šalies bankai buvo įpareigoti kiekvieną ketvirtį informaciją apie paskolų portfelių struktūrą pagal ekonominę veiklą pateikti Lietuvos bankui. Informacija buvo teikiama užpildant nustatytos formos ataskaitą. 2005 m. tokio duomenų kaupimo buvo atsisakyta, jį pakeitė iš Paskolų rizikos duomenų bazės (PRDB) gaunama informacija. Taigi šiuo metu Lietuvos bankas turi vientisą duomenų bazę, rodančią šalyje veikusių ir veikiančių bankų paskolų portfelio struktūrą pagal ekonominę veiklą.

Lietuvos bankų suteiktų paskolų informacija pagal svarbiausias ekonominės veiklos rūšis 1999-2008 m. IV ketvirtį pateikiama F priede. Trečioje šio darbo dalyje bus atliktas UAB Medicinos banko paskolų portfelio diversifikacijos tyrimas pagal ekonominės veiklos šakas.

1.2.5. Lietuvos banko vaidmuo gerinant kredito rizikos vertinimą ir valdymą bankuose

Gerinant kredito rizikos vertinimą ir valdymą, svarbus vaidmuo tenka bankų priežiūros institucijai. Ekonomiškai stipriausiose šalyse, turinčiose ypač išplėtotus bankų sektorius, tobulinant rizikos vertinimą ir valdymą svarbiausią vaidmenį atlieka bankai. Šalims, kurių bankų sektorius tik susikūręs, būdinga priešinga tendencija: svarbiausią vaidmenį atlieka bankų priežiūros institucija, kuri reglamentuoja įvairias bankų veiklos sritis, kartu – ir kredito rizikos valdymą, o bankai, sekdami priežiūros instituciją, įgyvendina jos nurodymus. Lietuva, kurios negalima priskirti prie ekonomiškai pirmaujančių šalių grupės, tobulinant kredito rizikos valdymą ypač svarbus vaidmuo tenka bankų priežiūros institucijai (kai kuriais atvejais, pavyzdžiui, kai remiamasi globojančių

bankų patirtimi, taikant kiekybinius kredito rizikos vertinimo modelius, Lietuvoje didesni pranašumą turi bankai). Šalies bankų priežiūros institucija – Lietuvos bankas plėtoti kredito rizikos vertinimą ir valdymą galėtų dviem kryptimis: rengdamas kredito rizikos vertinimą ir valdymą reglamentuojančius dokumentus ir plėtodamas turimą Paskolų rizikos duomenų bazę.

Be to, noriu pabrėžti, kad rizikos valdymo reikalavimus šalies bankams nustatantis Lietuvos bankas nėra išleidęs jokio dokumento, reglamentuojančio kredito rizikos valdymą.

1.2.5.1. Teisinės bazės plėtojimas

V. Valvonio Lietuvos teisės aktų, susijusių su kredito rizikos valdymu, apžvalga leidžia daryti išvadą, kad šiuo metu Lietuvoje nėra vieno išsamaus dokumento, reglamentuojančio kredito rizikos vertinimą ir valdymą banke. V. Valvonio atlikto tyrimo rezultatai ir kitų šalių pavyzdys (bankų priežiūros institucijos yra išleidusios kredito rizikos valdymo nurodymus, rekomendacijas pateikė ir Bazelio bankų priežiūros komitetas) rodo rizikos valdymo bendrųjų nuostatų, apimančių ir kredito rizikos valdymą, ar panašaus dokumento poreikį Lietuvoje. Įgyvendinant naujuosius kapitalo pakankamumo reikalavimus, toks dokumentas tikriausiai bus neišvengiamas.

Lietuvos bankas prie kredito rizikos valdymo šalies bankuose prisidėtų ir rengdamas kitokius, specialesnio pobūdžio dokumentus, pavyzdžiui, reikalavimus bankų reitingavimo modeliams privalomi tik šį kapitalo poreikio skaičiavimo metodą pasirinkusiems bankams, o visiems kitiems bankams kol kas nekeliami reikalavimų, kuriuos turėtų atitikti jų reitingavimo modeliai. Vienas didžiausių trūkumų, susijusių su šalies bankų taikomais reitingavimo modeliais, yra tai, kad nevertinamas tokių modelių patikimumas. Taigi Lietuvos bankas, numatęs reikalavimus, reglamentuojančius tik IRB bankų vidaus reitingais pagrįstų modelių patikimumo vertinimą, turėtų numatyti tokius reikalavimus ir kitiems šalies bankams.

Lietuvos bankas, kaip ir daugelis kitų šalių bankų priežiūros institucijų, paskolų koncentracijos rizikai riboti yra parengęs didžiausios paskolos vienam skolininkui ir didelių paskolų rizikos normatyvus. Šie du normatyvai parengti atsižvelgiant į ES direktyvų reikalavimus, kurių dalis rodo ypač konservatyvų požiūrį į bankų rizikos vertinimą. Pavyzdžiui, Lietuvos banko parengtame dokumente apribojamas bankų skolinimas antrinėms įmonėms, nors banko grupės narių tarpusavio pozicijos nelaikytinos paskolų koncentracijos rizikos šaltiniu, nes jos yra susijusios su operacine, o ne su kredito rizika.

Lietuvos banko valdybos išleistose Bendrosiose banko vidaus kontrolės organizavimo nuostatose reikalaujama, kad bankuose būtų numatyti ir patvirtinti paskolų atskiroms ekonominės veiklos rūšims, atskiroms šalims ir šalių, susijusių glaudžiais ekonominiais ryšiais, grupėms ir kad jų būtų laikomasi. Tačiau kaip bankai turėtų vertinti ir valdyti paskolų koncentracijos riziką minėtame

dokumente plačiau neaiškinama. 2006 m. pabaigoje Lietuvos bankas patvirtino Vidinio kapitalo vertinimo proceso ir priežiūrinio tikrinimo ir vertinimo proceso bendrąsias nuostatas, kuriose nurodoma, kokių rūšių koncentracijos riziką turėtų vertinti bankai, skaičiuodami kapitalo poreikį. Tačiau šio dokumento tikslas nėra reglamentuoti rizikos vertinimą ir valdymą, todėl jame irgi išsamiau neaptariama, kas yra paskolų koncentracijos rizika ir kaip bankai ją turėtų vertinti ir valdyti. Nesant net minimalių paskolų ir jų koncentracijos rizikos valdymo reikalavimų, mažesniems šalies bankams gali kilti tam tikrų neaiškumų dėl jos valdymo ir tarptautinės praktikos taikymo.

Didelė šalies bankų konkurencija neskatina jų imtis papildomų priemonių rizikai vertinti ir valdyti, nes griežtesnės rizikos vertinimo ir valdymo priemonės gali apriboti verslo plėtrą, sumažinti bankų užimamą rinkos dalį. Kita vertus, net ir kilus poreikiui griežčiau vertinti prisiimamą riziką, bankas vengia tai daryti pirmas, nes nėra tikras, kad taip pat pasielgs ir kiti bankai. Pastariesiems tokių priemonių nesiimant, pablogėtų banko trumpalaikis konkurencingumas ir tikriausiai sumažėtų užimama rinkos dalis. Tokių problemų padėtų išvengti Lietuvos banko atsižvelgimas į kitų šalių patirtį parengti visiems bankams vienodi minimalūs paskolų koncentracijos rizikos valdymo reikalavimai.

Lietuvos bankas gali išleisti ne tik teisės aktą, reglamentuojantį paskolų koncentracijos rizikos vertinimą ir valdymą, tačiau ir dokumentą, kuriame pateikiamos rekomendacijos, kaip turėtų būti valdoma tam tikrų paskolų rizika. Lietuvos bankas pastaruoju metu vis labiau akcentuoja būtinybę tinkamai vertinti ir valdyti būsto paskolų ir paskolų, susijusių su nekilnojamojo turto ekonomine veikla, riziką. Tačiau nei bankai, nei juos prižiūrinčios institucijos nenori, kad rizika bankuose būtų ribojama priežiūros institucijos nustatytais administracinėmis priemonėmis, o turėtų būti siekiama, kad bankai patys valdytų prisiimtą riziką. Kaip rodo šalių kaimynių patirtis (pavyzdžiui, Estijos), bankų priežiūros institucijų sprendimai riboti paskolas tam tikros rūšies ekonominei veiklai nėra labai veiksmingi. Taigi, siekdamas apriboti minėtų sričių paskolų riziką, Lietuvos bankas galėtų nustatyti pagrindinius principus ar pateikti rekomendacijas šalies bankams, kaip valdytina būsto paskolų ir paskolų nekilnojamojo turto ekonominei veiklai rizika. Padidėjus šios rūšies paskolų keliamai rizikai, tokius nurodymus bankams parengė JAV bankų priežiūros institucijos.

Taip pat reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad dar neišnaudota daug PRDB teikiamų galimybių ir ją reikėtų tobulinti, pirmiausia duomenų kaupimo ir kredito rizikos sudedamųjų dalių skaičiavimo srityse.

Apibendrinta informacija, kaip galima plėtoti Lietuvos PRDB, pateikta G priede.

2. UAB MEDICINOS BANKO KREDITAVIMĄ IR RIZIKOS VALDYMĄ REGLAMENTUOJANTYS TEISĖS AKTAI

Šiuo metu UAB Medicinos banko kreditavimą reglamentuoja dvidešimt penki teisės aktai, kurie pateikiami H priede. Visi jie yra prieinami banko darbuotojams elektroninės raštvedybos sistemoje CS Doke. Visi darbuotojai, kurių veikla susijusi su šiais teisės aktais privalo jų laikytis ir nuolat stebėti pakeitimus, kurie nedelsiant pateikiami elektroninės raštvedybos sistemoje CS Doke, bei remiantis tais pakeitimais koreguoti savo darbo veiklą.

Per dvejus metus nuo bakalauro iki magistrinio darbo rašymo jų skaičius padidėjo nuo aštuoniolikos iki dvidešimt penkių, tai yra du seni kreditavimą reglamentuojantys teisės aktai buvo sujungti į vieną ir, be to, banke iš viso atsirado aštuoni nauji kreditavimą reglamentuojantys teisės aktai. Penkiolika iš dvidešimt penkių minėtų teisės aktų per dvejus metus buvo koreguoti ir tik du liko nepakitę.

Tuo tarpu rizikos valdymą banke reglamentuoja devyni teisės aktai, o prieš dvejus metus jų buvo tik penki. Per dvejus metus atsirado viena nauja politika, vienos naujos taisyklės, nauja tvarka ir nauji reikalavimai, keturi seni teisės aktai buvo redaguoti ir tik viena tvarka liko nepakitusi.

2.1. UAB Medicinos banko kreditavimą reglamentuojantys teisės aktai

Dėl kreditavimą reglamentuojančių teisės aktų gausos visų jų savo darbe nenagrinėsiu, bet trumpai apžvelgsiu svarbiausius, tai yra: kreditų portfelio vertinimo taisyklės, kreditavimo taisyklės, paskolų vertinimo taisyklės, kreditavimo politiką bei naujas fizinių, juridinių ir kitų juridinių asmenų vertinimo taisyklės.

2.1.1. UAB Medicinos banko kreditų portfelio vertinimo taisyklės

Visų suteiktų kreditų portfelio vertinimas nusako vienos iš pagrindinių bankinės veiklos funkcijų – kreditų suteikimo ir suteiktų kreditų administravimo vertinimą, procese dalyvaujančių padalinių ir darbuotojų atsakomybės bei viso suteiktų kreditų portfelio kiekybinį ir kokybinį vertinimą.

Pagrindiniai kreditavimo principai – pelningumas – saugumas – likvidumas apima prieštarungus tikslus, kurių įgyvendinimas vienu metu susijęs su rinkos, operacine ir kredito rizika.

Suteiktų kreditų analizė nukreipta į kreditavimui skirtų lėšų įsisavinimą siekiant užtikrinti pastovias ilgalaikes banko pajamas, tačiau kiekvienas kreditas turi riziką, susijusią su suteiktos sumos susigrąžinimu, skolinamų lėšų kaštų apmokėjimu, administravimo išlaidų padengimu, pelno gavimu ir fondo specialiesiems atidėjiniams kaupimu mažinant didelių nuostolių tikimybę ir pajamų

praradimą. Viso suteiktų kreditų portfelio analize siekiama nustatyti galimus rizikos kriterijus ir išskirti rizikingus produktus bei padidintos rizikos sritis.

Kreditų portfelio analizė yra nukreipta į lėšų investavimo ir skolinimo priežiūrą siekiant mažinti galimus praradimus, nes sandorio sudarymo metu nei bankas, nei skolininkas nežino, kokie veiksniai įtakos rinką sutarties galiojimo metu, verslo prognozės gali nepasitvirtinti, todėl visada egzistuoja rizika, kurią būtina vertinti: kita sandorio šalis – skolininkas, kažkuriuo metu gali nesugebėti vykdyti sutartimi prisiimtų įsipareigojimų. Svarbu laiku išskirti ir apibrėžti tokius skolininkus ir jų grupes.

Kredito kokybė yra svarbiau už galimybę jį suteikti. Geras verslo perspektyvų, finansinės būklės, apdraudimo vertinimas ir kredito struktūros atitikimas banko nustatytiems kriterijams gali lemti sėkmingus kreditinius santykius.

Pinigai yra banko prekė. Kiekvienas darbuotojas ir padalinys, dalyvaujantys pinigų skolinime, turi vienodai suprasti vienas kito veiksmus, pareigas bei atsakomybę ir tinkamai vykdyti visus kreditavimo procedūrų reikalavimus. Kiekviena skolinimo operacija turi būti bešališkai revizuojama ir tikrinama, kiekvienas kreditas periodiškai įvertinamas, nes įtakoja viso kreditų portfelio kokybę. Visas suteiktų kreditų portfelis analizuojamas šiose taisyklėse nustatyta tvarka.

Šių taisyklių tikslas yra išskirti rodiklius, kuriais vertinamas suteiktų kreditų portfelis [42, p.1].

Kreditavimo principai ir jų vertinimas

Kreditavimo tvarkų tikslas yra nustatyti sąlygas kaip formuoti saugų kredito portfelį, kuriame maža netikėtų didelių nuostolių tikimybė ir kuris užtikrina ilgalaikį pastovių pajamų uždirbimą.

Svarbiausios pelno sudedamosios dalys:

1. Klientas;
2. Produktas/paslauga;
3. Personalas;
4. Sistema ir organizavimas;
5. Gamybinė-techninė bazė;
6. Aplinka.

Kliento vertinimo rizika nusakoma šiais rodikliais:

- Kliento finansinių galimybių nustatymo teisingumas ir savalaikiškumas;
- Aplinkos veiksnių vertinimo pakankamumas;
- Pateiktų dokumentų teisinis įvertinimas;
- Įmonės akcininkų, vadovų patikimumas, reputacija;
- Pinigų poreikio pagrindimas ir pinigų panaudojimo vertinimas;
- Gražinimo terminų nustatymo suderinamumas su būsimais pinigų srautais;
- Kliento sugebėjimas naudotis paskola;

- Priklausomybė nuo skolinčių lėšų;
- Projekto įgyvendinimo ir skolos grąžinimo sunkumų likvidavimas, jeigu jie kiltų;
- Kliento vertinimą reglamentuojančių procedūrų laikymasis;
- Užtikrinimo priemonės ir jų likvidumas.

Vieningas kreditavimo tvarkų ir taisyklių supratimas:

- Įgyvendinti, kad kiekvienas vykdytojas tinkamai suprastų tvarkų ir taisyklių reikalavimus ir juos vykdytų;
- Teisingas banko tikslų supratimas;
- Kiekvieno kito kolektyvo nario, dalyvaujančio skolinime, veiksmų, pareigų bei atsakomybės suvokimas;

Padidintos rizikos kreditavimo produktai:

- Faktoringas;
- Sąskaitos kreditavimas;
- Vekseliai.

Padidintos rizikos kreditai:

- Akcijų pirkimas;
- Paskolų refinansavimas;
- Buvę probleminiai klientai;
- Įmonės įstatinio kapitalo sumažėjimas;
- Finansinės būklės pablogėjimas;
- Ūkininkai.

Padidinta rizika pagal pateiktus užstatus:

- Prekinis kreditų draudimas;
- Atsargų ir kito kilnojamo neregistruojamo turto įkeitimas;
- Akcijų įkeitimas;
- Paskesnės eilės įkeitimai.

Pagrindiniai kredito rizikos elementai:

- Tinkamas kreditavimo procedūrų paruošimas;
- Sprendimo priėmimo procedūrų laikymasis;
- Tinkamas dokumentų kreditui gauti parengimas ir profesionali jų analizė;
- Kredito lėšų poreikių pagrindimas;
- Suderinto grąžinimo grafiko sudarymas;
- Tinkamas finansinės būklės ir sandorio rizikos vertinimas;
- Savalaikis nuostolio įvykio nustatymas;
- Vėluojančių mokėjimų administravimas;

- Kredito sutartyje nustatytų sąlygų nevykdymas;
- Probleminių skolų išieškojimo savalaikiškumas;
- Kitų skolininko kreditorių galimybė pažeisti banko interesus;
- Skolinimo išimtys (skolinimas nustatant specialias sąlygas);
- Skolinimas rizikingiems klientams ir sritims;
- Kreditavimui nustatytų rodiklių laikymasis.

Suteiktų kreditų portfelio analizei formuojamos ataskaitos:

- Pagal kreditavimo produktus;
- Pagal sandoriams nustatytus reitingus;
- Pagal paskolintas sumas ataskaitos sudarymo datai;
- Pagal ūkio šakas;
- Pagal užtikrinimo priemones;
- Pagal grąžinimo terminus;
- Pagal mokėjimo terminų laikymąsi;
- Pagal spec. atidėjinių formavimą;
- Pagal kreditavimo produktų pajamas [42, p. 2-3].

Paskolų portfelio reitingo nustatymas pateikiamas I priede.

2.1.2. UAB Medicinos banko kreditavimo taisyklės

Šiomis taisyklėmis yra apibrėžiami bendri paskolų suteikimo ir kontrolės principai, reikalavimai paskolų gavėjams, atsižvelgiant į UAB Medicinos banko (toliau - bankas) Kreditavimo politiką.

Taisyklės paruoštos, vadovaujantis banko Kreditavimo politika, Lietuvos Respublikos įstatymais, Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Lietuvos banko valdybos nutarimais, banko tarybos, valdybos nutarimais, nuostatais ir kitais banko vidaus teisės aktais.

Šiose taisyklėse yra išdėstytos pagrindinės su kreditavimu susijusios sąvokos, nurodyti kreditų administratoriaus veiksmai kai klientas kreipiasi į banką dėl paskolos suteikimo, išvardinti dokumentai, kuriuos reikia surinkti iš kliento (fizinio ir juridinio asmens) paskolos suteikimo svarstymui, pateiktų dokumentų svarstymo ir sprendimo priėmimo tvarka, klientų informavimo apie banko sprendimą dėl paskolos suteikimo, sutarties paruošimo, derinimo ir pasirašymo tvarka, paskolos bylos formavimo tvarka, paskolos lėšų išdavimas, paskolos administravimas, skolų išieškojimas.

Šiomis taisyklėmis vadovaujasi kreditų administratoriai, filialų direktoriai, jų pavaduotojai, Kreditų departamento, Teisės departamento darbuotojai ir visi kiti banko darbuotojai, kai jų veikla susijusi su dalyvavimu kreditavimo procese.

Prieš dvejus metus UAB Medicinos banko kreditavimo taisyklėse taip pat detalizuojami šie punktai: vartojimo kredito ypatumai; mikrokreditų suteikimo ypatumai. Tačiau dabar šių punktų kreditavimo taisyklėse nėra, nes per dvejus metus buvo patvirtintos ir įsigaliojo atskirai šios taisyklės: vartojimo kredito teikimo taisyklės; mikrokreditų, suteikiamų iš LR Ūkio ministerijos gautų lėšų, teikimo taisyklės; kreditų iš KfW fondo lėšų teikimo taisyklės. Šiose trijose atskirose taisyklėse nustatytos atitinkamų kreditų išdavimo sąlygos (kredito gavėjas, kredito paskirtis, grąžinimo šaltinis, terminas, suma, palūkanų norma, prievolių įvykdymo užtikrinimo priemonės, sutartis, sutarties administravimo mokestis, kredito išdavimas, grąžinimas, kredito grąžinimas anksčiau termino).

Taip pat nuo 2008-03-31 banke įsigaliojo atskirai kreditų fiziniams asmenims teikimo taisyklės ir kreditų juridiniams asmenims teikimo taisyklės.

Kreditų fiziniams asmenims teikimo taisyklės reglamentuoja UAB Medicinos banko standartines kitų kreditų, neaprašytų galiojančiose taisyklėse, teikimo sąlygas fiziniams asmenims (apibrėžia kredito gavėjo sąvoką, kredito paskirtį, kredito grąžinimo šaltinį, kredito trukmę, sumą, palūkanų normą, sutartį, kredito išdavimą, grąžinimą).

Kreditų juridiniams asmenims teikimo taisyklės taip pat reglamentuoja UAB Medicinos banko standartines kitų kreditų, neaprašytų galiojančiose taisyklėse, teikimo sąlygas juridiniams asmenims (apibrėžia kredito gavėjo sąvoką, kredito tipus, paskirtį, grąžinimo šaltinį, trukmę, sumą, palūkanų normą, sutartį, išdavimą, grąžinimą).

2.1.3. UAB Medicinos banko paskolų vertinimo taisyklės

Šios taisyklės nustato paskolų vertės pasikeitimo skaičiavimo tvarką UAB Medicinos banke.

Šių taisyklių tikslas yra aprašyti sąlygas ir principus, vertinant paskolų riziką, įvardinti, apibrėžti ir užfiksuoti nuostolio įvykį bei jo vertinimo sąlygas teisingam konkrečios paskolos tikėtino grąžinimo grafiko sudarymui ir dabartinės paskolos vertės nustatymui.

Vertinant paskolas, vadovaujamosi Tarptautiniais finansinės atskaitomybės standartais, Lietuvos banko valdybos 2005-07-28 mutarimu Nr. 114 patvirtintais Minimaliais paskolų vertinimo reikalavimais, kitais Lietuvos Respublikos teisės aktais bei banko valdybos patvirtintomis rizikos valdymą ir kreditavimo veiklą reglamentuojančiomis procedūromis.

Taip pat šiose taisyklėse apibrėžti pagrindiniai paskolų vertinimo principai, paminėsiu kai kuriuos iš jų:

- Visos paskolos vertinamos individualiai;
- Vertinimo periodiškumas – kas ketvirtį Reikšmingos paskolos vertinamos kiekvieną mėnesį.

- Užfiksavus nuostolio įvykį, visada sudaromas tikėtinas paskolos grąžinimo grafikas;
- Peržiūrėjus tikėtiną paskolos grąžinimo grafiką, sandorio parametruose sandorio vertė nustatoma automatiškai ir apskaičiuojama paskolos vertės pasikeitimo suma, programiškai nustatoma rizikos grupė. Pagal sandoriui nustatytą rizikos grupę yra skaičiuojami spec. atidėjiniai.
- Paskolos vertinimas vykdomas visą laiką, kol ji įtraukta į banko balansą [44, p. 2-3].

Toliau šiose taisyklėse aprašomi nuostolio įvykiai, paskolų vertės apskaičiavimas ir paskolų nurašymas.

Po pirminio paskolos vertės pripažinimo, paskolos vertė gali pasikeisti, o vertės pokytis gali būti patiriamas kaip pasekmė vieno ar kelių nuostolio įvykių, turinčių įtakos paskolos grąžinimo grafikui.

Nuostolio įvykiai, kuriems esant pakinta paskolos vertė, t. y. objektyvūs įrodymai, kad paskolos vertė pasikeitė, yra stebėjimais ar istoriniais duomenimis pagrįsta informacija.

Nuostolio įvykių sąrašas pateikiamas J priede.

Paskolų vertės apskaičiavimo tvarka pateikiama K priede.

Nutarimą perkelti iš apskaitos balanse į nesisteminę apskaitą ir iš nesisteminės apskaitos pripažinti praradimu bei perkelti į nurašytų paskolų grupę priima banko valdyba banko paskolų komiteto teikimu.

Paskola gali būti perkeliama iš apskaitos balanse į nesisteminę apskaitą, neprarandant reikalavimo teisės, esant šiems požymiams:

- Nurašymo dienai nėra realaus paskolos lėšų susigrąžinimo šaltinio;
- Skolininkas (laiduotojas) registruoto turto neturi, tačiau yra veikiantis subjektas;
- Paskolos užstatas realizuotas.

Paskola gali būti nurašoma, kai pripažįstamas išieškojimo negalimumas, kuris nusakomas šiais požymiais:

- Skolininkas miręs, jo turto nėra;
- Skolininkas dingęs be žinios, jo vardu registruoto turto nėra;
- Laiduotojas dingęs be žinios, jo vardu registruoto turto nėra;
- Įmonei baigta bankroto procedūra;
- Įmonės vadovams baigta baudžiamoji byla;
- Pasibaigęs senaties terminas;
- Išlaidos skolos išieškojimui viršija skolos dydį.

2.1.4. UAB Medicinos banko kreditavimo politika

Banko kreditavimo politikoje yra aptariami Banko tikslai ir bendrieji principai, kreditavimo politikos išimtys, individuali atsakomybė, portfelio vertė ir kainodara (rizika ir koncentracija pagal ekonomines veiklos šakas ir produktus; paskolų trukmė; paskolų limitai; Banko limitai; valstybių limitai; kainodara; rizikingos sritys), paskolos įvertinimas (paskolos verslo įmonėms; nebalansinės rizikos; kredito sutartys ir užstatai; skolinimas viešajam sektoriui ir nekomercinėms įmonėms), paskolų valdymas (paskolų valdymo informacinės sistemos; procedūros ir kontrolė; periodinės paskolų peržiūros; padidintos rizikos paskolos; didelės rizikos paskolos; paskolų nuostoliai; paskolų valdymo ataskaitos; paskolų kokybės kontrolė), paskolų teikimo kompetencija (kreditų departamento vadovo atsakomybė; savarankiškai priimami sprendimai; interesų konfliktai), paskolų stebėjimas ir priežiūra (išimtys/nukrypimai nuo Kreditavimo politikos).

Medicinos Banko Kreditavimo politika yra Banko kreditavimo procedūras apibendrinantis dokumentas, nustatantis rodiklius, kurių rėmuose Bankas vykdo kreditavimo veiklą, bei aplinkybes, kurios lemia paskolų patvirtinimo, teikimo bei valdymo metodus. Kreditavimo politika yra pagrindinis vadovas, leidžiantis kreditavimo paslaugas teikiantiems darbuotojams laikytis bendrųjų Banko tikslų, subalansuoti paskolų portfelio kokybę, laikantis nustatytų paskolų standartų, siekti maksimalaus pelningumo.

Banko skolinimo tikslas – teikti klientams aukštos kokybės paslaugas visais kreditavimo klausimais, laikantis priimtų standartų bei palaikant Banko pelningumą.

Kreditavimo politikos tikslas – nustatyti Banko veiklos principus, kuriais vadovaujantis būtų suteikiami, administruojami, vertinami ir kontroliuojami kreditai, siekiant Banko numatytos kredito portfelio kokybės, didžiausio pelno prisiimtai rizikai ir pajamų pastovumo ilgalaikėje Banko veikloje.

Kreditavimo politika suformuota remiantis šiais pagrindiniais principais:

- Paskolos teikiamos įmonėms ir fiziniams asmenims, kurie yra įvertinti kaip pajėgūs įvykdyti savo įsipareigojimus;
- Paskolos teikiamos užsitikrinant jų grąžinimus (pinigų srautai iš veiklos, įkeisto turto pardavimas, kitos užtikrinimo priemonės);
- Banko lėšos investuojamos į geros kokybės paskolų turtą, siekiant apsaugoti indėlininkus ir akcininkų nuosavybę;
- Paskolos teikiamos laikantis Banko sukurtų vidaus taisyklių ir instrukcijų kreditavimo klausimais, vadovautis protingumo principu;
- Skiriamas ypatingas dėmesys padidintos rizikos kreditams;
- Nustatomi limitai, ribojantys Banko paskolų portfelio koncentraciją;

- Laikomasi išskirtinai nepriklausomos kreditavimo funkcijos, glaudžiai sąveikaujant su Banko vadovybe, kad kreditavimo politika neprieštarautų Banko strategijai [40, p. 3].

Banko kreditavimo politikoje išskiriamos šios paskolų rūšys:

- Kreditas;
- Kredito linija;
- Sąskaitos kreditas (overdraftas);
- Kreditiniai įsipareigojimai, susidarantys dėl faktoringo operacijų;
- Kreditiniai įsipareigojimai, susidarantys dėl vekelių operacijų;
- Atpirkimo sandoris;
- Išsimokėtieji (kreditai) parduotas turtas;
- Tarpbankinė paskola;
- Akredityvas;
- Garantija;
- Kiti aktyvai, susiję su kredito rizika [40, p. 4].

Portfelio vertė ir kainodara:

- Subalansuotas portfelis: Norėdamas užtikrinti optimalią kapitalo grąžą, derinant ją su atitinkamu rizikos lygiu, vengdamas koncentracijos rizikos, Bankas siekia turėti subalansuotą paskolų portfelį, pasiskirsčiusį pagal ekonomines veiklos šakas, terminus, produktus ir kitus galimus kredito rizikos šaltinius.
- Periodinė portfelio peržiūra: Banko Kreditų departamento vadovas periodiškai peržiūri Banko paskolų portfelį ir pateikia valdybai ataskaitą apie jo dydį, struktūrą ir kokybę.

Rizika ir koncentracija pagal ekonomines veiklos šakas ir produktus:

Subalansuotas portfelis: bankas siekia, kad suteiktos kreditų sumos būtų racionaliai paskirstytos pagal ekonomines veiklos šakas bei vengia pernelyg didelės kredito rizikos koncentracijos atskirose arba susijusiose šakose. Ekonominės veiklos šaka – tai verslų grupė, įtakojama bendrų ciklinių ir struktūrinių ekonominių veiksnių ir technologijos plėtros.

Paskolų produktų rizika: bankas siekia, kad priklausomai nuo rizikos lygio būtų sukurti skirtingi kreditavimo produktai, turintys specifinių produkto bruožų, tokių kaip unikalūs grąžinimo, mokėjimo terminai ir būdai.

Ekonominių veiklos šakų ir produktų rizikos kontrolė: Kreditų departamento vadovas ir Banko Paskolų komitetas atlieka reguliarią portfelio dalių koncentracijos analizę pagal sektorius ir produktus analizuodami:

- Ekonominės veiklos šakas;

- Produktus.

Ekonominės veiklos šakos rizikos limitai: bendrieji įsipareigojimai, tenkantys bet kuriai vienai bei susijusioms ekonominės veiklos šakoms, neturi viršyti 40 % visų įsipareigojimų be Banko Paskolų komiteto sutikimo. Daugeliu atveju bus taikomi žymiai mažesni limitai. [40, p. 6]

Siektina maksimali vidutinė paskolos trukmė 7 metų: Maksimali klientų įsipareigojimų Bankui trukmė turėtų būti ne ilgesnė kaip 15 metų, hipotetinių paskolų – 30 metų. Siektina vidutinė klientų įsipareigojimų Bankui trukmė turėtų būti ne ilgesnė kaip 7 metai. Ilgesniam laikotarpiui išduodamų paskolų terminai, turėtų būti patvirtinami Banko Paskolų komiteto sprendimu [40, p. 7].

Paskolų limitai:

Kreditavimo limitai: Bankas, siekdamas valdyti riziką, nusistato šiuos Banko ir Banko finansinės grupės vidinius limitus, kuriuos tvirtina Banko valdyba:

- Banko paskolų portfelio limitas (kartu su nebalansiniais įsipareigojimais);
- Maksimalus skolinimo limitas vienam skolininkui ir su juo susijusiems asmenims Banko grupėje, vykdamant Lietuvos Banko nustatytą maksimalios paskolos normatyvą;
- Suteiktų paskolų limitas vienoje ekonominės veiklos šakoje;
- Banko ir Banko grupės didelių paskolų limitas;
- Limitai bankams;
- Limitai valstybėms.
- Banko garantijų ir laidavimų, išleistų akredityvų, neužtikrinta deponuotomis lėšomis arba nekilnojamojo turto įkeitimu, limitas;
- Didelės rizikos kreditų įsiskolinimo limitas;
- Suminiai kontrolės limitai sprendimo priėmimams pagal suteiktas kompetencijos ribas.

Rizikos valdymo limitai privalo būti peržiūrimi ne rečiau kaip vieną kartą per metus.

Kainodara:

Banko kainodaros politika: Banko Paskolų komitetas, kuriam siūlo Kreditų departamento vadovas, yra atsakingas už Kreditavimo kainodaros principus, tinkamiausius Banko verslui, nustatymą, derinant ją su kapitalo grąža.

Banko politika yra nustatyti tokį kainų lygį, kuris:

- Teikia pakankamą kapitalo grąžą
- ir
- Atspindi priimtinių rizikos valdymo išlaidų lygį.

Tikslinius Banko kapitalo grąžos santykius kasmet nustato Banko valdyba [40, p. 8].

Rizikingos sritys, kurioms reikia skirti ypatingą dėmesį, išskiriamos pagal:

- Kreditavimo produktus – kreditiniai įsipareigojimai, susidarantys dėl vekselių operacijų;

- Ekonominės veiklos šakas – paskolų portfelio koncentracija į nekilnojamojo turto rinką (didelės rizikos paskolos);
- Tikrosios paskolos vertės pokyčius – nuostolio įvykių pripažinimas (padidintos rizikos paskolos);
- Klientų grupės – paskolų portfelio koncentracija susijusių klientų grupėms – maksimali skolinimo suma vienam klientui ir su juo susijusiems asmenims (virš 15 proc. banko kapitalo).

Paskolų įvertinimas:

Paskolos įvertinimo tikslas: Paskolos įvertinimo tikslas – išanalizuoti su paskola susijusią riziką, siekiant patvirtinti tik tokias paraiškas, kurios yra priimtina rizikingos. Paskolų pristatymai turi apimti ir neigiamus, ir teigiamus kiekvienos paskolos aspektus.

Įvertinimo kriterijai ir procedūros: Kadangi kiekvienos ekonominės veiklos šakos kreditavimo rizika skiriasi pagal paskolos produktą bei sąlygas, Bankas taiko specialius skolinimo įvertinimo kriterijus ir procedūras. Kreditų departamento vadovas vertina šių kriterijų/procedūrų kokybę ir pakankumą, kasmet juos peržiūrėdamas.

Pagal nustatytus vertinimo kriterijus paskolos gavėjui suteikiamas vidinis reitingas. Atsižvelgiant į tai yra parenkami reikalavimai, susiję su paskolos suteikimu (pvz. palūkanų norma, užstatas, ar garantija/laidavimas) bei tolimesnė paskolos administravimo seka.

Paskolų vertinimas ir reitingo nustatymas turi būti atliekamas ne rečiau kaip vieną kartą per ketvirtį, o reikšmingų paskolų – kiekvieną mėnesį.

Užtikrinimo priemonės: Nors paskolos grąžinimo gebėjimas yra pirminis paskolos įvertinimo kriterijus, visuomet reikalaujama užstato.

Jeigu užtikrinimo priemonė yra materialus turtas, vertinant atsižvelgiama ne tik į jo vertę, bet ir į jo likvidumą, tarnavimo trukmę.

Turtas, siūlomas kaip užstatas, yra įvertinamas rinkos verte, o tikslinant paskolos vertę – diskontuota realizuojama verte priverstinio pardavimo atveju, atėmus išlaidas [40, p. 9-10].

Paskolų valdymas:

Paskolų kokybės valdymas: Paskolos kokybės valdymas priemonių visuma, užtikrinanti išlaikomą/gerinamą portfelio kokybę bei jo apsaugą nuo nuostolių dėl pablogėjusios paskolos situacijos. Paskolos valdomos efektyviai, pasitelkiant šį derinį:

- Nuolatinė kontrolė ir procedūros, apsaugančios nuo/parodančios nepalankias tendencijas finansinėse ataskaitose;
- Periodiškas paskolų patikrinimas, susijęs su finansinėmis ataskaitomis/santykiais, atliekamas rečiausiai kartą per metus;

- Neatidėliotinas koreguojamųjų veiksmų ėmimasis, finansinėms ataskaitoms rodant prastėjančius rezultatus [40, p. 11].

Paskolų valdymo informacinės sistemos, procedūros, tvarkos ir kontrolė: Veiksmingos ir efektyvios paskolų valdymo informacinės sistemos (toliau - BIS), procedūros ir kontrolė yra svarbi Banko paskolų portfelio valdymui. Jos apsaugo banką nuo bet kokio neleistino paskolos paėmimo ir išaiškina nepriimtina elgesį. Kiekvienas padalinys savo kompetencijos ribose atsakingas už tai, kad sistema ir kontrolė būtų tinkamai įgyvendinama, reguliariai peržiūrima ir atnaujinama. Pasiūlymus keisti sistemas, procedūras ir kontrolę, kuri turi įtakos paskolų portfelio valdymui, iš pradžių turi patvirtinti Banko Paskolų komitetas.

Periodinės paskolos peržiūros, atliekamos paskolų administratoriaus

Finansinių rodiklių peržiūros tikslas ir turinys: Kliento kontrolės paskirtis – sekti kaip yra pakitusi kliento finansinė būklė nuo Banko priimto sprendimo suteikti paskolą. Banko darbuotojas, kuris yra paskirtas administruoti klientą, turi įsitikinti, kad pirminio sprendimo kriterijai tebėra laikomi ir/ar padidėjo rizika. Būtina periodiškai gauti finansinę informaciją ir ją įvertinti.

Kliento tikrinimo momentu svarbiausias dėmesys turi būti skiriamas paskolos panaudojimui, siekiant įsitikinti, kad realus panaudojimas atitinka nurodytąjį ir kad dabartinės tendencijos nepadidins paskolos rizikos [40, p. 11].

Padidintos rizikos paskolos:

Atliktini veiksmai, padidėjus paskolos rizikai: Nustačius padidėjusią paskolos riziką (kaip kasdieninio valdymo arba kliento kontrolės rezultata), paskirtasis kliento administratorius yra atsakingas už tai, kad imtųsi tolimesnių veiksmų, siekiant apsaugoti Banką nuo galimų nuostolių.

Paskolų administratoriaus valdomos nepriimtinos rizikos: Kai paskolos gavėjo finansinė būklė nėra tenkintina arba matomas ryškus jos pablogėjimas, filialo direktorius turi perduoti informaciją Kreditų departamento vadovui.

Didelės rizikos paskolos: Priskyrus paskolai didelės rizikos požymį, administratorius privalo nuolat kontroliuoti ir sekti būsimus kliento piniginius srautus, turto rinkos pokyčius, siekiant apsaugoti Banką nuo galimų nuostolių.

Paskolų nuostoliai:

Nuostolio įvykio pripažinimas: Nustačius nuostolio įvykį, visos pastangos yra nukreipiamos į Banko turto išsaugojimą, kliento veiksmų suvaržymą ir nuostolių išvengimą. Nuostolio įvykis yra pripažįstamas, kai analizė parodo, kad, jiems esant, pakinta paskolos vertė nuo jo pirminio pripažinimo.

Paskolų vertinimas: Siekiant nustatyti nuostolio įvykius, visos Banko paskolos yra individualiai peržiūrimos ne rečiau kaip kartą per ketvirtį. Individualiai įvertintos paskolos, kurioms nebuvo nustatytas vertės sumažėjimas, yra vertinamos bendrai. Bendro vertinimo metu metu, remiantis

istoriniais duomenimis, yra įvertinami nuostoliai, kurie yra jau susidarę, tačiau nebuvo nustatyti individualaus vertinimo metu dėl laiko, reikalingo tam, kad būtų sužinota apie įvykusių nuostolio įvykius.

Paskolos vertės sumažėjimas: Paskolos vertės sumažėjimas tai yra paskolos vertės nuostolio suma, kuri susidaro tarp paskolos apskaitinės vertės ir įvertintų būsimųjų paskolos pinigų srautų, diskontuotų pradine faktine palūkanų norma, dabartinės vertės.

Nurašymai: Nurašymus rekomenduoja Kreditų departamento vadovas tais atvejais, kai analizė parodo, kad visa pinigų suma arba jos dalis tikriausiai nebus susigrąžinta arba kurios vertinimo momentu nesitikima susigrąžinti. Sumas, kurios yra nurašomos Banko apskaitoje, būtina bandyti atgauti kaip ir kitas gautinas sumas.

Išnaudojus visas teises priemones, bankas pripažįsta praradimus.

Palūkanų kaupimas: Paskolos gavėjui iškęlus bankroto bylą, už suteiktą paskolą palūkanų ir delspinigių skaičiavimas sustabdomas.

Kredito departamento vaidmuo dėl paskolos vertės sumažėjimo: Apie siūlomas paskolos vertės sumažėjimo sumas ir nurašymus turi būti pranešta Kredito departamentui. Kreditų departamentas atsakingas už paskolos portfelio vertinimo kontrolę [40, p. 12-13].

Paskolų kokybės kontrolė

Banko padalinių, teikiančių paskolas, vadovai turi užtikrinti nuolatinę Banko darbuotojų, administruojančių klientą, darbo kontrolę. Kiekviename padalinyje vadovo nurodymu paskiriami asmenys, atsakingi už pirminės informacijos įvedimą į BIS Forpost ir jos paskesnę kontrolę.

Kreditų departamentas atlieka paskesnę kontrolę padalinių, teikiančių paskolas, tikrina paskolų įvertinimus ir analizuoja paskolų portfelio kokybę. Visi filialai tikrinami bent kartą per vienerius metus.

Banko Paskolų komitetas periodiškai įvertina paskolų portfelio struktūrą ir riziką, o Rizikos ir Vidaus audito tarnybos periodiškai peržiūri kontrolės sistemos veiksmingumą, Banko aktyvų rizikos kokybę ir valdymą [40, p. 13].

Kreditų departamento atsakomybė: Kreditų departamentas turi:

- Užtikrinti tinkamą Kreditavimo politikos, procedūrų ir taisyklių, reglamentuojančių kreditavimą, įgyvendinimą ir imtis nukrypimų ištaisymo;
- Ruošti kreditavimo veiklą reglamentuojančias taisykles, suderintas su Kreditavimo ir Rizikos valdymo politikomis bei kitais teisės aktais;
- Nustatyti, tikrinti, peržiūrėti, sustabdyti ir atšaukti patvirtintus limitus visiems skolinimo kompetenciją turintiems specialistams;
- Peržiūrėti paskolų portfelio koncentraciją ir nustatyti ją ribojančius limitus [40, p. 14-15].

Reikšmingos išimtys, apie kurias privaloma pranešti Banko valdybai: Jeigu paskolos suteikimui yra reikalinga reikšminga Kreditavimo politikos išimtis, apie ją būtina pranešti artimiausio Banko valdybos posėdžio metu [40, p. 16].

2.1.5. Juridinių, fizinių ir kitų juridinių asmenų vertinimo taisyklės

Prieš dvejus metus UAB Medicinos banke buvo bendra banko skolininko vertinimo tvarka ir fiziniams ir juridiniams asmenims, tačiau nuo 2008 m. rugsėjo 24 d. banke įsigaliojo atskiros fizinių, juridinių ir kitų juridinių asmenų vertinimo taisyklės, kuriose reikšmingais pasikeitimais galima vadinti perėjimą nuo trijų reitingo grupių (A, B, C) prie devynių (AAA, AA, A, BBB, BB, B, C, CC, CCC) ir, be to, į reitingavimą buvo įtrauktas ne tik finansinių ir kiekybinių, bet ir kokybinių rodiklių vertinimas.

Pagrindinis juridinių, fizinių ir kitų juridinių asmenų vertinimo tikslas – aprašyti nuostatas, siekiant teisingai ir objektyviai įvertinti klientą.

Prieš priimant sprendimą suteikti paskolą ir visą naudojimosi paskola laikotarpį paskolos suteikimui pateiktų ir nuolat atnaujinamų finansinių ataskaitų (juridiniams ir kitiems juridiniams asmenims) ir duomenų apie klientą (fizinių asmenų) pagrindu analizuojama kliento būklė, siekiama nustatyti ir pagrįsti nuostolio įvykio tikimybę (fiziniams, juridiniams ir kitiems juridiniams asmenims), vertinant atskirų finansinės būklės rodiklių kitimo įtaką kliento veiklai (juridiniams ir kitiems juridiniams asmenims).

Kliento vertinimas išreiškiamas reitingu, kuris nustatomas įvertinus visus šiose taisyklėse aprašytus rodiklius.

Šiomis taisyklėmis vadovaujasi visi administratoriai, nustatydami esamo ir būsimą kliento reitingą.

Reitingas (juridiniams ir kitiems juridiniams asmenims) – administratoriaus apskaičiuotas rodiklis, apimantis visapusišką kliento finansinę būklę, atsižvelgiant į jo pelningumą, pajamas, veiklos efektyvumą, likvidumą, finansų struktūrą, rinkos vertę ir kreditavimo istoriją.

Reitingas (fiziniams asmenims) – apskaičiuotas rodiklis, apimantis kliento pajamų pakankumą, kokybinius rodiklius, sutarties sąlygų vykdymą.

Toliau trumpai detaliau aptarsiu minėtas juridinių, fizinių ir kitų asmenų vertinimo taisykles.

Fizinių asmenų vertinimo taisyklės

Šios taisyklės skirtos vertinti fizinius asmenis (toliau - klientas), kai jiems UAB Medicinos bankas (toliau - bankas) jau yra suteikęs kreditavimo produktą (toliau - paskola) ar jie yra pateikę dokumentus naujai paskolai gauti.

Klientas vertinamas pagal šiuos kriterijus:

- a) Kokybiniai rodikliai: amžius; šeimyninė padėtis; darbovietė; pareigos; darbo trukmė (dabartinėje darbovietėje); išsilavinimas; kreditavimo istorija (visuose bankuose). Kokybinius rodiklius nustato administratorius, remdamasis surinktais dokumentais (registro pažyma, tiesioginio bendravimo su klientu patirtimi, duomenų bazių informacija ir t.t.);
- b) Pajamų pakankamumas: pajamos vienam šeimos nariui, atskaičius mokesčius. Vertinant kliento pajamas, naudojamosi SODROS duomenų bazės informacija, kitais kliento pateikiamais dokumentais, pagrindžiančiais gaunamas pajamas;
- c) Sutarties sąlygų vykdymas.

Kliento reitingas apskaičiuojamas kaip balų suma, nustatytą pagal atskirus kriterijus ir padaugintą iš kriterijui nustatyto svorio.

2.1 lentelė. Fizinių asmenų (būsimų klientų) vertinimo kriterijai ir kriterijų svoriai [37, p. 4]

Kriterijaus pavadinimas	Kriterijaus svoris, skaičiuojant galutinį balą
Kokybinių rodiklių reitingas	15 proc.
Pajamų pakankamumo reitingas	85 proc.

Būsimam klientui priskiriamas galutinis kliento reitingas:

2.2 lentelė. Fizinių asmenų (būsimų klientų) galutinis reitingas [37, p. 4]

Galutinis balas	Reitingas
11-12 balų	AAA
10 balų	AA
9 balai	A
7-8 balai	BBB
5-6 balai	BB
4 balai	B
3 balai	C
2 balai	CC
1 balas	CCC

Sutarties sąlygų vykdymo reitingas nustatomas, įvertinus kliento esamų įsipareigojimų pagal sutartį ir padengtų įsipareigojimų (imant įsipareigojimų vykdymą per paskutinius 6 mėnesius pagal visus, tai yra aktyvius ir uždarytus sandorius) vykdymą, imant to sandorio reikšmę atitinkantį kriterijų, kuris turi mažiausią rodiklio reikšmę atitinkančią balų sumą, tai yra:

- Paskolos (ar jos dalių) grąžinimą (rodiklio svoris sutarties sąlygų vykdymo reitingo nustatyme - 60 proc.);
- Palūkanų mokėjimą (rodiklio svoris sutarties sąlygų vykdymo reitingo nustatyme - 40 proc.);

Sutarties sąlygų vykdymo reitingo galutinė balų suma apskaičiuojama kaip suma balų pagal kiekvieno rodiklio reikšmę atitinkanti balų suma dauginama iš rodiklio svorio, gautas skaičius dalinamas iš 100.

Jeigu vertinimo datai nėra suėjęs palūkanų mokėjimo ar paskolos (ar jos dalių) grąžinimo terminas, klientas vertinamas ir galutinis reitingas priskiriamas pagal kliento reitingą.

Galutinis balas, atspindintis esamo kliento įvertinimo reitingą, apskaičiuojamas kaip balų suma, nustatytą pagal atskirus kriterijus ir padaugintą iš kriterijui nustatyto svorio:

2.3 lentelė. Fizinių asmenų (esamų klientų) vertinimo kriterijai ir kriterijų svoriai [37, p. 5]

Kriterijaus pavadinimas	Kriterijaus svoris, skaičiuojant galutinį balą
Kliento reitingas	40 proc.
Sutarties sąlygų vykdymo reitingas	60 proc.

Galutinis esamo kliento reitingas priskiriamas pagal gautą galutinį balą:

2.4 lentelė. Fizinių asmenų (esamų klientų) galutinis reitingas [37, p. 6]

Galutinis balas	Reitingas
10 balų	AAA
9 balai	AA
8 balai	A
7 balai	BBB
6 balai	BB
5 balai	B
4 balai	C
3 balai	CC
1-2 balai	CCC

Galutinis kliento reitingas priskiriamas vienodas visiems kliento sandoriams.

Juridinių asmenų vertinimo taisyklės

Šios taisyklės skirtos vertinti juridinius asmenis (toliau - klientas), kurie pateikia UAB Medicinos bankui (toliau - bankas) finansines ataskaitas, tai yra balansą ir pelno (nuostolio) ataskaitą ir kai jiems jau yra suteiktas kreditavimo produktas (toliau - paskola) arba jie yra pateikę dokumentus naujai paskolai gauti. Šiose taisyklėse ūkininkai yra priskiriami juridiniams asmenims.

Klientas vertinamas kompleksiškai pagal šiuos kriterijus:

- Finansiniai rodikliai (bendrasis pelningumas, einamasis likvidumas, atsargų apyvartumas (skaičiavimas dienomis), pirkėjų skolų apyvartumas (skaičiavimas dienomis), kapitalo dalis aktyvuose, bendrojo pelningumo pasikeitimas (procentai), einamos paskolos dalies bei palūkanų padengimo koeficientas);
- Kokybiniai rodikliai. Vertinant juridinio asmens kokybinius rodiklius išskiriamos šios klientų grupės:
 - Visos įmonės, kurioms privalomas finansinės atskaitomybės pateikimas balanso ir pelno (nuostolio) ataskaitose (vertinama vadovų patirtis versle (metais); įmonės gyvavimas; įmonės strategija; kliento užimama vieta rinkoje; pirkėjų/tiekėjų bendradarbiavimo kokybė; išorinės informacijos įvertinimas);
 - Ūkininkai, kurių paskolos suma viršija 50 000 Lt (ar ekvivalentu kita valiuta), pateikia balansą ir pelno/nuostolio ataskaitas (vertinamas ūkininko vadovavimo ūkiui laikotarpis (metais); ūkio veiklos laikotarpis; geografinė ūkio padėtis; ūkio plotas (naudojamas kartu su nuoma); produkcijos realizavimas; išorinės informacijos įvertinimas).
- Kiekybiniai rodikliai (vertinamas kliento bendradarbiavimas su banku (metais); paskolos (ar jos dalių) ir palūkanų mokėjimas per pastaruosius 12 mėnesių ir dar atskirai reitingavimo momentu (laiku, vėluoja ≤ 30 , ≤ 90 , ≤ 180 , > 180 dienų); kliento pateiktos informacijos kokybė, finansinių ataskaitų kokybė ir kliento pateiktų duomenų patikimumas).

Atliekama visų rodiklių kompleksinė analizė.

Kliento finansinių rodiklių įvertinimas atliekamas analizuojant pateiktas balanso, pelno (nuostolio) ataskaitas. Klientas bankui privalo pateikti užpildytą pilną balanso ir pelno (nuostolio) ataskaitų formas. Kai klientas pateikia sutrumpintą balanso ir pelno (nuostolio) ataskaitas, tuomet jis kartu su finansinėmis ataskaitomis privalo pateikti gautinų ir mokėtinų sumų iššifravimą, informaciją apie turimas atsargas.

Kokybiniai rodikliai nurodo kliento ūkinės veiklos pagrindinius parametrus bei priklauso nuo esančių ir/arba potencialių/laukiamų rizikų, kurias įvertina administratorius balais pagal gautą iš kliento informaciją, atsižvelgiant į vertinimo veiksnius.

Galutinis kliento reitingas apskaičiuojamas taip:

$$\Sigma F \times S_v + \Sigma Kok. \times S_v + \Sigma Kiek. \times S_v \quad (2.1)$$

Čia:

ΣF – finansinių rodiklių įvertinimo suma;

$\Sigma Kok.$ - kokybinių rodiklių įvertinimo suma;

$\Sigma Kiek.$ - kiekybinių rodiklių įvertinimo suma;

S_v – atitinkamo sektoriaus svoris [38, p. 7].

2.5 lentelė. Juridinių asmenų vertinamų rodiklių svoriai [38, p. 7]

SEKTORIUS	SVORIS
Finansiniai rodikliai	50 proc.
Kokybiniai rodikliai	15 proc.
Kiekybiniai rodikliai	35 proc.
Iš viso	100 proc.

Galutinis kliento reitingas priskiriamas vienodas visiems kliento sandoriams.

Galutinis kliento reitingo nustatymas:

2.6 lentelė. Juridinių asmenų galutinis reitingas [38, p. 8]

	Nuo ≤	iki
AAA	70,73	60,89
AA	60,86	49,13
A	49,13	35,05
BBB	35,05	18,2
BB	18,2	-1,96
B	-1,96	-26,08
C	-26,08	-54,95
CC	-54,95	-89,49
CCC	-89,49	-130,83

Kai vertinimo metu klientas vėluoja paskolos (ar jos dalių) ir palūkanų grąžinimus iki 90 dienų, klientui negali būti nustatytas aukštesnis nei B reitingas.

Kai vertinimo metu klientas vėluoja paskolos (ar jos dalių) ir palūkanų grąžinimus daugiau kaip 90 dienų, klientui negali būti nustatytas aukštesnis nei CCC reitingas.

Jei klientas per paskutinius 12 mėnesių vėlavo paskolos (ar jos dalių) ir palūkanų grąžinimus iki 180 dienų (dienų skaičiavimas atliekamas kaupimo principu), klientui negali būti nustatytas aukštesnis nei BB reitingas.

Jei klientas per paskutinius 12 mėnesių vėlavo paskolos (ar jos dalių) ir palūkanų grąžinimus daugiau kaip 180 dienų (dienų skaičiavimas atliekamas kaupimo principu), klientui negali būti nustatytas aukštesnis nei B reitingas.

Kitų juridinių asmenų vertinimo taisyklės

Šios taisyklės skirtos vertinti juridinius asmenis (toliau - klientas), kurie pateikia UAB Medicinos bankui (toliau - bankas) pajamų deklaracijas, kai jiems jau yra suteiktas kreditavimo produktas (toliau - paskola) arba jie yra pateikę dokumentus naujai paskolai gauti ir paskolos suma neviršija 50 000 litų (ar ekvivalentu kita valiuta). Šiose taisyklėse ūkininkai yra priskiriami juridiniams asmenims.

Paskolos sumai viršijant 50 000 litų (ar ekvivalentu kita valiuta), klientas privalo pateikti balansą ir pelno (nuostolio) ataskaitas ir yra vertinamas pagal juridinių asmenų vertinimo taisykles.

Kliento finansinė būklė nustatoma remiantis pateikta pajamų deklaracija. Skaičiuojami šie rodikliai (procentais): pajamų augimas, lyginant su praėjusiais metais ir nuo metų pradžios, bei pelningumas. Visų rodiklių reitingų balai yra sumuojami. Pagal gautą rezultatą nustatomas kliento finansinės būklės reitingas (AAA, AA, A, BBB, BB, B, C, CC, CCC), kuris priskiriamas būsimo kliento galutiniam reitingui.

Sutarties sąlygų vykdymo reitingas nustatomas, įvertinus kliento esamų įsipareigojimų pagal sutartį ir padengtų įsipareigojimų (imant įsipareigojimų vykdymą per paskutinius 6 mėnesius pagal visus, tai yra aktyvius ir uždarytus sandorius) vykdymą, imant to sandorio reikšmę atitinkanti kriterijų, kuris turi mažiausią rodiklio reikšmę atitinkančią balų sumą, tai yra:

- Paskolos (ar jos dalių) grąžinimą (60 proc. svoris sutarties sąlygo vykdymo reitingo nustatyme);
- Palūkanų mokėjimą (40 proc. svoris sutarties sąlygo vykdymo reitingo nustatyme).

Jeigu vertinimo datai nėra suėjęs palūkanų mokėjimo ar paskolos (ar jos dalių) grąžinimo terminas, klientas vertinamas ir galutinis reitingas priskiriamas pagal ūkinę-finansinę būklę.

Įvertinus kliento sutarties sąlygų vykdymą pagal gautą galutinę balų sumą, priskiriami balai reitingams:

- 9 balai – AAA;
- 8 balai – AA;
- 7 balai – A;
- 6 balai – BBB;

- 5 balai – BB;
- 4 balai – B;
- 3 balai – C;
- 2 balai – CC;
- < 2 balų – CCC.

Galutinis esamo kliento reitingo nustatymas, įvertinant klientui nustatytus reitingus pagal ūkinę-finansinę būklę ir pagal sutarties sąlygų vykdymą:

2.7 lentelė. Kitų juridinių asmenų galutinis reitingas [39, p. 4]

Galutinis reitingas	Reitingas pagal ūkinę-finansinę būklę	Reitingas pagal kredito sutarties sąlygų vykdymą	Balų skaičius iki
1	2	3	4
AAA	1,0	0,9	1,8-1,9
AA	0,9	0,8	1,6-1,7
A	0,8	0,7	1,2-1,5
BBB	0,6	0,5	1-1,1
BB	0,5	0,4	0,8-0,9
B	0,4	0,3	0,4-0,7
C	0,2	0,1	0,2-0,3
CC	0,1	0	0,1
CCC	0	0	<0,1

Visų rodiklių reitingų balai yra sumuojami. Gautas rezultatas lyginamas su lentelės 4 stulpeliu ir pagal atitinkamą šio stulpelio reikšmę nustatomas galutinis esamo kliento reitingas.

2.2. UAB Medicinos banko rizikos valdymą reglamentuojantys teisės aktai

UAB Medicinos banko rizikos valdymą reglamentuojantys teisės aktai yra šie:

1. Operacinės rizikos valdymo tvarka (2006-03-31 – liko nepakitusi);
2. Rizikų valdymo komiteto nuostatai (2007-05-18 - koreguota);
3. UAB Medicinos banko finansinės grupės vidaus kontrolės politika (2007-08-20 - nauja);
4. Užsienio valiutų pozicijų valdymo taisyklės (2007-11-14 - koreguota);
5. UAB Medicinos banko vidaus kapitalo pakankamumo vertinimo taisyklės (2008-01-02 - nauja);

6. UAB Medicinos banko finansinės grupės rizikos valdymo politika (2008-03-26 - koreguota);
7. Testavimo nepalankiomis sąlygomis tvarka (2008-03-28 - nauja);
8. Minimalūs reikalavimai filialų rizikos administratoriams (2008-12-11 - nauja);
9. UAB Medicinos banko duomenų pateikimo į Lietuvos banko paskolų rizikos duomenų bazę ir naudojimosi Lietuvos banko paskolų rizikos duomenų baze taisyklės (2008-12-17 - koreguota).

Detaliau bus aptarti šie banko rizikos valdymą reglamentuojantys teisės aktai: UAB Medicinos banko finansinės grupės rizikos valdymo politika (koreguota), UAB Medicinos banko finansinės grupės vidaus kontrolės politika (nauja), UAB Medicinos banko vidaus kapitalo pakankamumo vertinimo taisyklės (nauja), Testavimo nepalankiausiomis sąlygomis tvarka (nauja), UAB Medicinos banko duomenų pateikimo į Lietuvos banko paskolų rizikos duomenų bazę ir naudojimosi Lietuvos banko paskolų rizikos duomenų baze taisyklės (koreguota).

2.2.1. UAB Medicinos banko finansinės grupės rizikos valdymo politika

UAB Medicinos banko finansinės grupės rizikos valdymo politika susideda iš 5 dalių: įvado ir bendrųjų nuostatų; rizikos vertinimo; banko patiriamų rizikų porūšių; stresinių situacijų valdymo ir verslo tęstinumo planavimo; sprendimo priėmimo kompetencijos, limitų, rizikų valdymo kontrolės ir atsakomybės.

Rizikos valdymo sistema – banko grupėje galiojančių vidaus teisės aktų visuma rizikai valdyti.

Rizikos rūšis – viena iš trijų banko patiriamų rizikų: kredito, operacinė, rinkos rizikų.

Rizikos porūšis – patiriamos rizikos rūšies išskiriama dedamoji dalis.

Medicinos banko rizikos valdymo tikslai ir bendrieji principai:

Bendrieji principai: rizikos valdymo politika yra banko grupės vidaus dokumentas, nustatantis pagrindinius principus, kuriais banko grupė vadovaujasi valdydama vieną ar kitą rizikos rūšį, siekiant nustatytų tikslų. Su šiais principais banko darbuotojai turi būti supažindinti, kad banko organai ir personalas kasdienėje veikloje vadovautųsi šiais principais priimdami sprendimus, t. y. rizikų analizė turi būti sudėtinė sprendimų priėmimo dalis. Ši politika atspindi banko veiklos rizikos valdymo strategijos nuostatas.

Rizikos valdymo tikslai: rizikos valdymo politikos tikslas – užtikrinti ir vystyti dokumentuotos rizikos valdymo procesą banko grupėje, identifikuojant, analizuojant, vertinant rizikas ir įgyvendinant jas ribojančias priemones, kad rizikos būtų valdomos ir užtikrinta pelninga banko grupės veikla nustatytame (operatyviniame, strateginiame) laikotarpyje nepažeidžiant teisės aktų reikalavimų atitikties.

Rizikos valdymo uždaviniai:

- Rizikos valdymo sričių, rizikos šaltinių ir grėsmių nustatymas, įvertinimas, registravimas ir dokumentavimas;
- Rizikos mažinimas, paskiriant proceso administratorių, nustatant valdymo principus, parenkant ir įgyvendinant teises, organizacines, saugos ir finansines priemones;
- Nustatyti vadovybės, kiekvieno struktūrinio padalinio, darbuotojo pagrindines funkcijas, teises, pareigas ir atsakomybę už veiklos srities rizikos valdymą ir raštiškai dokumentuoti.

Banko rizikos valdymas organizuojamas taip, kad būtų išvengta personalo ar struktūrinių padalinių interesų konflikto.

Rizikos valdymo procesas:

- Strateginių verslo tikslų įvardijimas;
- Grėsmių šiems tikslams pasiekti nustatymas;
- Pagrindinių rizikų (grėsmių) identifikavimas;
- Rizikų grupavimas;
- Rizikų įvertinimas (galimos žalos įvertinimas);
- Apsisaugojimo nuo rizikos galimybių įvertinimas (prevencinės priemonės);
- Rizikų dokumentavimas ir atskaitomybė;
- Rizikų stebėjimas;
- Periodiškas suskurtos rizikos valdymo sistemos vertinimas, rizikos valdymo trūkumų, tendencijų analizė.

Rizikos valdymas suprantamas kaip nenutrūkstamas procesas užtikrinantis, kad galimi įvykiai ir jų pasekmės banko grupei yra suvokiami ir priimtini galimos įtakos prasme.

Rizikų valdymas turi apimti visas banko grupės veiklas, praeities įvykius, dabartį ir svarbiausia – ateities galimų įvykių suvokimą.

Visos banko grupės rizikos valdymo įgyvendinimo priemonės turi būti suderintos su:

- LR įstatymais,
- Vyriausybės ir Lietuvos banko (LB) nutarimais;
- Basel II principais;
- Stebėtojų tarybos nutarimais;
- Banko strategija;
- Rizikos valdymo politika;
- Vidaus kontrolės politika;
- Kitais banko vidaus teisės aktais.

Rizikos valdymo rodikliai:

- Banko grupės pelningumas;

- Lietuvos banko nustatytų riziką ribojančių normatyvų vykdymas;
- Nustatyto rizikos dydžio laikymasis;
- Rezultatų atitikimas planams ir užduočių vykdymas;
- Banko ir įmonių stabili veikla;
- Vidinio kapitalo poreikio nustatymas banko grupės veiklos rizikai padengti.

Bendrieji rizikos valdymo principai:

- Finansinio aspekto – prisiimama rizika turi būti įvertinta atsižvelgiant į laukiamą grąžą;
- Rizikos neprisiėmimo – neprisiimama pernelyg didelė ir mažai valdoma rizika, nepriklausomai nuo galimos didelės grąžos.
- Atsargumo aspekto – jei kyla abejonų dėl rizikos valdymo tinkamumo ar situacija neaiški bankas vadovaujasi konservatyvumo principu;
- Sandorio supratimo – kiekvienas banko darbuotojas turi gerai pažinti savo klientus ar sandorių šalis, suprasti sandorių esmę ir sugebėti identifikuoti galimas sandorio rizikas;
- Individualios atsakomybės – kiekvienas banko darbuotojas (sandorių, atskirų rizikų kategorijų, veiklos sričių administratoriai) yra asmeniškai atsakingas už rizikų kylančių iš jo veiklos identifikavimą, valdymą ir prisiimamą rizikos dydį;
- Bendradarbiavimo – tarp banko padalinių turi būti tamprus bendradarbiavimas identifikuojant ir valdant rizikas;
- Rizikos kontrolės – atliekant operacijas bei sandorius turi būti vadovaujamas dualumo principu;
- Nuostolių numatymo – bankas turi numatyti galimus nuostolius.

Banko prisiimamos rizikos mastas apribojamas sukuriant limitų sistemą.

Vidaus organizacinė kultūra: Įvairaus lygio banko grupės vadovybė ir darbuotojai turi suprasti rizikos valdymo sistemą ir laikytis aukštų vidaus etikos normų, šioje politikoje nustatytų bendrųjų principų bei dalyvauti konkrečių rizikų valdymo procesuose (žr. L priedą).

Struktūrinio padalinio vadovas atsakingas už rizikos supratimo kultūros kūrimą ir palaikymą padalinyje.

Komandinio darbo požiūris į procesą: siekiant numatytų tikslų, sprendimai dėl efektyvios rizikos valdymo sistemos sukūrimo gali būti priimti bei toliau efektyviai valdomi tik tada, kai darbuotojai, kuriems patikėti skirtingi įgaliojimai, kompetencija ir atsakomybė, dirba kaip viena komanda. Tiek banko grupės vadovybė, tiek banko grupės darbuotojai yra atsakingi už požiūrio į komandinį darbą plėtojimą, kurio dėka yra sukuriamas nuoseklus rizikos valdymo procesas.

Darbuotojų atsakomybė: banko organai, atskirų veiklos sričių (procesų) ar rizikų porūšių administratoriai, žinodami Rizikos valdymo politiką ir vadovaudamiesi jos principais, yra atsakingi

už jiems priskirtos veiklos srities rizikų stebėjimą, įvertinimą, naujų, efektyvių priemonių įgyvendinimą, sprendimų priėmimą ir už finansinius rezultatus.

Veiksminga vidaus kontrolės sistema: banko rizikos valdymo dalis yra sudėtinė vidaus kontrolės dalis. Kuo geresnė vidinės kontrolės sistema, tuo mažesnis veiklos rizikos laipsnis, tuo mažesnė materialinių ir moralinių nuostolių susidarymo galimybė.

Banko vidaus kontrolės sistema turi užtikrinti atitinkamas vidaus perspėjimo procedūras ir informuoti apie banko valdymo problemas, banke turimos valdymo informacinės sistemos turi būti veiksmingos ir patikimos, apimančios visas svarbiausias banko veiklos sritis.

Banko grupėje turi būti sukurama vidaus kontrolės sistema, kuri periodiškai atliktų tvarkų ir jų vykdymo peržiūras, vidinių limitų kontrolę. Ši sistema turi padėti identifikuoti rizikos valdymo proceso privalumus ir trūkumus, įvertinti jo efektyvumą bei patobulinti rizikos valdymo procesą, atskleisti naujas rizikas.

Informacijos atskleidimas - informacijos skaidrumas: banko valdymo organai turi užtikrinti Lietuvos banko teisės aktuose nustatytos informacijos teikimą, jos atskleidimą ir skaidrumą.

Rizikos rūšys - patiriamų rizikų bendras skirstymas: visas rizikų laukas skirstomas į tris grupes (žr. M priedas):

- Rinkos rizika;
- Kredito rizika;
- Operacinė rizika.

Kiekviena rizikos rūšis skirstoma į atskirus rizikos porūšius (žr. M priedą), kurių valdymo tikslai ir principai aptariami šioje politikoje bei svarbiausių rizikų konkrečiose kiekvienos rizikos kategorijos valdymo ir kontrolės procedūrose. Dalies rizikų kategorijų bankas negali kontroliuoti ir numato tik kaip nuo jų apsisaugoti arba sumažinti jų neigiamą poveikį.

Organizacinė struktūra: banko organizacinė struktūra turi būti organizuota taip, kad skatintų ir parodytų veiksmingą ir patikimą valdymą tiek paties banko, tiek banko grupės mastu, būtų aiški ir skaidri banko personalui.

Banko rizikos valdymas turi būti organizuojamas taip, kad būtų išvengta personalo ar struktūrinių padalinių interesų konflikto, tačiau banko struktūriniai padaliniai turi nuolat keistis informacija [35, p. 3-6].

Banko organizacinė struktūra rizikos valdymo požiūriu skirstoma į dvi dalis. Pirmojoje – nustatoma strategija, politikos ir sukurama rizikos valdymo sistema, veiksminga vadovybės informavimo sistema; antrojoje – sukuriamas rizikos valdymo sistemos įgyvendinimas (žr. L priedą).

Rizikos vertinimas:

Rizikos valdymo strategija: banko grupėje taikoma veiklos rizikos valdymo strategija: rizikų galima išvengti, jas prisiimti, mažinti, panaudoti ar perduoti. Rizikų vengiama minimizuojant arba atsisakant jas sukeliančios veiklos, funkcijų ar procesų [35, p. 7].

Rizikos prisiimamos tada, kai jų valdymas gali kainuoti tiek pat ar daugiau negu dėl rizikos galintis atsirasti nuostolis.

Rizikos yra mažinamos nustatant vidinius limitus, įgyvendinant papildomą kontrolę. Rizikos perduodamos sudarant sandorius su draudimo bendrovėmis ar kitomis finansų institucijomis.

Priede N pateikiama detalesnė informacija apie rizikos vertinimą UAB Medicinos banke (rizikos identifikavimo būdai, rizikų vertinimas, rizikos valdymo metodas, taikytina vidaus kontrolės sistema, nuostolių įtakos mažinimas, administratorių priskyrimas, banko kapitalo funkcija, rizikos mastas ribojamas limitais, rizikos limitai (daugiau apie banko vidinius limitus žr. O priede), riziką ribojantys rodikliai, riziką įtakojantys faktoriai, inovacijų šaltiniai, kontrolinis savęs įvertinimas, naujos rizikos identifikavimas, naujos veiklos rūšys, turto, paslaugų pirkimas).

Banko patiriamų rizikų porūšiai

Rinkos rizikos kategorijos:

Rinkos rizikoje išskiriami šie rizikos porūšiai:

- Konkurencinė rizika.
- Likvidumo rizika.
- Užsienio valiutos kurso rizika.
- Palūkanų normos rizika.
- Nuosavybės vertybinių popierių rinkos kainos rizika.
- Atsiskaitymo ir sandorio šalies rizika.

Kredito rizika:

Kredito rizikos valdymo tikslas – įvertinti ir sumažinti tikimybę patirti nuostolius dėl to, kad kita šalis nesugebės veikti pagal sutartyje numatytas sąlygas, gerinti turto kokybę vykdant kapitalo pakankamumo normatyvą. Kredito rizika yra viena iš svarbiausių banko patiriamos rizikos kategorijų, susijusi su sandorio šalies mokumo ir finansinės būklės įvertinimu. Ši rizika būdinga ne tik paskoloms, bet ir kitiems balansiniams ir nebalansiniams straipsniams, tokiems kaip garantijos, laidavimai, investicijos į vertybinius popierius, ateities sandoriai, kitos sutartys.

Išskiriami kredito rizikos porūšiai:

- Paskolų rizika;
- Investicijų rizika;
- Koncentracijos rizika.

Plačiau aptarsime kredito rizikos porūšius:

Paskolų rizikos valdymo tikslas - išlaikyti tokį rizikos laipsnį, kad pokyčiai ekonominėje aplinkoje bei klientų nesugebėjimas vykdyti savo įsipareigojimų nesukeltų pavojaus banko grupės stabiliai veiklai.

Pagrindinis kreditavimo veiklos tikslas – sudaryti ir išlaikyti tokią paskolų portfelio struktūrą ir kokybę, kuri užtikrintų banko pelningumą tiek trumpalaikėje, tiek ilgalaikėje perspektyvoje.

Siekiant sumažinti paskolų riziką turi būti:

- Banke ir įmonėje sukuriamas išsamus paskolų ir kitų skolinamų lėšų suteikimo ir jų administravimo procesas, kiekvieno skolininko vertinimo procesas, nurodant atskirų banko struktūrinių padalinių ir darbuotojų funkcijas;
- Banke ir įmonėje nustatomos tarybos, valdybos, komitetų, struktūrinių padalinių ir darbuotojų kompetencijos ribos;
- Patvirtinami išsamūs reikalavimai paskolų portfelio ir kitų skolinamų lėšų kokybės įvertinimui, nuostolių įvykių fiksavimui ir paskolų tikrosios vertės nustatymui (paskolos vertės sumažėjimas formuojant specialiuosius atidėjinius);
- Tobulinama vadovybės informavimo sistema;
- Tobulinama informacinių technologijų sistema, kuri pateiktų informaciją tiek apie atskirus skolininkus, tiek skolininkų grupes ir apie paskolų portfelio kredito riziką;
- Banke ir įmonėje sukuriamas vidaus kontrolės sistema, stebinti, kad lėšų skolinimo procedūros ir nustatyti vidaus limitai būtų nepažeidžiami;
- Banke ir įmonėje sukuriamos rašytinės procedūros tarpusavyje susijusiems skolininkams nustatyti;
- Sukuriamos rašytinės procedūros, kuriose aprašomas suteikiamas paskoloms ar kitiems skolinimo būdams priimtinos užtikrinimo priemonės, užtikrinimo priemonių vertės nustatymo procedūros, atvejai ar sąlygos, kada kredito užtikrinimo priemonės vertė turi būti peržiūrima nedelsiant.
- Reguliariai vertinama banko kreditavimo politika ir praktika, pagal kurią bankas nustato savo paskolų portfelio kokybę.
- Nustatomi vidiniai limitai ir apribojimai:
 - Klientams skolinamų lėšų (paskolų portfelio) maksimali suma;
 - Maksimali skolinimo suma vienam skolininkui ir su juo susijusiems asmenims banko grupėje vykdant Lietuvos banko nustatytą maksimalios paskolos normatyvą;
 - Maksimali skolinimo suma vienoje ekonomikos šakoje;
 - Banko ir banko grupės didelių paskolų bendra suma;
 - Skolinimo limitas su banku susijusiems asmenims, vidinio skolinimo apribojimas;

Banko finansinės grupės klientams suteiktos paskolos vertinamos individualiai, naudojant vidinę kredito rizikos reitingų sistemą. Apibrėždamas kredito rizikos klasifikavimo sistemą, bankas turi tiksliai apibūdinti kiekvienos kredito rizikos grupės požymius ir atsakomybę už sistemos sudarymą, įdiegimą, veikimą ir rezultatus. Kredito rizikos reitingai peržiūrimi ir atnaujinami gavus naują aktualią informaciją.

Esant pagrįstoms priežastims dėl kurių tinkamas banko paskolų portfelio diversifikavimas neįmanomas (rinkos ypatybės, ribotas skaičius ekonomiškai glaudžiai nesusijusių klientų ir pan.), bankas turi siekti mažinti paskolų koncentraciją kitomis priemonėmis, tačiau nebūtinai atsisakyti pelningų kreditavimo galimybių: skirti daugiau kapitalo paskolų koncentracijos rizikai padengti, kainodarai užtikrinti, kad paskolų palūkanų norma būtų atitinkanti prisiimtą kredito riziką ir pan.

Paskolų portfelio kokybės įvertinimui naudojami rodikliai:

- o Paskolų portfelio pelningumo;
- o Paskolų portfelio kokybės valdymo;
- o Suformuotų rezervų galimam nuostolio padengimui pakankamumo.

Investicijų rizikos valdymo tikslas – užtikrinti, kad vertybinių popierių investicijos ir investicijos į turtą būtų efektyvios, įvertinant pagrindinius veiksnius darančius įtaką banko ir įmonės investicijų pasirinkimui: laukiamas pelnas, mokesčiai, palūkanų normos rizika, kredito rizika, likvidumo rizika, infliacijos rizika.

Banko investicijos į vertybinius popierius reguliuojamos atsižvelgiant į emitentų reitingus, kad būtų išvengta kredito rizika, jei vertybinių popierių emitentas nevykdys įsipareigojimų, banko likvidumo rizika, infliacijos rizika. Infliacija mažina būsimąją investicinių popierių vertę. Siekiant šią riziką sumažinti:

- o Banke ir įmonėje patvirtinamos tarybos, valdybos, komitetų, struktūrinių padalinių ir darbuotojų kompetencijos ribos;
- o Nustatoma vidinių limitų sistema banke bei banko grupėje.

Koncentracijos rizika – tai rizika patirti santykinai didelį nuostolį, jeigu sutriktų normali banko veikla. Ši rizika atsiranda dėl individualių skolininkų, tarpusavyje susijusių skolininkų pozicijų, taip pat dėl pozicijų koncentracijos viename ekonomikos sektoriuje ar geografiniame regione, dėl pozicijų, susijusių su skolininkais, besiverčiančiais panašia veikla, ar kitų, banko nuomone, reikšmingų pozicijų [35, p.13-14].

UAB Medicinos banke taip pat atliekamas bendras testavimas nepalankiausiomis sąlygomis. Testavimo nepalankiausiomis sąlygomis scenarijai nustatomi tiek atskiroms rizikos rūšims, tiek bendroms banko patiriamoms rizikoms. Plačiau apie tai skaityti šio darbo 2.2.5 skyriuje.

2.2.2. UAB Medicinos banko finansinės grupės vidaus kontrolės politika

Vidaus kontrolės politika yra pakankamai naujas ir kartu reikšmingas UAB Medicinos banko dokumentas, kuris buvo patvirtintas tik 2007-08-20. Šiame skyriuje trumpai aptarsiu kas tai yra vidaus kontrolė, koks pagrindinis jos tikslas ir kokius veiksmus apima šios kontrolės įgyvendinimo procesas.

„Vidaus kontrolė – tai kompleksinis procesas, kurį įgyvendina valdyba, administracija bei visis darbuotojai ir kuris skirtas laiku nustatyti rizikos veiksnius ir nuosaikiai bei optimaliai užtikrinti, kad, vadovaujantis banko grupės misija, būtų įgyvendinami bendri strateginiai ir operatyviniai tikslai.

„Pagrindinis vidaus kontrolės tikslas – identifikuoti ir užtikrinti veiksmų (procesų, atliekamų darbų) kokybę bei iš to sekantį rizikos lygį ateityje, užtikrinant veiklos patikimumą, siekiant užsibrėžtų tikslų laiko ir kokybės atžvilgiu [36, p. 4].“

Vidaus kontrolės procesą (kuris yra nenutrūkstamas) sudaro tarpusavyje susiję veiksmi:

- Vadovavimas vidaus kontrolei, kontrolės aplinka bei kultūra;
- Rizikos nustatymas ir vertinimas;
- Vidaus kontrolės procedūros ir darbuotojų funkcijų atskyrimas;
- Informacija ir jos perdavimas;
- Vidaus kontrolės sistemos vertinimas ir trūkumų šalinimas [36, p. 6].“

2.2.3. Vidaus kapitalo pakankamumo vertinimo taisyklės

Šios taisyklės nustato UAB Medicinos banko vidaus kapitalo pakankamumo vertinimo procesą (toliau - ICAAP).

Šios taisyklės paruoštos siekiant užtikrinti, kad banke būtų sukurtas veiksmingas ir funkcionalus vidaus kapitalo poreikio nustatymo mechanizmas.

„Banko vidaus kapitalo poreikis – banko vidaus tikslais apskaičiuotas kapitalo poreikis, kuris reikalingas banko veiklos rizikai (kredito, rinkos ir operacinei) padengti. Ypatingą dėmesį reikia kreipti į tą riziką, kuri, banko nuomone, yra reikšmingiausia.

Pillar I – Kapitalo pakankamumo skaičiavimo bendrosios nuostatos, kuriose pateikti reikalavimai banko kapitalo pakankamumui apskaičiuoti.

ICAAP rezultatai – banko identifikuotoms reikšmingoms rizikoms apskaičiuotas vidaus kapitalo poreikis, kuris palyginamas su kapitalo poreikiu apskaičiuotu pagal Pillar I [47, p. 1].“

„ICAAP Banko ir finansinės grupės peržiūrimas ne rečiau kaip vieną kartą per metus ir paruošiama ICAAP rezultatų ataskaita per du mėnesius kalendoriniams metams pasibaigus kalendorinių metų pirmai dienai.

ICAAP rezultatai teikiami Rizikos valdymo komitetui susipažinti ir banko valdybai tvirtinti.

Informacija apie parengtus Banko ir finansinės grupės ICAAP rezultatus pateikiama Lietuvos banko kredito įstaigų priežiūros departamentui [47, p. 2].“

ICAAP rengimas ir įgyvendinimas

ICAAP yra banko valdymo dalis, kuri kelia šiuos reikalavimus:

- Banko organizacinė struktūra turi būti aiški ir skaidri, kuri leistų suskurti veiksmingą vidaus kontrolę, laiku gauti informaciją apie banko valdymo problemas;
- Banke turi būti aiškūs, tikslūs ir raštiškai dokumentuotas atsakomybės, pareigų ir teisių pasiskirstymas, funkcijų atskyrimas;
- Naudojant vidaus kontrolės sistemą, turi būti tinkamai paskirstytos pareigos, išvengta personalo ir banko padalinių interesų konflikto;
- Reguliariai vieną kartą per metus (ne vėliau kaip pirmame ketvirtyje) peržiūrimos rizikos valdymo, vidaus kontrolės ir kitos politikos, sudaromi priemonių planai vidaus teisės aktų peržiūrėjimui;
- Įtrauktų į ICAAP banko padalinių personalas turi būti informuojamas apie banko veiklos strategiją ir politiką;
- Banke turi būti įdiegtos veiksmingos ir patikimos valdymo informacinės sistemos, apimančios visas svarbiausias banko veiklos rūšis [47, p. 2].

Bankas, prieš pradėdamas rengti ICAAP, atlieka vidaus savęs įvertinimą (angl. Self-assessment), kurio metu identifikuojami banko veiklai būdingos rizikos. Vidaus savęs įvertinime dalyvauja visi banko struktūriniai padaliniai.

ICAAP metu banko padaliniai savo veikloje klasifikuodami patiriamą riziką pirmiausia įvertina reikšmingas rizikos rūšis (identifikuoja rizikos rūšis, kurios gali būti patirtos bei nustatomas rizikos lygis).

Banke rizikai identifikuoti naudojami šie, banko Rizikos valdymo politikoje apibrėžti būdai:

- Darbas grupėse;
- Pokalbiai su atsakingais darbuotojais;
- Anketos ir klausimynai;
- Scenarijų planavimas;
- Ataskaitos vadovybei;
- Sukauptų duomenų analizė;
- Rizikos tyrimų medžiaga ir apžvalgos [47, p. 2-3].

Banko finansinės grupės padalinių, įvertintos individualios rizikos rūšys, įtrauktos į ICAAP, Rizikos tarnybos išanalizuojamos ir sujungiamos, įvertinamas bendras banko patiriamos rizikos mastas ir nustatomas papildomas kapitalo poreikis, reikalingas bendrai veiklos rizikai padengti.

Identifikuotos naujos bankui reikšmingos rizikų rūšys, įtraukiamos į ICAAP, parenkami įtrauktų reikšmingų rizikos rūšių valdymo metodai, vidiniai limitai.

Kapitalo poreikis banko prisiimamoms rizikoms skaičiuojamas sumuojant pagal Pillar I apskaičiuotas kapitalo poreikio sumas (kredito, rinkos, operacinės rizikos) ir pridedant pagal ICAAP apskaičiuotą papildomą kapitalo poreikį.

Nustačius galimas rizikas bei jų rizikos lygį (poveikį) nustatomas:

- Kapitalo panaudojimas, atsižvelgiant į galimas rizikas bei jų poveikį;
- Planuojamas kapitalas, kurio metu atskleidžiamas dabartinis banko kapitalo, reikalingo rizikai padengti, poreikis ir kapitalo panaudojimas numatomi papildomai rizikai prisiimti;
- Planuojamas kapitalo panaudojimas siejant su strateginiu banko veiklos planu ir užsibrėžtais strateginiais uždaviniais, numatoma dividendų politika;
- Planuojami (jeigu reikia) kapitalo didinimo būdai [47, p. 3].

Išorinės aplinkos veiksnių įtaka vertinama atliekant testavimą nepalankiausiomis sąlygomis, kurio metu įvertinama ekonominio ciklo įtaka, individualūs išorės veiksniai ir nustatomas reikalingas papildomas kapitalo poreikis tiek atskiroms rizikos rūšims, tiek bendrai banko galimai rizikai padengti.

Rizikų valdymo komitetas, susipažinęs su ICAAP rezultatais, testavimo nepalankiausiomis sąlygomis rezultatais, pateiktais pagrindimais ir veiksniais, apsprendusiais rizikos pripažinimą reikšminga arba nereikšminga, įvertina banko prisiimamą riziką, banke naudojamus rizikos valdymo limitus (remiantis rizikos valdymo politika), nustato jų prioritetus ir teikia ICAAP rezultatus tvirtinti banko valdybai.

Vidaus kapitalo pakankamumo apskaičiavimas

„Banko finansinės grupės įvertintoms reikšmingoms rizikoms apskaičiuojams papildomas kapitalo poreikis, kuris prie kapitalo poreikio apskaičiuoto pagal Pillar I pridedama tam tikra kapitalo atsarga, kuri leistų amortizuoti galimų neigiamų pokyčių įtaką [47, p. 4].“

Kredito rizika

Ši rizika yra viena reikšmingiausių banko mastu. Ji apima visas kredito rūšis aprašytas Kreditavimo politikoje. Bankas teikia kreditus tiek fiziniams asmenims, tiek verslo klientams. Kreditavimo politikoje numatyta, kad verslo finansavimui pirmumas teikiamas tiems klientams, kurie kredito gražinimą ir mokėtiną palūkaną užtikrina iš pirminių šaltinių ir kurių atveju egzistuoja antriniai kredito gražinimo šaltiniai – užstatas, garantija/laidavimas.

„Banko kredito rizikai kapitalo poreikis pagal Pillar I skaičiuojamas standartizuotu metodu. Taikant šį metodą, bankas didelės rizikos kategorijos straipsnių pozicijoms, kurioms priskirtas 150 proc. rizikos koeficientas, priskyrė kreditus, kurių gražinimas numatytas iš turto pardavimo, vekselių pirkimo sandorius iš fizinių asmenų virš 345 000 Lt ar ekvivalentu kita valiuta.

Taikant Pillar I reikalavimus, užtikrinimo priemonės, mažinančios pozicijos dydį, rinkos vertę turi įvertinti trečiosios šalies nepriklausomas turto vertintojas. Išanalizavus banke turimą informaciją, nustatyta, kad trečiosios šalies nepriklausomo turto vertintojo nustatyta nekilnojamojo turto rinkos vertė būna aukštesnė nei banko turto vertintojo, t. y. banko turto vertintojai taiko konservatyvesnį metodą. Skaičiuojant vidaus kapitalo poreikį, nekilnojamojo turto užtikrintoms pozicijoms, kurioms taikomas pagal Pillar I 35 proc. rizikos koeficientas, bankas mažina pozicijos dydį užtikrinimo priemonėmis, kurių rinkos vertę nustatė banko turto vertintojas, turintis turto vertintojo kvalifikacijos pažymėjimą, jeigu šis turtas atitinka kitus Pillar I reikalavimus [47, p. 4].“

Papildomas kapitalo poreikis galimai kredito rizikai padengti skaičiuojamas vekselių pirkimo sandoriams:

- 20 proc. rizikos koeficientas nuo bendros nupirktų vekselių tikrosios vertės, jeigu vekselių sandoriai sudaro ≤ 15 proc. viso klientams suteiktų paskolų portfelio;
- 50 proc. rizikos koeficientas nuo bendros nupirktų vekselių tikrosios vertės, jeigu vekselių sandoriai sudaro ≥ 15 proc., bet ≤ 30 proc. viso klientams suteiktų paskolų portfelio;
- 75 proc. rizikos koeficientas nuo bendros nupirktų vekselių tikrosios vertės, jeigu vekselių sandoriai sudaro ≥ 30 proc. viso klientams suteiktų paskolų portfelio [47, p. 4].

Koncentracijos rizika

Pozicijų ir skolininkų pasiskirstymas pagal ekonomines šakas ar rizikos grupes turi būti toks, kad būtų išvengta pernelyg didelės koncentracijos.

Bankui ir finansinei grupei papildomas kapitalo poreikis galimai koncentracijos rizikai padengti skaičiuojamas:

- 20 proc. rizikos koeficientas nuo dalies kredito (finansinės nuomos) portfelio bendrosios vertės, viršijančios 20 proc. vienoje ekonominės veiklos šakoje;
- 20 proc. rizikos koeficientas nuo dalies didelių paskolų sandorių tikrosios vertės, viršijančios 15 proc. perskaičiuoto kapitalo, išskyrus kreditai suteikti kontroliuojamai įmonei ir bankams [47, p. 5].

Rinkos rizika

Rinkos rizika yra mažiausiai reikšminga bankui. Rinkos rizikos valdymas kontroliuoja rizikas, kylančias iš prekybos ir investavimo veiklos pozicijų. Pozicijų dydžiai ribojami limitais. Prekybinės veiklos principai aprašyti prekybinės veiklos politikoje.

Rinkos rizikai kapitalo poreikis pagal Pillar I skaičiuojamas standartizuotu metodu. Prie kapitalo poreikio apskaičiuoto pagal Pillar I pridedama papildomas kapitalo poreikis:

- Euro pozicijai 100 proc. rizikos koeficientas arba 8 proc. kapitalo poreikio koeficientas [47, p. 5].

Operacinė rizika

Operacinei rizikai kapitalo poreikis pagal Pillar I skaičiuojamas bazinio indikatoriaus metodu. „Operacinei rizikai kapitalo poreikis pagal Pillar I skaičiuojamas atsižvelgiant į paskutinių trijų metų finansinius rezultatus (indikatorių, kuris yra trejų metų banko grynujų palūkanų pajamų (GPP) ir grynujų ne palūkanų pajamų (GNP) sumos vidurkis).

Banke įdiegta ir plėtojama operacinės rizikos įvykių ir nuostolių deklaratavimo sistema, t. y. operacinės rizikos įvykiai nedelsiant registruojami ir kaupiami centralizuotoje duomenų bazėje. Kasmet banko padaliniai atlieka savo veiklos rizikos vertinimą.

Įvertinus užregistruotus operacinės rizikos įvykius ir patirtus nuostolius, banko tinklo plėtrą, galimus dalies pajamų šaltinių praradimus, papildomas kapitalo poreikis, galimai operacinei, įskaitant atitikimo, rizikai padengti skaičiuojamas 1 proc. nuo banko grynujų palūkanų ir nepalūkanų pajamų.

Pastaruosius kelis metus augant banko aktyvams, plečiant tinklą kasmet didėja banko grynosios pajamos, tuo pačiu auga kapitalo poreikis. Planuojant kapitalo poreikį reikalingą galimai operacinei rizikai padengti, siejant kapitalo planavimą su banko strateginiu veiklos planu, vidiniam kapitalo poreikiui skaičiuoti imant didžiausią reikšmę arba audituotų ataskaitinių finansinių metų, arba paskutiniųjų trijų metų duomenis, nes planuojama, kad ateityje jos taip pat augs [47, p. 5-6].

Kitos rizikos

„Papildomas kapitalo poreikis kitoms rizikoms, kurios nėra aprašytos, padengti bankas ir finansinė grupė skiria iki 1,5 proc. banko grynujų palūkanų ir nepalūkanų pajamų, paskaičiuotų imant didžiausią reikšmę arba audituotų finansinių ataskaitinių metų, arba paskutiniųjų trijų finansinių metų duomenis [47, p. 6].“

Kitos sąlygos

Atlikus vidaus savęs vertinimą ir identifikavus naujas bankui ar finansinei grupei reikšmingas rizikas, turi būti apskaičiuojamas papildomas vidaus kapitalo poreikis joms padengti.

Vidaus kapitalo poreikis dėl išorinių veiksnių matuojamas atliekant testavimą nepalankiausiomis sąlygomis, kurio metu prognozuojami banko ir banko finansinės grupės galimi patirti nuostoliai ateityje rinkoje susiklosčius tam tikroms nepalankioms aplinkybėms.

2.2.4. Testavimo nepalankiausiomis sąlygomis tvarka

Ši tvarka reglamentuoja UAB Medicinos banko ir jo finansinės grupės testavimo nepalankiausiomis sąlygomis bendruosius reikalavimus siekiant įgyvendinti Kapitalo pakankamumo bendrąsias nuostatas, Vidaus kapitalo pakankamumo vertinimo proceso bendrąsias nuostatas.

„Pagrindinis testavimo nepalankiausiomis sąlygomis tikslas – nustatyti, ar banko ir banko finansinės grupės kapitalo pakanka galimiems nuostoliams padengti, kurie gali atsirasti dėl banko finansinės būklės pablogėjimo, susiklosčius nepalankiausiomis sąlygoms rinkoje bei paruošti veiksmų planą, kuris užtikrintų veiklos tęstinumą susiklosčius nepalankioms aplinkybėms [46, p. 1].“

Testavimas nepalankiausiomis sąlygomis (toliau - testavimas) yra banko Vidaus kapitalo pakankamumo vertinimo proceso (angl. Internal capital Adequacy Assessment Process, toliau - ICAAP) sudėtinė dalis.

„Testavimas nepalankiausiomis sąlygomis (angl. Stress-testing) – tai rizikos valdymo priemonė (technika), naudojama vertinant galimą įtaką banko finansinei būklei, įvykus tam tikram (apibrėžtam) įvykiui (įvykiams) ir (ar) pakitus (esant nepastoviai) finansinei ar ekonominei aplinkai.

Testavimas nepalankiausiomis sąlygomis atliekamas tiek individualiai banke, tiek konsoliduotoje banko finansinėje grupėje [46, p. 1].“

Vidaus kapitalo pakankamumo vertinimo proceso ir testavimo sąveika

Testavimas turi būti rengiamas ir vykdomas vadovaujantis veiklos proporcingumo principu, atsižvelgiant į banko veiklos mastą ir pobūdį, prisiimama riziką ir atliekamas operacijas. Didžiausia rizika gali kilti ten, kur pagrindinė banko veikla, didžiausios apyvartos, didžiausias apyvartų skaičius, kur egzistuoja sudėtingos palaikymo sistemos.

Bankas naudoja testavimą kaip priemonę, leidžiančią numatyti ir įvertinti galimų grėsmių (įvykių) poveikį bankui ateityje, t. y. testavimas turi būti siejamas su banko veiklos strateginiu planavimu, apimti ICAAP numatytą kapitalo ir rizikos struktūros planavimą.

Testavimas turi padėti bankui ir finansinei grupei įvertinti šiuos veiklos aspektus:

- Kokią įtaką galimi įvykiai gali turėti banko pajamoms;
- Ar banko kapitalas ir jo paskirstymas užtikrina pakankamą rizikos padengimą galimų įvykių atveju;
- Banko veiklos strateginiuose planuose nustatytų tikslų įgyvendinimą ir su jais susijusios rizikos valdymo procesus [46, p. 2].

Testavimas turi apimti visas ICAAP nustatytas reikšmingas rizikos rūšis ir kitas pažeidžiamas veiklos sritis.

Atlikęs į testavimą įtraukiamų rizikos rūšių ir veiklos sričių įvertinimą, bankas turi nusistatyti ir aiškiai įvardinti konkrečius rizikos faktorius, kurių pokyčiai gali neigiamai paveikti banko veiklą ir kurie iš jų bus naudojami atliekant testavimą.

Atliekamas testavimas privalo neprieštarauti ICAAP reikalavimams.

Tėstavimo būdai

Atliekant testavimą naudojama scenarijaus analizė ar (ir) jautrumo testas.

- Scenarijaus analizė apima vienu metu vykstančių keleto rizikos faktorių pokyčių įvertinimą ir atspinti grėsmes (įvykius), kurie, banko požiūriu, galimi ateityje. Scenarijaus analizė gali būti grindžiama praeities (istoriniais) įvykiais, kurie darė reikšmingą poveikį rinkai (istorinis scenarijus), arba tikėtinais (spėjamais) įvykiais, kurie gali įvykti rinkoje ateityje (hipotetinis scenarijus).
- Jautrumo testas apima atskiro (izoliuoto) rizikos faktoriaus arba artimai susijusių, pasižyminčių aukštu koreliacijos laipsniu rizikos faktorių iš anksto pasirinktus arba nustatytus pokyčius [46, p. 2].

Bankas taip pat gali naudoti ir kitas testavimo priemones ir jų kombinacijas, tačiau šių priemonių naudojimas turi būti skaidrus, aiškiai dokumentuotas ir būti objektyvus.

Testavimo dažnumas priklauso nuo to, su kokiomis rizikos rūšimis susiduria bankas savo veikloje ir koks testavimo būdas yra taikomas. Testavimas gali būti atliekamas taip dažnai, kaip, banko nuomone, to reikia, tačiau bendras banko ir banko finansinės grupės testavimas (toliau – bendras banko testavimas) turi būti atliekamas ne rečiau kaip vieną kartą per metus.

Atliekant testavimą, naudojamas standartinis, labiausiai tikėtinas ir blogiausias scenarijus. Ypatingas dėmesys skiriamas blogiausiam scenarijui. Šis scenarijus siejamas su krize ar šoku, kurio poveikis galėtų labai reikšmingai sutrikdyti banko veiklą. Standartinis scenarijus remiasi pasirenkamo kintamo dydžio šoku, kuris taikomas visoms testuojamoms rizikos rūšims. Labiausiai tikėtinas scenarijus nustatomas analizuojant ilgojo laikotarpio (3-5 ar daugiau metų) banko veikloje įvykusius įvykius.

Atsižvelgiant į banko veiklos mastą ir pobūdį, naudojamas šis bendrojo banko testavimo būdas: parengiami atskiri kiekvienos rizikos rūšies testavimo scenarijai ir, baigus testuoti visas rizikos rūšis Rizikos tarnyba apibendrina rezultatus.

Su kredito rizika susiję aspektai:

- Testuojant kredito riziką, bankas įvertina konsoliduotą savo skolininkų kredito riziką, t. y. visi individualūs banko skolininko įsipareigojimai bankui būtų traktuojami kaip viena visuma;

- Vertindamas konsoliduotą skolininkų kredito riziką, bankas gali ją sumažinti banko įsipareigojimų skolininkui suma, tačiau turi įvertinti būsimų pinigų srautų suderinamumą pagal laiką;
- Atliekant testavimą, klientų mokumas vertinamas neatsižvelgiant į kredito riziką mažinančias priemones (užstatą, garantijas ir pan.);
- Testuodamas bankas įvertina paskolų portfelio koncentracijos riziką, t. y. įvertina tarpusavyje susijusių klientų kredito riziką, kredito rizikos poveikį atskiriems paskolų portfelio segmentams. Tuo tikslu bankas analizuoja paskolų portfelį, atsižvelgdamas į jo sudėtį, pagal ekonomines veiklos šakas, didelės rizikos paskolos paskolų portfelyje, homogenines grupes. Vertinant didelio kredito pavieniam skolininkui riziką analizuojami 20-25 didžiausi kreditai. Po atliktos analizės atskiri kreditiniai sandoriai tampa testavimo proceso objektu. Pageidautina, kad būtų testuojama daugiau kaip 50 proc. banko paskolų;
- Testuodamas kredito riziką, bankas įvertina galimą ekonominį nuosmukį tiek šalies ekonomikoje bendrai, tiek atskiruose ekonominiuose sektoriuose (pvz., gyvenamojo būsto kainų kritimas) ir atitinkamai koreguoja skolininkų mokumo prielaidas bei kredito riziką mažinančių priemonių vertę;
- Testuodamas kredito riziką, bankas įvertina kitus veiksnius, galinčius turėti įtakos skolininko mokumui (palūkanų normos augimas, valiutos kurso pokyčiai ir kt.) [46, p. 4-5].

Su likvidumo rizika susiję aspektai:

Likvidumo rizikos testavimas turi apimti einamąjį ir ilgalaikį banko likvidumą. Testuojant likvidumo riziką, turi būti išskirti vidiniai, t. y. banko generuojami pinigų srautai ir išoriniai, rodantys banko gebėjimą skolintis rinkoje.

Likvidumo rizikos testavimo scenarijaus prielaidos apima tokius pagrindinius veiksnius:

1. Susijusius su rinkoje vykstančiais pokyčiais:
 - Tarpbankinės rinkos likvidumo sumažėjimą;
 - Stambių indėlininkų pasitraukimą iš šalies;
 - Krizes kitų valstybių finansų rinkose;
 - Užsienio ar nacionalinės valiutos nuvertėjimą.
2. Susijusius su banko vidaus pokyčiais:
 - Banko patikimumo reitingo sumažėjimą;
 - Spartų nemokių skolininkų skaičiaus augimą;
 - Indėlininkų pasitraukimą ir indėlių atsiėmimą;
 - Kredito linijų, suteiktų bankui, sumažėjimą [46, p. 6].

Testuojant likvidumo riziką, svarbu atsižvelgti, ar bankas priklauso kitoms bankų grupėms ir ar pats turi finansinę grupę, nes galimi likvidumo sunkumai grupėse gali turėti tiesioginės įtakos ir banko likvidumui.

2.2.5. UAB Medicinos banko paskolų rizikos duomenų tvarkymo ir naudojimosi Lietuvos banko duomenų baze taisyklės

Šios taisyklės nustato informacijos pateikimo į Lietuvos banko paskolų rizikos duomenų bazę bei naudojimosi šia baze tvarką ir principus UAB Medicinos banke.

Taisyklių tikslas:

- Užtikrinti Lietuvos banko Paskolų rizikos duomenų bazės tvarkymo taisyklėse nustatytų reikalavimų laikymąsi;
- Užtikrinti informacijos gavimą iš LB PRDB apie kliento įsipareigojimus kitoms finansų institucijoms bei jų vykdymą.

Bankas į LB PRDB apie banke išduotas paskolas teikia šiuos duomenis:

- Apie paskolos gavėją (arba gavėjus, jei paskola gražinama solidariai);
- Duomenis, susijusius su paskolos suteikimu;
- Apie paskolos užtikrinimo priemones;
- Apie paskolos gražinimą;
- Apie paskolos gavėjo pripažinimą neįvykdančiu įsipareigojimų (pirmą ir paskesnius kartus);
- Apie paskolos gavėjo pripažinimo vėl vykdančiu įsipareigojimus datą (pirmą ir paskesnių kartų).

„Forpost duomenų bazėje įvesti sandoriai į EPRDB eksportuojami automatiškai.

FORPOST – bankinė informacinė sistema „Forpost“.

EPRDB – banke naudojama duomenų bazė, kurioje kaupiama banko finansinės grupės paskolų rizikos duomenų bazė.

LBPRDB – Lietuvos banko paskolų rizikos duomenų bazė [43, p. 1].“

Duomenų pateikimo tvarka į LBPRDB

Bankas privalo teikti duomenis LBPRDB apie:

- Visas vienam paskolos gavėjui suteiktas paskolas, kurių vienos arba kelių paskolų faktinio įsiskolinimo suma duomenų siuntimo dieną yra didesnė negu 50 000 litų;
- Kai viena arba kelių paskolų suma mažesnė negu 50 000 litų, bet paskolos gavėjas pripažįstamas neįvykdančiu įsipareigojimų.

„Duomenys apie sudarytus sandorius neteikiami:

- Apie tarpbankines paskolas, įskaitant sąskaitos kreditą, suteiktas šalies ir užsienio bankams ne ilgesniam negu 14 dienų laikotarpiui;
- Kai banko kontroliuojama įmonė suteikia paskolą pačiam bankui [43, p. 3-4].“

„Iš Forpost duomenų bazės įvestų sandorių į EPRDB eksportuojama informacija apie:

- Paskolos gavėjo (arba gavėjus, jei paskola grąžinama solidariai) įskaitant nerezidentus, atpažinimo duomenis:
 - Jeigu paskolos gavėjas fizinis asmuo (tarp jų ir ūkininkas): asmens kodą (privalomas Lietuvos Respublikos piliečiams), o jeigu paskolos gavėjas ūkininkas – ir ūkio registracijos kodą; vardą; pavardę; rezidentas ar nerezidentas; jeigu užsienio pilietis arba asmuo be pilietybės nurodo gyvenamąją vietą Lietuvos Respubliką – leidimo gyventi Lietuvos Respublikoje numerį ir jo galiojimo laiką; šalies kodą;
 - Jeigu paskolos gavėjas juridinis asmuo: juridinio asmens kodą; juridinio asmens pavadinimą; rezidentas ar nerezidentas; šalies kodą.
- Paskolos gavėjo duomenys apie vienasmenį valdymo organą, veiklos dydį ir finansines ataskaitas;
- Duomenis, susijusius su paskolos suteikimu:
 - Paskolos tikslą.
 - Paskolos sutarties sumą ir valiutos kodą;
 - Jei pagal tą pačią sutartį paskola suteikiama dviem arba daugiau asmenų, kurie solidariai užtikrina paskolos grąžinimą, - nurodoma, kad paskola grąžinama solidariai;
 - Paskolos metinę palūkanų normą ir palūkanų pasikeitimo datą;
 - Paskolos sutarties numerį ir pasirašymo datą;
 - Ekonominės veiklos rūšį, kuriai suteikta paskola, vadovaujantis Europos Sąjungos ekonominės veiklos rūšių klasifikacija (NACE) (žr. P priedą). Šis klasifikavimas taikomas ir nerezidentams;
 - Paskolos rūšis, išskiriant: atpirkimo sandorį; kredito liniją; sąskaitos kreditą (overdraftą); hipotekinį kreditą; faktoringą; kreditinius įsiskolinimus, susidarančius dėl vekselių operacijų; finansinę nuomą (lizingą); išsimokėtinai parduotą turtą; kitas paskolas; tarpbankinę paskolą.
 - Paskolos suteikimo arba pirkimo (perėmimo) datą, sumą, valiutos kodą, banko, iš kurio nupirktas (perimtas) paskola, kodą.
- Duomenis apie paskolos užtikrinimo priemones;
- Duomenis apie paskolos grąžinimą;
- Duomenis apie paskolos vertės tikslinimą;

- Duomenis apie paskolos gavėjo pripažinimą neįvykdančiu įsipareigojimų (nuostolio įvykiai).
- Paskolos gavėjo pripažinimo vėl vykdančiu įsipareigojimus datą (pirmo ir paskesnių kartų).
- Duomenis apie nurašytas paskolas [43, p. 7-8].“

Bankai į duomenų bazę gali teikti trijų tipų paklausimus. Pirmojo tipo paklausimas pateikimas paskolos suteikimo ar administravimo sąlygų patikrinimo tikslu, siekiant nustatyti kredito gavėjo finansinius įsipareigojimus, paskolos grąžinimo grafiką. Paklausimą gali pateikti paskolų administratoriai, nagrinėjant naujos paskolos gavimui pateiktus dokumentus, klientui pateikus prašymą pakeisti sutarties sąlygas, sumažėjus apyvartai sąskaitoje, vėluojant vykdyti mokėjimus pagal sutartį ir kitais atvejais. Antrojo, trečiojo ir ketvirtojo tipų paklausimai teikiami suteiktų paskolų analizės tikslu.

3. UAB MEDICINOS BANKO KREDITO RIZIKOS VALDYMO IR PASKOLŲ PORTFELIO DIVERSIFIKACIJOS TYRIMAS

3.1. Lietuvos bankų sektoriaus apžvalga

Veikiančių šalies komercinių bankų bei užsienio bankų skyrių aktyvai (turtas), bankų pateiktų 2009 metų sausio 1 dienos neaudituočių finansinių ataskaitų (po baigiamųjų apyvartų) duomenimis, sudarė 89,8 mlrd. Lt ir per metus išaugo 8,8 mlrd. Lt, arba 10,9 proc. (2007 metais išaugo 37,5 proc.). Klientams suteiktos paskolos, kurių suma sudarė 71,5 mlrd. Lt, palyginti su praėjusių metų sausio 1 diena, išaugo 11,3 mlrd. Lt, arba 18,9 proc. (2007 metais išaugo 43,9 proc.). Bankuose laikomi indėliai sudarė 38,2 mlrd. Lt ir per metus sumažėjo 1,9 mlrd. Lt, arba 4,7 proc. (2007 metais augo 23,4 proc.). Indėlių sumažėjimą nulėmė per metus 2,5 mlrd. Lt, arba 19,4 proc., sumažėję privačių įmonių indėliai ir 1,2 mlrd. Lt sumažėję (per pusę mažiau) valstybės ir savivaldybės įmonių indėliai. O gyventojų indėliai, nors ketvirtąjį ketvirtį ir sumažėjo, per metus išaugo 1,5 mlrd. Lt, arba 6,4 proc. (2007 metais augo 26,8 proc.).

Bankinei sistemai 2008 metų ketvirtasis ketvirtis buvo gana įtemptas, kurio metu, prieš tai nors ir nežymiai, tačiau augę, indėliai ir bankų aktyvai (turtas) sumažėjo. 2008 metais bankų turto ir paskolų augimo tempai buvo mažiausi per pastaruosius kelerius metus, o šalies bankuose laikomi indėliai net sumažėjo.

Ketvirtąjį ketvirtį, kaip ir anksčiau, išliko tos pačios trijų didžiausių bankų koncentracijos mažėjimo tendencijos atskirose rinkos dalyse, joje pozicijas stiprina užsienio bankų skyriai. Trijų didžiausių bankų valdoma turto rinkos dalis per metus sumažėjo 2 proc. iki 65,5 proc.

Nepaisant sumažėjusio paskolų augimo tempo, bankų turtui augant dar lėtesniais tempais, paskolų dalis turte 2008 metais ir toliau augo. Per metus paskolų dalis turte išaugo 5,4 proc. punktais ir sudarė 79,6 proc. Bankų investicijų į vertybinius popierius mažėjimas, prasidėjęs dar 2007 metų pabaigoje, nuosekliai tęsėsi visus 2008–uosius. Per metus bankų laikomų skolos ir nuosavybės vertybinių popierių apimtys sumažėjo 1,5 mlrd. Lt, o jų dalis bankų turte sumažėjo 2,7 proc. punktais.

Lietuvoje investuotas bankų turtas per metus padidėjo 10,1 mlrd. Lt, o užsienyje sumažėjo 1,3 mlrd. Lt. Nepaisant to, kad bankai savo veiklą daugiausia koncentruoja Lietuvoje, didžiąją jų aktyvų dalį sudaro užsienio valiuta denominuotas turtas, kurio dalis ir toliau didėja. Per metus turto užsienio valiuta dalis padidėjo nuo 57,3 proc. iki 64,5 proc.

2008 metais, mažėjant indėliams, o paskoloms vis dar augant, bankai savo veiklą finansavo skolindamiesi tarpbankinėje rinkoje. Patronuojančių bankų ar kitų tai pačiai kontroliuojančio banko grupei priklausančių bankų lėšos per metus padidėjo 10,8 mlrd. Lt ir 2009 metų sausio 1 dieną

pasiekė 38,4 mlrd. Lt, tai sudarė 46,3 proc. visų įsipareigojimų. Tokia skolinimosi struktūra lėmė tai, kad per metus nerezidentų dalis bankų įsipareigojimuose padidėjo nuo 45,3 proc. iki 52,2 proc.

Lietuvos bankų paskolų portfelis

2008 metais bankų sistemos paskolų portfelio prieaugis buvo mažesnis ne tik palyginti su 2007 metais, bet ir šiek tiek mažesnis nei 2005 ir 2006 metais. Kaip minėta, per 2008 metus paskolų portfelis augo 11,3 mlrd. Lt (18,9 proc.) – 7,0 mlrd. Lt mažiau nei 2007 metais, kai paskolų portfelis augo 43,9 proc. Labiausiai paskolų portfelio augimas mažėjo ketvirtąjį ketvirtį. Ši augimo sumažėjimą labiausiai lėmė privačioms įmonėms suteiktų paskolų srauto sumažėjimas. Pažymėtina, kad 2008 metų gruodžio mėn. bankų sistemos paskolų portfelis sumažėjo 0,7 mlrd. Lt. Iš dalies tai lėmė per ketvirtį sudaryti specialieji atidėjiniai (0,3 mlrd. Lt) ir paskolų, suteiktų AB „Mažeikių nafta“ sumažėjimas (0,2 mlrd. Lt).

Kreditavimo įsipareigojimai 2008 metų ketvirtąjį ketvirtį sumažėjo 2,2 mlrd. Lt (17,1 proc.).

2008 metais, kaip ir ankstesniais metais, naujai suteiktos paskolos panašiomis apimtimis pasiskirstė tarp verslo ir namų ūkių: atitinkamai 5,3 mlrd. Lt ir 4,9 mlrd. Lt, bet kitaip nei ankstesniais metais, didesnė paskolų dalis teko valdžios institucijoms (0,6 mlrd. Lt). Ypač aiškiai ši tendencija pasireiškė paskutinįjį metų ketvirtį: paskolos valdžios institucijoms padidėjo 0,4 mlrd. Lt, t. y. tiek pat kiek paskolos gyventojams, o paskolų verslui apimtys iš esmės nepakito.

2008 metais, padidėjus palūkanoms litais, tęsėsi 2007 metų antrąjį pusmetį išryškėjusi skolinimo užsienio valiuta didėjimo tendencija: paskolų suteiktų užsienio valiuta suma 2008 metais padidėjo 12,7 mlrd. Lt, o paskolų litais suma sumažėjo 1,4 mlrd. Lt.

Dėl sunkumų atskiruose ekonomikos sektoriuose bei prastesnėmis Lietuvos ekonomikos raidos prognozėmis pagrįstas konservatyvesnis kai kurių bankų požiūris vertinant skolininkų kredito riziką lėmė tai, kad 2008 metų ketvirtąjį ketvirtį, palyginti su 2008 metų trečiuoju ketvirčiu, pablogėjo bankų paskolų portfelio kokybės rodikliai.

2008 metų ketvirtąjį ketvirtį specialieji atidėjiniai padidėjo 285,4 mln. Lt. Atidėjinių augimo tempas (50,3 proc.) buvo žymiai spartesnis nei paskolų portfelio, todėl paskolų kokybę charakterizuojantis rodiklis – paskolų vertės sumažėjimo (specialiųjų atidėjinių) ir paskolų portfelio santykis – per ketvirtį padidėjo (pablogėjo) nuo 0,8 proc. iki 1,18 proc. Vien gruodžio mėn. specialiųjų atidėjinių sumai padidėjus 213,1 mln. Lt, specialiųjų atidėjinių santykis su paskolomis padidėjo 0,3 proc. punkto.

Nuvertėjusių paskolų santykis su paskolų portfeliu 2008 metų ketvirtąjį ketvirtį padidėjo 1,39 proc. punkto ir, 2009 metų sausio 1 dienos duomenimis, sudarė 3,29 proc. Daugiau kaip 60 dienų pradelstų paskolų santykis su paskolų portfeliu per ketvirtį padidėjo 0,5 proc. punkto ir 2009 metų sausio 1 dieną sudarė 1,25 proc. Neveiksnių (nuvertėjusių ir daugiau kaip 60 dienų pradelstų)

paskolų rodiklis per ketvirtį padidėjo 1,89 proc. punkto ir 2009 metų sausio 1 dieną sudarė 4,54 proc.

Veiklos riziką ribojančių normatyvų vykdymas

Nepaisant toliau pasaulinėse finansų rinkose vykstančių sukrėtimų, ir dėl to šalies finansų rinkoje išaugusių skolinimosi kaštų, 2008 metų ketvirtąjį ketvirtį Lietuvos bankų sistemos likvidumo rodikliai gerėjo. Bankų sistemos likvidumo rodiklis, 2009 metų sausio 1 dienos duomenimis, sudarė 39,1 proc. ir daugiau kaip 9 procentiniais punktais viršijo Lietuvos banko nustatytą minimumą. 2008 metų ketvirtąjį ketvirtį bankų likvidus turtas sumažėjo beveik 1 mlrd. Lt, o einamieji įsipareigojimai sumažėjo net 4,4 mlrd. Lt. 2009 metų sausio 1 dienos duomenimis, 85,8 proc. bankų sistemos turto valdė bankai, turintys patronuojančias institucijas.

Likvidumo būklę testuojant nepalankiausiomis sąlygomis (angl. *stress testing*) ir darant prielaidą, kad, 2009 metų sausio 1 dienos duomenimis, bankų klientai (įskaitant gyventojus) atsiimtų 10 proc. indėlių, šia suma sumažėjus likvidžiam turtui bei einamiesiems įsipareigojimams, bankų sistemos likvidumo rodiklis sumažėtų iki 32,74 proc. ir dar viršytų Lietuvos banko nustatytą minimalų dydį.

Nors 2008 metų ketvirtąjį ketvirtį bankų sistemos kapitalo bazė sumažėjo 112 mln. Lt, tačiau 106 mln. Lt sumažėjus kapitalo poreikiui, bankų sistemos kapitalo pakankamumo rodiklis išaugo beveik 0,1 proc. punkto nuo 12,85 proc. iki 12,94 proc. (nustatytas minimalus reikalavimas 8 proc.). Kapitalo poreikio mažėjimui įtakos turėjo kapitalo poreikio, reikalingo užsienio valiutos kurso pozicijų rizikai padengti, sumažėjimas.

Bankų sistemos kapitalo bazę sudarė 7 190 mln. Lt, iš kurių didžiausia dalis (5 887 mln. Lt) teko I lygio kapitalui. Kredito rizikai amortizuoti priskirtas kapitalas (kartu su pereinamojo laikotarpio kapitalo poreikiu) sudarė didžiąją kapitalo poreikio dalį ir siekė 4 394 mln. Lt. O rinkos rizikai bei operacinei rizikai amortizuoti priskirtas kapitalas sudarė atitinkamai tik 167 mln. Lt ir 269 mln. Lt.

2008 metais sumažėjo kapitalo poreikio rinkos rizikai amortizuoti dalis. Šiam sumažėjimui įtakos turėjo bankų sumažinta euro atvirosi pozicija. O kapitalo poreikis operacinei rizikai padengti išaugo, dėl paskutinių dvylikos mėnesių, t. y. 2008 metų, banko grynujų palūkanų pajamų ir grynujų ne palūkanų pajamų sumos įtraukimo į trijų metų vidurkio apskaičiavimą.

Visi bankai vykdė Lietuvos banko nustatytus veiklos riziką ribojančius normatyvus.

Akcininkų nuosavybė

Bankų (be užsienio bankų skyrių) akcininkų nuosavybė 2008 metais padidėjo 893 mln. Lt, arba 15 proc., ir 2009 metų sausio 1 dieną siekė 6,8 mlrd. Lt. Šis augimas buvo 2 kartus mažesnis nei praeitų metų akcininkų nuosavybės augimas. Įtakos tam turėjo 2008 metais uždirbtas mažesnis

pelnas. Be to, akcininkų nuosavybę mažino bankų parduoti turimo finansinio turto (vertybinių popierių) vertės mažėjimas – 2008 metais sumažėjo 45 mln. Lt.

Bankų sistemos įstatinis (įregistruotas akcinis) kapitalas 2008 metais padidėjo 431 mln. Lt ir 2009 metų sausio 1 dieną sudarė 3,5 mlrd. Lt. 2008 metais įstatinio kapitalo padidinimą įregistravo 5 bankai.

Kaip ir ankstesniais laikotarpiais, Lietuvos bankų sistemoje dominavo skandinaviškas kapitalas. 2008 metais nerezidentų valdoma įstatinio kapitalo dalis sumažėjo 2,4 proc. punkto ir 2009 metų sausio 1 dieną sudarė 85,2 proc. įstatinio kapitalo.

Keli bankai pasinaudojo Lietuvos banko valdybos 2008 metų lapkričio 6 dienos nutarimu „Dėl apskaitos politikos pakeitimo, įgyvendinant Europos komisijos 2008–10–15 Reglamentą“, kuriuo patvirtinti 39 TAS ir 7 TFAS pakeitimai dėl prekybinio ir parduoti turimo finansinio turto pergrupavimo į paskolų ir gautinų sumų arba turto, laikomo iki išpirkimo termino pabaigos grupę. Atlikus pergrupavimą, bankų parduoti turimo turto perkainavimo rezervas išaugo 209 mln. Lt, o tai atitinkamai turėjo įtakos bankų sistemos kapitalo bazei.

Pelningumas ir veiklos efektyvumas

Bankų pateiktų neaudituočių metinių finansinių ataskaitų duomenimis, 2008 metais 7 šalies bankai ir 2 užsienio bankų skyriai dirbo pelningai, o 2 bankai ir 5 užsienio bankų skyriai patyrė nuostolių. Bendras šalies bankų uždirbtas pelnas 2008 metais siekė 902,6 mln. Lt – tai 21,9 proc. mažiau nei buvo 2007 metais, kai bankai uždirbo 1 156,1 mln. Lt. Praėjusiais metais bankų sistemos uždirbtas pelnas sumažėjo pirmą kartą po šešerių metų, per kuriuos bankų sistemos uždirbamas pelnas nuolat augo.

Pastebėtina, kad didžioji dalis bankų pelno buvo uždirbta per pirmuosius tris praėjusių metų ketvirčius. O praėjusių metų ketvirtąjį ketvirtį bankų sistemos pelno augimas faktiškai sustojo: tą ketvirtį bankai uždirbo tik 18,2 mln. Lt pelno.

2008 metais bankų gautos grynosios palūkanų pajamos buvo 316,0 mln. Lt didesnės (19,4 proc. daugiau) palyginti su 2007 metais, o 2007 metais grynosios palūkanų pajamos augo net 577,1 mln. Lt (54,8 proc. daugiau) palyginti su 2006 metais.

Praėjusiais metais sulėtėjo ir bankų gaunamų grynujų paslaugų ir komisinių pajamų augimo tempai. 2008 metais tokios pajamos buvo 44,2 mln. Lt didesnės (6,8 proc. daugiau) palyginti su 2007 metais, o 2007 metais tokių pajamų augimas palyginti su 2006 metais buvo 148,4 mln. Lt (beveik 30 proc. daugiau).

Didelės įtakos bankų veiklos grynajam rezultatui praėjusiais metais turėjo vienkartinio pobūdžio pajamos, gautos iš dukterinių įmonių dividendų forma arba pardavus dukterines įmones. Iš viso

tokios pajamos praėjusiais metais siekė 135 mln. Lt (daugiau kaip du kartus daugiau) palyginti su 2007 metais.

Pagrindinis veiksnys, nulėmęs blogesnę bankų veiklos rezultatą praėjusiais metais palyginti su 2007 metais, buvo per metus gerokai išaugusios vertės sumažėjimo ir atidėjinių išlaidos. Bankų nuostoliai dėl vertės sumažėjimo ir atidėjinių praėjusiais metais buvo net 366,5 mln. Lt didesni (daugiau kaip 5 kartus padidėjo) palyginti su 2007 metais ir siekė 456,4 mln. Lt. Bankų operacinės išlaidos per praėjusius metus palyginti su 2007 metais didėjo 133,7 mln. Lt, arba 12,4 proc. Tikėtina, kad šiais metais operacinės išlaidos bankuose turės mažėjimo tendenciją.

Kitas bankų uždirbtas pajamas mažinantis veiksnys palyginti su 2007 metais yra daugiau kaip 100 mln. Lt sumažėjusios pajamos naudojant kitus finansinius instrumentus. Daugiausiai tokį mažėjimą lėmė praėjusiais metais gerokai sumažėjęs rezultatas iš prekybinių finansinių instrumentų, kurie yra apskaitomi atsižvelgiant į rinkos kainas.

Mažėjant bankų uždirbamam pelnui per metus žymiai sumažėjo bankų pelningumo ir veiklos efektyvumo rodikliai. Tiek nuosavybės gražos rodiklis (ROE), tiek turto gražos rodiklis (ROA) palyginti su 2008 metų sausio 1 diena rodikliais blogėjo visuose bankuose. Bankų sistemos nuosavybės gražos rodiklis palyginti su 2008 metų sausio 1 dienos duomenimis sumažėjo net 11,8 proc. punktų nuo 25,9 proc. iki 14,1 proc., turto gražos rodiklis mažėjo 0,66 proc. punkto nuo 1,71 proc. iki 1,05 proc.

Praėjusiais metais dėl kilusių neramumų pasaulinėse finansų rinkose gerokai išaugo išteklių skolinimosi kaštai, todėl palūkanų išlaidos tenkančios palūkanas kainuojantiems įsipareigojimams per metus išaugo 1,1 proc. punkto iki 3,92 proc. Palūkanų pajamos generuojamos iš palūkanas duodančių aktyvų didėjo nuosaikiau palyginti su skolinimosi kaštais, o tai lėmė realiosios palūkanų maržos mažėjimą beveik 0,8 proc. punkto iki 2,03 proc. Toliau išliekant tokioms aukštoms išteklių kainoms rinkose, tikėtina, kad realioji palūkanų marža išlaikys mažėjimo tendenciją.

3.2. UAB Medicinos banko veiklos apžvalga

UAB Medicinos bankas yra uždaroji akcinė bendrovė, turinti Lietuvos banko licenciją bankinei veiklai plėtoti. Bankas įsteigtas 1992 m. lapkričio 24 d. 1995 m. lapkričio mėn. pasikeitė visi banko savininkai, tačiau banko pavadinimas buvo paliktas ankstesnis (UAB „Ancorobank“). 1997 m. sausio mėn. bankas pakeitė pavadinimą į UAB Medicinos bankas. Banko valdymo organizacinę struktūrą pateikiama Q priede.

2008 m. vykusį Lietuvos ekonomiko splėtra galėtų būti suskirstyta į dvi dalis. Pirma sietina su tolesniu ekonomikos augimu pirmoje 2008 m. pusėje. UAB Medicinos bankas, finansuodamas smulkųjų ir vidutinį verslą, aktyviai prisidėjo prie tolesnės Lietuvos ūkio plėtos ir gyventojų

gerovės kilimo. Antra dalis sietina su pasauline finansų krize ir ekonominiu nuosmikiu, kurie taip pat turėjo įtakos Europos Sąjungos šalims. Preitų metų rudenį Lietuvos verslas susidūrė su papildoma rizika. Šiame etape Bankas labiau susikoncentravo į pasiruošimą darbui būsimos krizės laikotarpiu.

2008 m. UAB Medicinos bankas baigė intensyvios plėtros etapą ir perėjo į nuosaikaus vystymosi periodą. Vertinant pagal tarptautinius finansinės atskaitomybės standartus, 2008 m. UAB Medicinos bankas uždirbo 5,99 mln. litų grynojo pelno, t. y. 7,7 proc. daugiau negu 2007 m. Banko pelnas prieš mokesčius siekė 6,49 mln. litų. Grynosios paslaugų ir komisinių pajamos padidėjo 1,49 mln. litų, arba 16,14 proc., ir buvo 10,72 mln. litų. Grynosios palūkanų pajamos padidėjo 5,28 mln. litų, arba 28,33 proc., ir jų bendra suma buvo 23,91 mln. litų.

2008 m. gruodžio 31 d. visas UAB Medicinos banko turtas buvo 746 mln. litų. Palyginti su 2007 metais, jis padidėjo 38 mln. litų, arba 5,43 proc. Per 2007 metus klientams suteiktų kreditų grynoji vertė padidėjo 27 mln. litų, arba 6,1 proc., ir buvo 474 mln. litų. Klientų indėlių buvo 502 mln. litų – ši suma per praėjusius metus padidėjo 61 mln. litų, arba 13,8 proc. UAB Medicinos bankas 2008 metų pabaigoje užėmė 0,7 proc. suteiktų kreditų rinkos ir 1,3 proc. indėlių rinkos Lietuvoje. Banko akcininkų nuosavybė padidėjo 74,4 proc. ir siekė 92 mln. litų.

Banko veiklos rizika valdoma laikantis principų, nustatytų Banko valdybos patvirtintoje Rizikos valdymo politikoje; rizika ribojama taikant vidaus limitų sistemą. Banko rizikos struktūra yra tradicinė, joje vyrauja kredito, palūkanų normos, užsienio valiutos kurso, likvidumo ir operacinė rizika.

2008 m. Bankas toliau plėtojo rizikos kontrolės ir valdymo sistemą, kartu su Frankfurto finansų ir vadybos mokykla vykdė kredito ir rinkos rizikos valdymo projektą, kurio įgyvendinimas ateityje lems geresnį Banko valdymą.

2008 m. Bankas vykdė visus Lietuvos banko nustatytus veiklos riziką ribojančius normatyvus: kapitalo pakankamumo, likvidumo, maksimalios atvirosios pozicijos užsienio valiuta ir tauriaisiais metalais, maksimalios paskolos sumos vienam skolininkui.

Banko klientų skaičius 2008 m. padidėjo 33 proc. – iki 16 237. Privačių klientų skaičius padidėjo 40 proc. – iki 12 085. Verslo klientų skaičius 2008 m. pabaigoje buvo 4152, t. y. per metus padidėjo 17 proc. 2008 m. privačių klientų, kurie laikė banke terminuotuosius indėlius, skaičius padidėjo 45 proc., iki 14 760.

UAB Medicinos bankas ir toliau didino teikiamų paslaugų skaičių: siūlė klientams 10 skirtingų kreditavimo produktų, 16 rūšių finansines paslaugas, priiminėjo 15 rūšių indėlius.

2008 m. UAB Medicinos bankas uždaruoju būdu sėkmingai išplatino 4 specialias riboto platinimo skolos vertybinių popierių emisijas. Bendra išleistų skolos vertybinių popierių vertė 2008 m. gruodžio 31 d. buvo 1,37 mln. Litų.

2008 m. UAB Medicinos bankas reikšmingai pagerino veiklos efektyvumą ir išlaidų kontrolę. Banko išlaidų ir pajamų santykis, palyginti su 2007 m., sumažėjo nuo 71 proc. iki 64 proc. Tuo pačiu metu Grupė daug investavo į mažmeninės bankininkystės ir klientų aptarnavimo tinklo plėtrą. Bankas ypač rūpinosi ilgalaikiais ryšiais su klientais, išskirtinį dėmesį skyrė klientų aptarnavimo kokybei – tobulino ir išplėtė rinkai siūlomas paslaugas. 2008 m. Bankas atidarė 12 klientų aptarnavimo skyrių ir metų pabaigoje turėjo 97 klientų aptarnavimo taškus Lietuvoje. Banke dirba 561 darbuotojas, per metus jų skaičius išaugo 8 proc.

Taip pat UAB Medicinos bankas bendradarbiauja su žurnalo „Global finance“ saugiausiu pasaulio banku pripažintu Vokietijos KfW banku. Šio žurnalo "50 saugiausių pasaulio bankų" sąrašas iš 500 didžiausių pagal valdomą turtą sudaromas atsižvelgus į ilgalaikius jų kredito reitingus, kuriuos teikia "Moody's", "Standard & Poor's" ir "Fitch" agentūros. "Kaip niekada anksčiau klientai pagrindiniu kriterijumi pradėjo laikyti ilgalaikį bankų patikimumą", - sako "Global Finance" leidėjas Josephas D. Giarraputo. "Reitingo agentūros nusprendė, kad 50-uką sudarantys bankai su ilgalaikėmis rizikomis susitvarko geriau nei jų konkurentai". "Global Finance" saugiausių bankų sąrašą sudaro jau 17 metų. Sudarytojai teigia, kad reitingas yra pripažintas bankų patikimumo standartu visame finansų pasaulyje.

2008 m. Banke toliau vyko akcijų koncentravimo procesas: Banko akcininkui p. S. Karosui Lietuvos bankas suteikė teisę įsigyti ir valdyti UAB Medicinos banko akcijų paketą ir įregistruoti įstatinio kapitalo didinimą 34 528 mln. Litų (10 mln. EUR). Pagrindiniam akcininkui p. S. Karosui tiesiogiai ir per „Western Petroleum Ltd.“ 2008 m. pabaigoje priklausė 97,64 proc. Banko akcinio kapitalo. Metų pabaigoje akcininkų nuosavybė siekė 92 mln. Litų, iš jų 17 mln. Litų sudarė sukaupti rezervai.

2008 m. birželio 30 d. UAB Medicinos bankas pelningai (pardavimo pelnas sudarė 1,44 mln. litų) pardavė 100 proc. UAB „Medicinos banko lizingas“ paprastųjų vardinių akcijų.

UAB Medicinos banko grupė aktyviai dalyvauja šalies ūkio veikloje: Bankas Darbdavių konfederacijos apdovanotas atminimo medaliu už smulkiojo verslo plėtrą.

UAB Medicinos banko grupės vizija – pirmauti mikroverslo, smulkiojo ir vidutinio verslo aptarnavimo srityje; operatyviai teikti finansines paslaugas privatiems klientams, kompleksiškai plėtoti darbuotojų profesinius įgūdžius ir kelti Grupės narių bendravimo su klientais kultūrą, palaikyti aukštą veiklos procesų technologinį lygį ir efektyvumą. Banko 16 metų patirtis ir sėkmingas darbas yra reikšminga tolesnių planų sėkmingo įgyvendinimo garantija.

2009 m. Banko veiklai užtikrinti yra parengtos veiklos programos, kuriose identifikuota ir įvertinta esamoje ekonominėje situacijoje Bankui kylanti rizika ir numatytos jos valdymo priemonės. Bankas turi sukaupęs reikšmingą kapitalo bazę (Banko kapitalo pakankamumo rodiklis 2008 m. gruodžio 31 d. siekė 17,79 proc., o Lietuvos banko nustatytas normatyvas – 8 proc.), kuris

leis amortizuoti galimus kreditų portfelio nuostolius, įveikiant kylančias problemas kreditavimo srityje. Ateinančiais metais Bankas ypač didelį dėmesį skirs kredito rizikos ir pinigų srautų valdymui.

Nuo 2008 m. gruodžio 15 d. banke buvo patvirtintas Rizikos grupių ir atidėjinių procento skaičiavimo pakeitimas. Vietoj 20 rizikos grupių šiuo metu yra 100 rizikos grupių. Skaičiuojant specialiųjų atidėjinių procentus, apvalinama kas 1 proc. į didesnę dalį. Rizikos grupės ir specialiųjų atidėjinių procentai nuo suteiktos paskolos likučio išdėstomi žemiau pateiktoje lentelėje.

Didesnis rizikos grupių skaičius leidžia dar efektyviau valdyti kredito riziką banke, kadangi taip dar tiksliau apskaičiuojamas spec. atidėjinių poreikis ir tiksliau įvertinama rizikos grupė, išvengiant mažiau rizikingų klientų priskirimo didesniai rizikos grupei, ir atvirkščiai.

3.1 lentelė. UAB Medicinos banko paskolų rizikos grupės [44, p. 7]

Rizikos grupė	Spec. atidėjinių % nuo suteiktos paskolos likučio	Rizikos grupė	Spec. atidėjinių % nuo suteiktos paskolos likučio	Rizikos grupė	Spec. atidėjinių % nuo suteiktos paskolos likučio	Rizikos grupė	Spec. atidėjinių % nuo suteiktos paskolos likučio	Rizikos grupė	Spec. atidėjinių % nuo suteiktos paskolos likučio
100	0	121	21	142	42	163	63	184	84
101	1	122	22	143	43	164	64	185	85
102	2	123	23	144	44	165	65	186	86
103	3	124	24	145	45	166	66	187	87
104	4	125	25	146	46	167	67	188	88
105	5	126	26	147	47	168	68	189	89
106	6	127	27	148	48	169	69	190	90
107	7	128	28	149	49	170	70	191	91
108	8	129	29	150	50	171	71	192	92
109	9	130	30	151	51	172	72	193	93
110	10	131	31	152	52	173	73	194	94
111	11	132	32	153	53	174	74	195	95
112	12	133	33	154	54	175	75	196	96
113	13	134	34	155	55	176	76	197	97
114	14	135	35	156	56	177	77	198	98
115	15	136	36	157	57	178	78	199	99
116	16	137	37	158	58	179	79	200	100
117	17	138	38	159	59	180	80		
118	18	139	39	160	60	181	81		
119	19	140	40	161	61	182	82		
120	20	141	41	162	62	183	83		

3.3. UAB Medicinos banko kredito rizikos valdymo kokybė

Kaip jau minėjau, kredito rizika bankams yra pati reikšmingiausia ir nuo jos valdymo priklauso banko veiklos rezultatai. Todėl palyginsiu UAB Medicinos banko veiklos rezultatus su visų Lietuvos bankų asociacijos narių rezultatais, tai yra 7 Lietuvoje veikiančių komercinių bankų (AB bankas „Hansabankas“, AB bankas „Snoras“, AB DnB NORD bankas, AB Parex bankas, AB SEB bankas, AB Šiaulių bankas, AB Ūkio bankas) ir 3 užsienio bankų filialų (Danske Bank A/S Lietuvos filialas, Nordea Bank Finland Plc Lietuvos skyrius, AS UniCredit Bank Lietuvos skyrius) rezultatais (toliau – visi Lietuvos bankai).

Žemiau esančioje 3.2 lentelėje pateikiami visų Lietuvos bankų asociacijos narių duomenys, kurie yra glaudžiai susiję su kredito rizikos valdymo rezultatais.

3.2 lentelė. Lietuvos bankų asociacijos narių duomenys 2003-2008 metais [sudaryta autorės]

Bankų sektorius, mln. Lt						
Metai	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Turtas	21.336	28.856	44.601	58.903	80.878	89.592
Indėliai ir akreditivai	13.487	17.823	25.135	30.293	36.799	38.188
Klientams suteiktos paskolos	11.430	16.494	25.718	38.641	56.673	71.302

Ši lentelė atspindi spartų visų Lietuvos bankų augimą pastaraisiais metais. Augo bankų turtas, augo indėlių ir akredityvų skaičius bankuose bei suteikiamų paskolų skaičius. Savo bakalauro darbe prieš dvejus metus pabrėžiau, kad didėjant bankų paskolų portfeliams didėja ir kredito rizikos valdymo reikšmė. Kaip žinome, šiuo metu situacija Lietuvos finansų rinkoje keičiasi, dėl to žmonių pasitikėjimas bankais mažėja, taip pat dar labiau nei prieš kelis metus reikšmingesnis tampa kredito rizikos valdymas, todėl bankai pastaruoju metu vis griežtina kreditavimo sąlygas.

Kaip matome iš žemiau pateiktos 3.3 lentelės UAB Medicinos banko turtas irgi sparčiai augo, taip pat didėjo banko indėlių ir akredityvų skaičius bei paskolų portfelis. Todėl UAB Medicinos bankui lygiai taip pat kredito rizikos valdymo reikšmė yra didelė kaip ir visiems Lietuvos bankams.

3.3 lentelė. UAB Medicinos banko duomenys 2003-2008 metais [sudaryta autorės]

UAB Medicinos bankas, mln. Lt						
Metai	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Turtas	163	188	248	427	708	746
Indėliai ir akreditivai	81	93	145	187	327	493
Klientams suteiktos paskolos	66	87	116	262	405	474

Toliau yra pateikta 3.4 lentelė, kurioje galime matyti kaip augo visų Lietuvos bankų ir UAB Medicinos bankas 2006-2008 metais. Lentelėje rezultatai išreikšti procentų pokyčiais per metus.

Kaip galime pastebėti iš lentelėje pateiktų duomenų UAB Medicinos bankas per pastaruosius trejus metus vietomis augo sparčiau nei visi Lietuvos bankai. Bankas viršijo viso Lietuvos bankų sektoriaus augimo rodiklius skyrių skaičiaus augimu, darbuotojų skaičiaus augimu 2006 ir 2008 metais bei klientų skaičiaus augimu, ypač tuo išsiskiria 2008 metai, kai ženkliai išaugo ir fizinių ir juridinių asmenų skaičius lyginant su visu sektoriumi, bei 2007 metai, kai juridinių asmenų bankų sektoriuje netgi mažėjo, kai tuo tarpu UAB Medicinos banke jų padaugėjo 24 procentais. Tai galėtų būti paaiškinta banko konkurencingumo didėjimu, kadangi klientams buvo pasiūlyta naujų ir patrauklių produktų (tiek indėlių su patraukliomis didesnėmis nei kitų bankų palūkanomis, tiek kreditų, ypač smulkiam ir vidutiniam verslui, palankesnėmis sąlygomis). Vienintelis dalykas, kuris banke nekinta, tai yra mokėjimo kortelės, bankomatai bei mokėjimo kortelių skaitytuvų skaičius, nes šių dalykų įdiegimas yra pernelyg brangu tokiam nedideliui bankui ir greičiausiai neatsipirktų dėl santykinai nedidelio klientų skaičiaus.

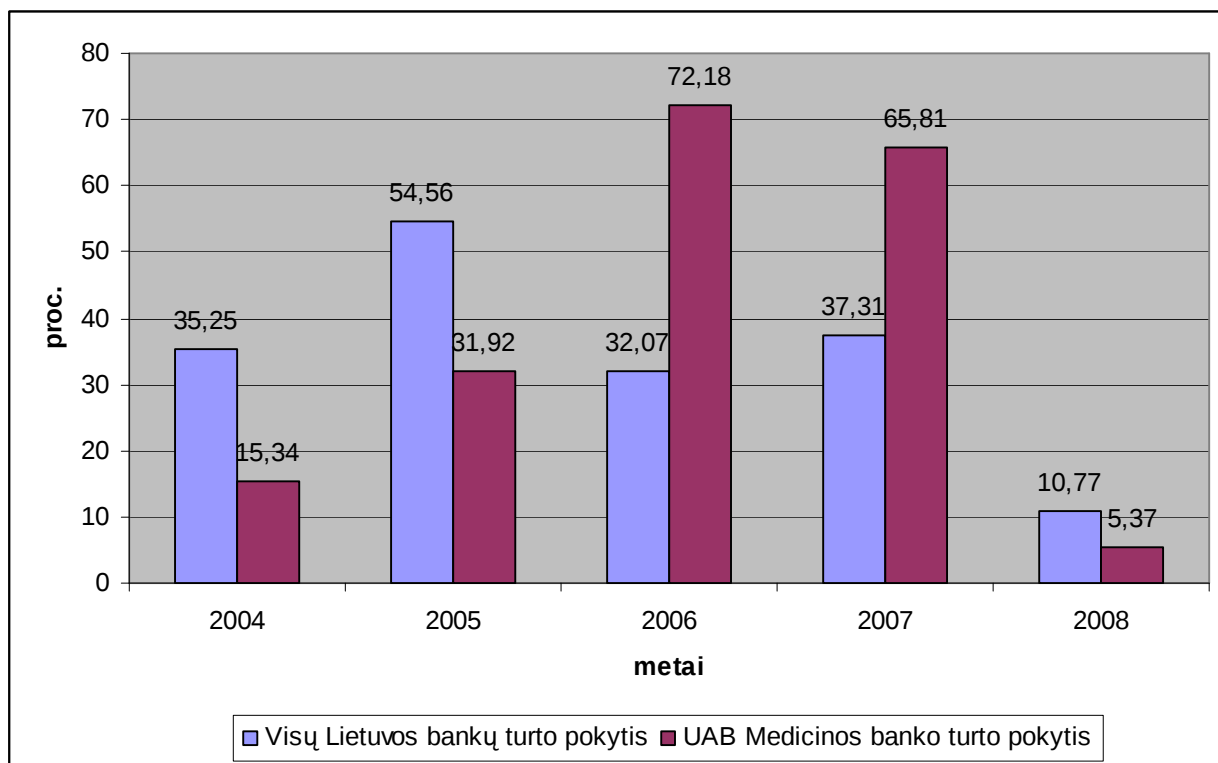
3.4 lentelė. Visų Lietuvos bankų ir UAB Medicinos banko palyginimas [sudaryta autorės]

	Visi nagrinėjami bankai 2006 m. IV ketv.		UAB Medicinos bankas 2006 m. IV ketv.		Visi nagrinėjami bankai 2007 m. IV ketv.		UAB Medicinos bankas 2007 m. IV ketv.		Visi nagrinėjami bankai 2008 m. IV ketv.		UAB Medicinos bankas 2008 m. IV ketv.	
	Vnt.	Pokytis per metus %	Vnt.	Pokytis per metus %	Vnt.	Pokytis per metus %	Vnt.	Pokytis per metus %	Vnt.	Pokytis per metus %	Vnt.	Pokytis per metus %
Skyrių skaičius (klientų aptarnavimo vietos)	689	7,15	40	11,11	744	7,98	45	12,5	777	4,44	53	17,78
Darbuotojų skaičius (finansinė grupė)	10639	7,78	467	13,63	12163	14,33	527	12,85	12453	2,38	561	6,45
- iš jų darbuotojų skaičius banke	8920	14,20	456	14,86	10278	15,22	518	13,60	10705	4,15	561	8,30
Mokėjimo kortelių skaičius	3563308	15,33	0	0	3881251	8,92	0	0	4261724	9,80	0	0
Bankomatų skaičius	1146	8,83	0	0	1332	16,23	0	0	1489	11,79	0	0
Mokėjimo kortelių skaitytuvų skaičius	20987	14,36	0	0	30408	44,89	0	0	42986	41,36	0	0
Klientų skaičius	3403392	9,63	16126	21,91	3528157	3,67	19112	18,52	3693713	4,69	30865	61,50
- iš jų fizinių asmenų	3231054	9,62	13255	19,85	3358209	3,94	15548	17,30	3520943	4,85	26120	68
- iš jų juridinių asmenų	172338	9,69	2871	32,43	169948	- 1,39	3564	24,14	172770	1,66	4745	33,19

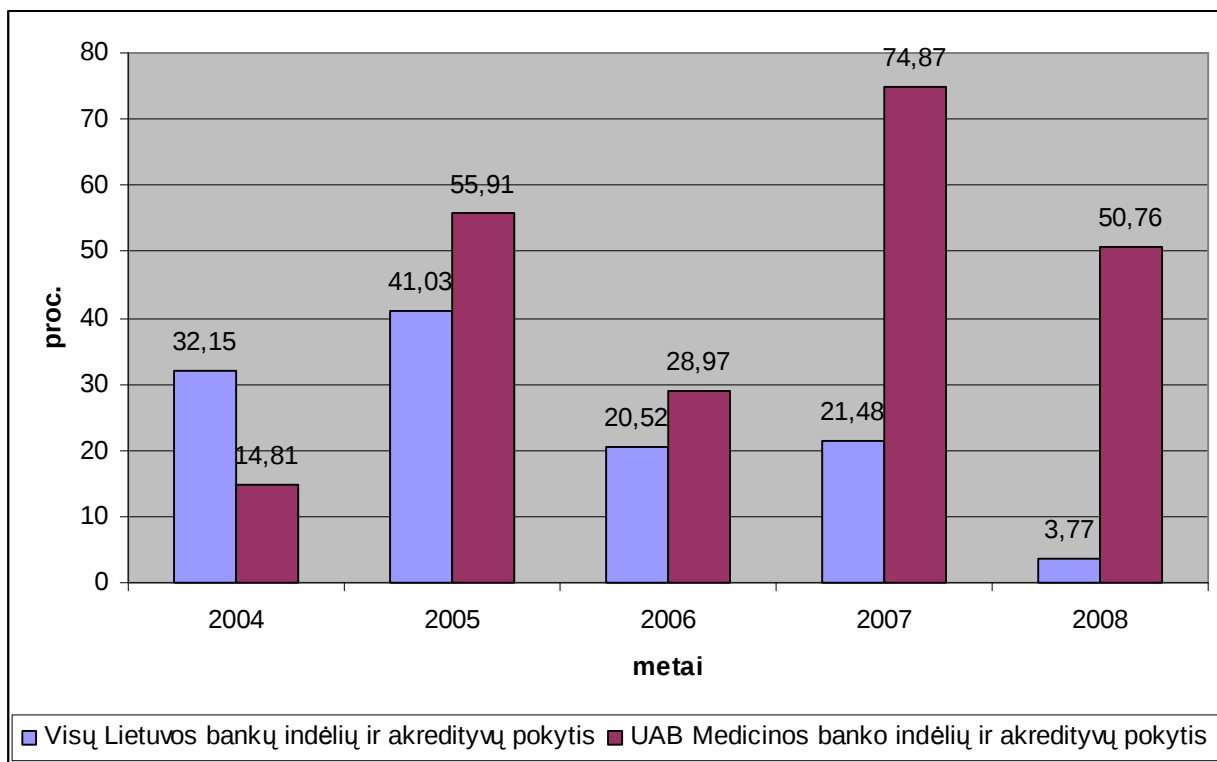
Toliau bus nagrinėjamas bankų turtas, indėliai ir akreditavimai bei suteiktos paskolos. Kad rezultatų palyginimas būtų kuo objektyvesnis, bus palyginti UAB Medicinos banko ir visų Lietuvos bankų rezultatų pokyčiai per metus, kurie bus išreikšti procentais.

Kaip galime matyti iš diagramos, UAB Medicinos banko turtas 2006-2007 metais augo beveik dvigubai greičiau nei viso banko sektoriaus turtas. Taip pat banke nuo 2005 metų metų indėlių pokytis žymiai lenkė viso bankų sektoriaus indėlių augimą, tačiau kaip matome iš diagramos banko portfelis augo gana nuosaikiai lyginant su visu sektoriumi ir tik 2007 metais nežymiai augo greičiau nei viso sektoriaus portfelis, tačiau jau 2008 metais UAB Medicinos banko paskolų portfelio augimas sumažėjo trigubai ir buvo mažesnis nei viso bankų sektoriaus augimas, o tai, kaip ir ankstesnių metų duomenys, įrodo apie pakankamai griežtas kreditavimo sąlygas ir konservatyvų požiūrį į portfelio valdymą.

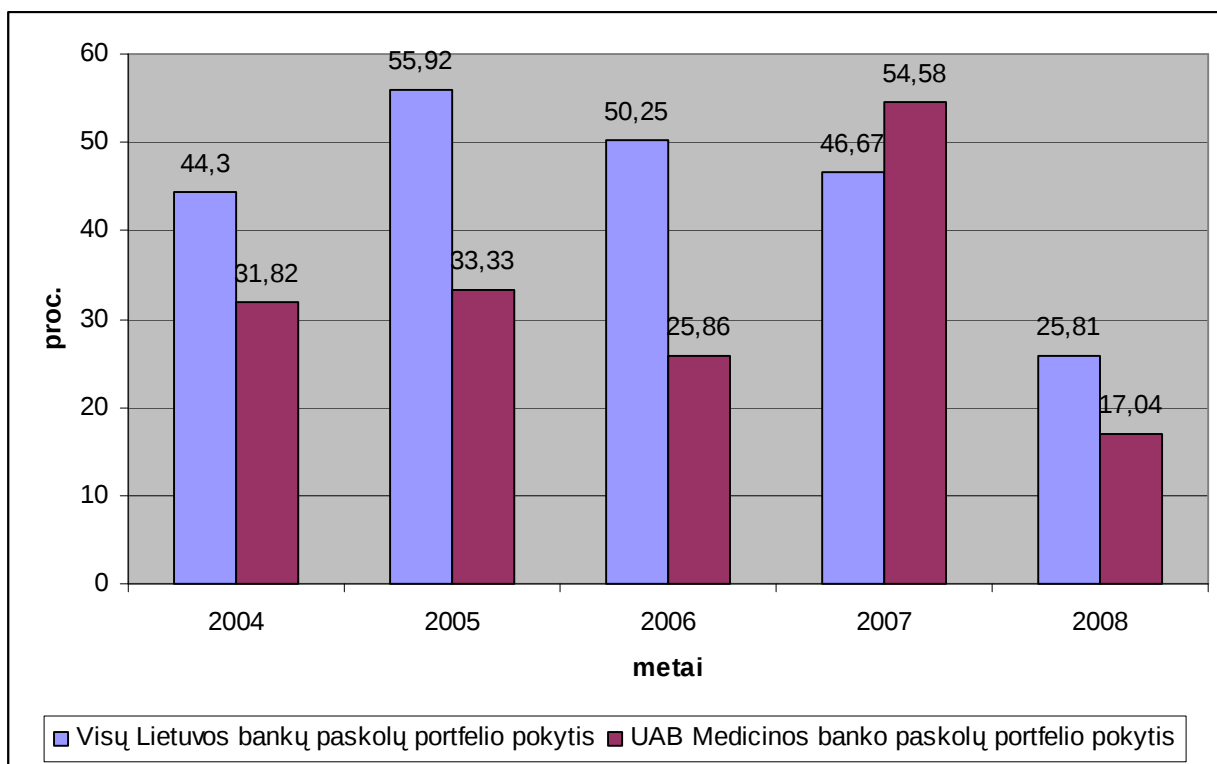
Iš pateiktų 3.1, 3.2, 3.3 pav. matome, kad 2008 metais bankų turtas, paskolų portfelis ir indėliai augo mažiausiai per visą nagrinėjamą laikotarpį, išskyrus UAB Medicinos banko indėlių augimą, kuris 2007-2008 metais žymiai išaugo.

3.1 pav. Bankų turto pokytis [sudaryta autorės]

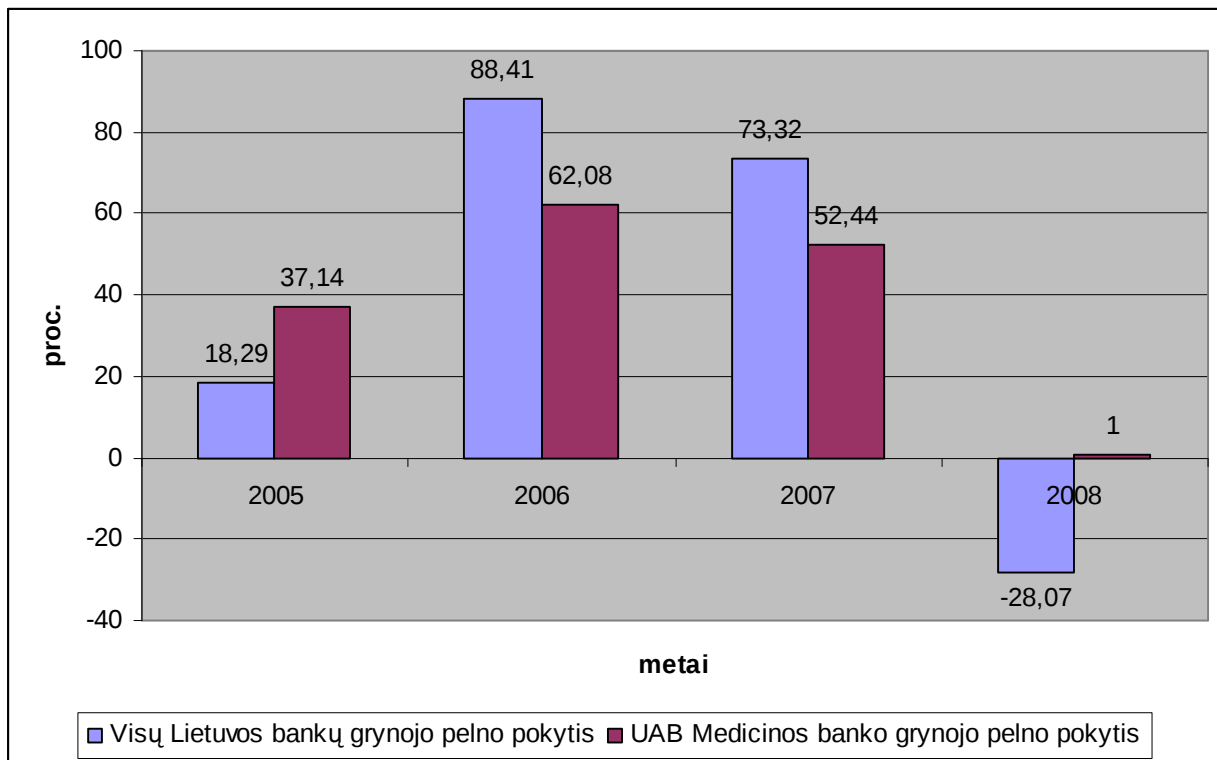
3.2 pav. Bankų indėlių ir akreditavimų pokytis [sudaryta autorės]

3.3 pav. Bankų išduotų paskolų pokytis [sudaryta autorės]

Taigi iš pateiktų paveikslų matome, kad UAB Medicinos banko kredito rizikos valdymo sistema yra veiksmi ir teisinga, ir didindamas paskolų portfelį bankas nepraranda savo turto.

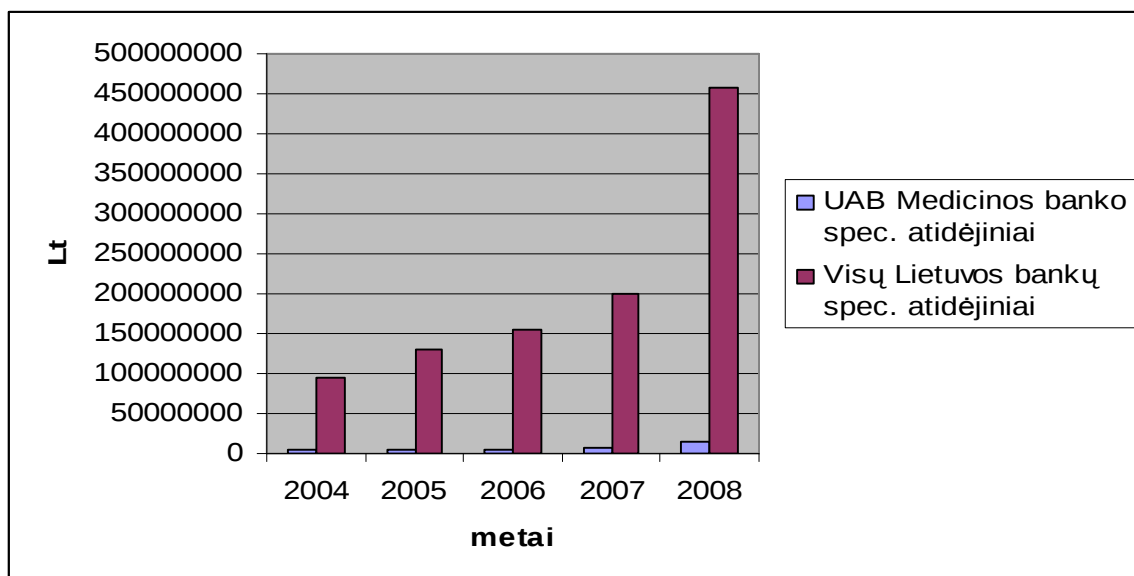
Kaip matome iš 3.4 pav. 2008 metais pirmą kartą per visą nagrinėjamą šiam darbe laikotarpį visų Lietuvos bankų pelnas sumažėjo apie 28 proc. lyginant su 2007 metais, o UAB Medicinos banko pelnas paaugo 1 proc. lyginant su 2007 metais.

3.4 pav. Bankų grynojo pelno pokytis [sudaryta autorės]

2008 m. gruodžio 31 d. UAB Medicinos bankas turėjo bendros 64 122 tūkst. litų sumos persvarstytų paskolų dėl klientų finansinių sunkumų (2007 m. gruodžio 31 d. ši suma lygi nuliui).

Pagrindinis veiksnys lėmęs blogesnę bankų veiklos rezultatą buvo išaugęs vertės sumažėjimas ir atidėjinių išlaidos (žr. 3.5 pav.).

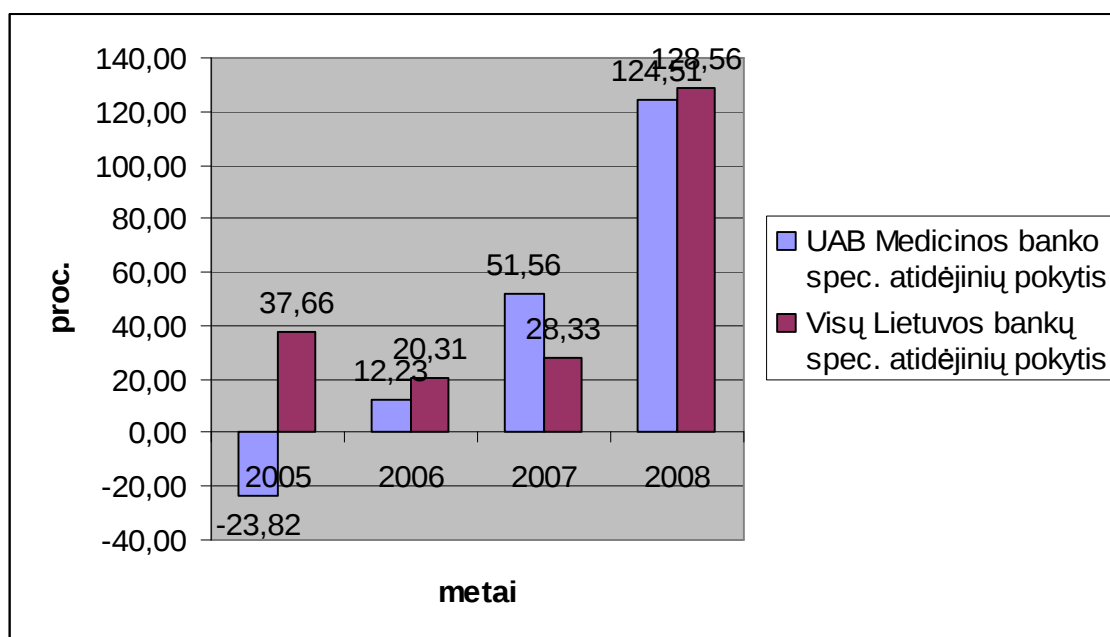

3.5 pav. Bankų specialieji atidėjiniai [sudaryta autorės]

Visų Lietuvos bankų bendra specialiųjų atidėjinių suma analizuojamu laikotarpiu (nuo 2004 m. iki 2007 m.) vis augo. Beveik visa specialiųjų atidėjinių dalis buvo skirta suteiktoms paskoloms (apie 94-98 proc.). 2004 m. suteiktoms paskoloms buvo skirta tik 74 proc. specialiųjų atidėjinių, taigi nuo 2005 metų šis procentas ženkliai išaugo. Specialieji atidėjiniai gali būti skirti:

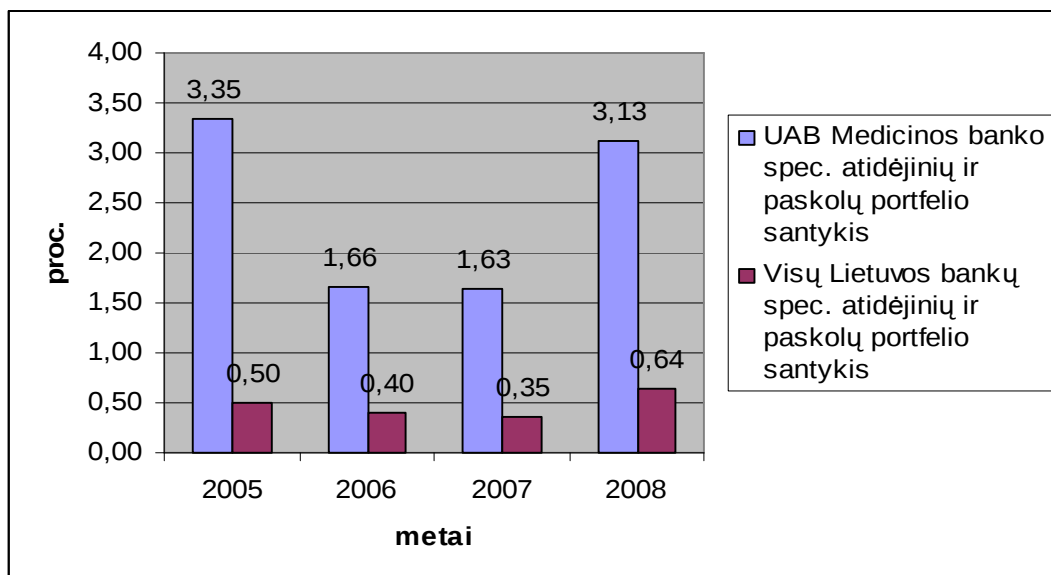
1. Suteiktoms paskoloms;
2. Lėšoms bankuose, kitose kredito įstaigose ir finansų institucijose;
3. Sukaupioms pajamoms;
4. Kitiems abejotiniems aktyvams;
5. Atidėjiniai bendrai paskolų portfelio rizikai.

UAB Medicinos banke specialieji atidėjiniai ženkliai išaugo jau 2007 metais, o 2008 metais specialieji atidėjiniai išaugo net 124,51 proc. Visų Lietuvos bankų spec. atidėjinių augimas siekė 128,56 proc. 2008 metais (žr. 3.6 pav.). 2008 metais daugiausia spec. atidėjinių UAB Medicinos banke buvo skirta paskoloms nepriskirtoms ekonominei veiklai – 36,22 proc., nekilnojamojo turto operacijoms – 19,60 proc., apdirbamajai gamybai – 14,90 proc. ir statybų sektoriui – 14,39 proc.

3.6 pav. Bankų specialiųjų atidėjinių pokytis [sudaryta autorės]

Paskolų kokybę geriausiai charakterizuoja specialiųjų atidėjinių ir paskolų portfelio santykis (žr. 3.7 pav).

3.7 pav. Bankų specialiųjų atidėjinių ir paskolų portfelio santykis [sudaryta autorės]

Kaip matome, tiek visų Lietuvos bankų paskolų portfelyje tiek UAB Medicinos banko spec. atidėjinių dalis portfelyje 2008 metais išaugo beveik dvigubai palyginus su 2007 metais.

Padidėjusi kredito rizika ypač greitai pasireiškia banko likvidumui, todėl toliau pakalbėsime apie kredito įstaigų priežiūrą ir kaip UAB Medicinos bankas vykdo normatyvus.

Kredito įstaigų priežiūros tikslas - stebėti ar kredito įstaigos vykdo įstatymų ir Lietuvos banko teisės aktų nustatytus, bei Tarptautinių apskaitos standartų (TAS) ir Bazelio komiteto sprendimų rekomenduojamus saugios ir patikimos bankininkystės standartus.

Bankų veiklos riziką ribojantys normatyvai ir reikalavimai

„Lietuvos Respublikos bankų įstatyme“ yra nustatyti bankų veiklos riziką ribojantys normatyvai, kuriuos privalo vykdyti visi Lietuvos komerciniai bankai. Normatyvų dydžius ir jų apskaičiavimo metodiką nustato Lietuvos bankas. Yra nustatyti šie veiklos riziką ribojantys normatyvai: kapitalo pakankamumo, likvidumo, maksimalios atviros pozicijos užsienio valiuta ir tauriaisiais metalais, maksimalios paskolos sumos vienam skolininkui ir didelių paskolų normatyvai. Lietuvos bankas teisės aktais gali nustatyti kitus normatyvus, neprieštaraujančius Bazelio bankų priežiūros komiteto rekomendacijoms ir Europos Sąjungos direktyvoms.

- Kapitalo pakankamumo normatyvas - banko skaičiuotino kapitalo ir turto (aktyvų) bei nebalansinių įsipareigojimų, įvertintų pagal riziką santykis, turi būti ne mažesnis kaip 8 procentai.

- Likvidumo normatyvas - banko likvidaus turto santykis su einamaisiais įsipareigojimais negali būti mažesnis negu 30 procentų.

- Maksimalios atviros pozicijos užsienio valiuta ir tauriaisiais metalais normatyvas - leidžiamas bendrosios (išskyrus eurus) atviros pozicijos dydis - ne daugiau kaip 25 procentų banko kapitalo, o

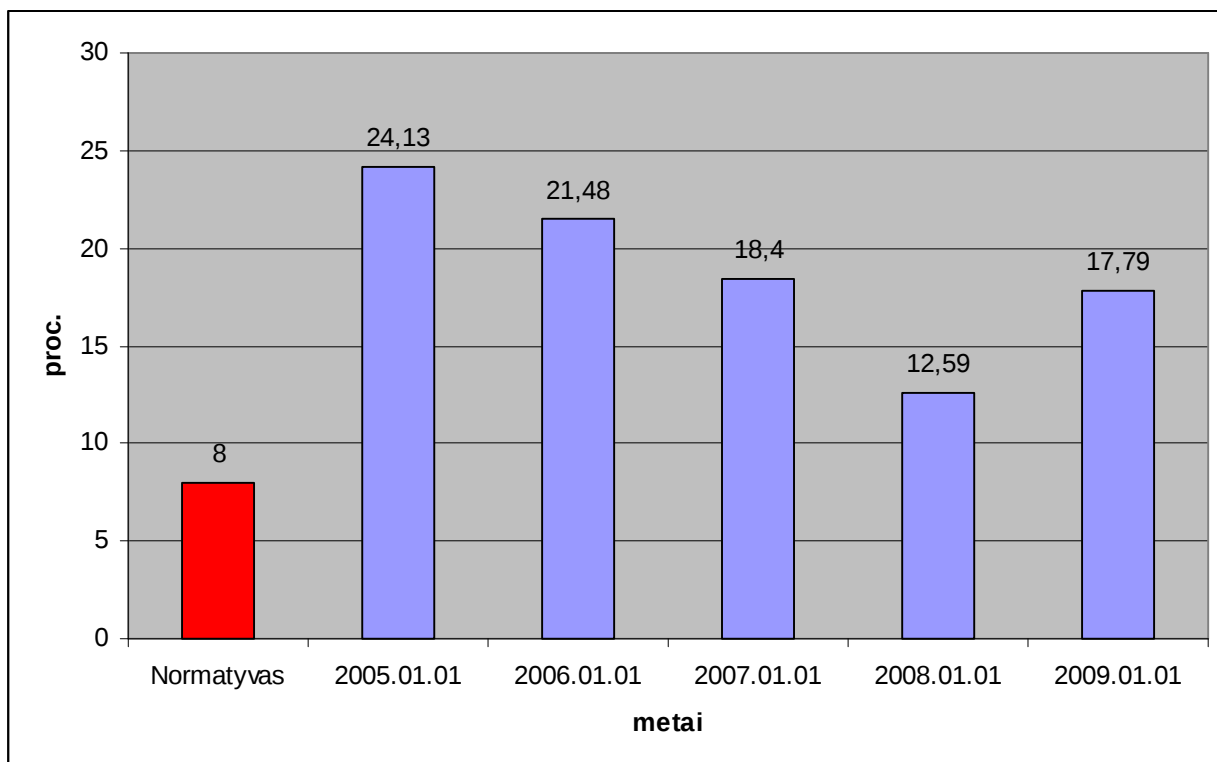
vienos valiutos (išskyrus eurus) ar tauriųjų metalų atviros pozicijos dydis - ne daugiau kaip 15 procentų banko kapitalo.

- Maksimalios paskolos sumos vienam skolininkui normatyvas - paskolų suma vienam skolininkui neturi viršyti 25 procentų banko kapitalo.

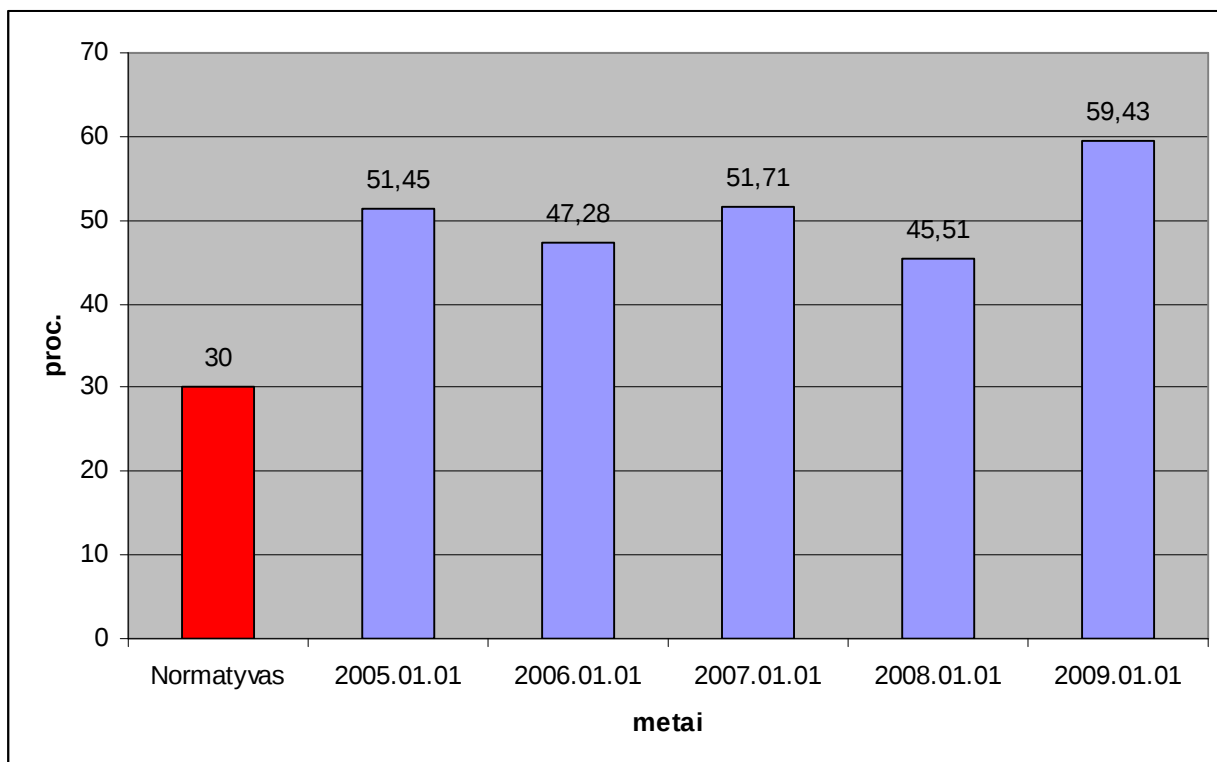
Paskolų suma, suteikta jį patronuojančiai įmonei, kitoms šios patronuojančios įmonės dukterinėms įmonėms arba savo paties dukterinėms įmonėms, kiekvienam skolininkui negali viršyti 75 procentų banko kapitalo, jeigu Lietuvos bankas vykdo konsoliduotą visos finansinės grupės priežiūrą. Jeigu Lietuvos bankas nevykdo konsoliduotos visos finansinės grupės priežiūros, paskolos suma, banko suteikta jį patronuojančiai įmonei, kitoms šios patronuojančios įmonės dukterinėms įmonėms arba savo dukterinėms įmonėms, kiekvienam skolininkui negali viršyti 20 procentų banko kapitalo.

- Didelių paskolų normatyvas - banko suteiktų didelių paskolų bendroji suma neturi viršyti 800 procentų banko kapitalo [6].“

Kaip banke valdoma kredito rizika atspindi ir kelių minėtų normatyvų vykdymas, tai yra kapitalo pakankamumo ir likvidumo. Žemiau pateiktuose 3.8 ir 3.9 paveiksluose aiškiai matome, kad UAB Medicinos bankas šiuos normatyvus vykdo. 2008-01-01 banko kapitalo pakankamumas ir likvidumas buvo mažiausias per visą 2005-2009 metų nagrinėjamą laikotarpį. Tačiau 2008 metais šie banko rodikliai pagerėjo: kapitalo pakankamumo nuo 12,59 proc. 2007 metais iki 17,79 proc. 2008 metais, o likvidumo nuo 45,51 proc. 2007 metais iki 59,43 proc. 2008 metais. Ši informacija yra itin aktuali dabartinėmis sąlygomis, nes bankai kurie susiduria su kapitalo trūkumu bei likvidumo sumažėjimu ne itin sėkmingai valdė kredito riziką. Šios problemos labai greitai bankus gali privesti prie bankroto. Kaip matome nors UAB Medicinos banko likvidumas ir kapitalo pakankamumas padidėjo ir banko saugios ribos neperžengtos, bet šiuo metu itin reikia stebėti, kad taip nenutiktų. Nes kaip jau ir minėjau padidėjusi kredito rizika ypač greitai pasireiškia banko likvidumui.

3.8 pav. UAB Medicinos banko kapitalo pakankamumas [sudaryta autorės]

3.9 pav. UAB Medicinos banko likvidumas [sudaryta autorės]

3.4. UAB Medicinos banko paskolų portfelio diversifikacijos tyrimas pagal ekonominės veiklos šakas

Atliekant šį tyrimą buvo remiamasi Lietuvos banko duomenimis apie šalies bankų paskolų portfelių struktūrą pagal ekonominę veiklą, BPV struktūrą pagal ekonominę veiklą ir UAB Medicinos banko portfelio struktūrą pagal ekonominę veiklą. Iškart noriu paminėti, kad 2003 ir 2004 m. UAB Medicinos banko portfelio struktūros pagal ekonominę veiklą duomenys buvo paimti iš metinių banko ataskaitų. Tačiau nuo 2005 m. tokia informacija banko metinėse ataskaitose nebuvo pateikiama. Taip pat noriu pažymėti, kad nepavyko gauti 2006 m. UAB Medicinos banko portfelio struktūros pagal ekonominę veiklą duomenų, tačiau banko Rizikos tarnyba pateikė 2005, 2007 ir 2008 metų banko portfelio struktūros pagal ekonomines veiklos šakas duomenis.

Atliekant UAB Medicinos banko paskolų portfelio diversifikacijos tyrimą, nustatomi jų koncentracijos rodiklių pokyčiai ir kitimo tendencijos. Šiuo tikslu skaičiuojami kiekvieno stebimo momento bankų paskolų portfelių struktūrą pagal ekonominę veiklą rodantys Herfindahl-Hirschman indeksai ir penki skirtingi nuotolio nuo pasirinktos bazinės struktūros (suminio Lietuvos bankų paskolų portfelio struktūros pagal ekonominę veiklą ir BPV struktūros pagal ekonominę veiklą) matai.

Kaip nurodo Jacob A. Bikker ir Katharina Haaf, Herfindahl-Hirschman indeksas yra dažniausiai taikomas koncentracijos rodiklis, laikomas kitų koncentracijos rodiklių etalonu. Herfindahl-Hirschman indeksas skaičiuojamas taip:

$$HHI(b) = \sum_{i=1}^n \left(x_i^b \right)^2 \quad (3.1)$$

kur: b – bankas; n – ekonominės veiklos rūšių skaičius; i – ekonominė veikla; x_i^b - ekonominei veiklai i suteiktų paskolų dalis b banko paskolų portfelyje.

Herfindahl-Hirschman indekso reikšmių intervalas yra $1/n \leq HHI \leq 1$. Šis indeksas įgyja mažiausią reikšmę, kai visos struktūros sudedamosios dalys yra lygios, t. y. paskolos kiekvienai ekonominei veiklai sudaro vienodą banko paskolų portfelio struktūros dalį. Toks paskolų pasiskirstymas paprastai įvardijamas kaip paprasta diversifikacija. Didžiausią reikšmę indeksas įgyja tada, kai viena sudedamoji dalis sudaro 100 procentų visos struktūros, t. y. banko paskolų portfelis yra sudarytas iš paskolų vienai ekonominei veiklai. Vienas iš Herfindahl-Hirschman indekso privalumų yra nesudėtingas šio rodiklio kitimo aiškinimas. Vis dėlto jis turi trūkumų. Pirma, Herfindahl-Hirschman indekso reikšmės neatskleidžia paskolų portfelio koncentracijos pobūdžio, t. y. jos nerodo, ar didesnę koncentraciją lėmė vienos, ar kelių rūšių ekonominės veiklos kreditavimas. Antra, taikant minėtą rodiklį neatsižvelgiama į tam tikros ekonominės veiklos apimtį. Pavyzdžiui, koncentracijos rodiklių reikšmei gali turėti įtakos tam tikros ekonominės veiklos

kreditavimo poreikis. Taigi tiriant banko paskolų portfelį pravartu skaičiuoti ir vertinti nuotolio matus, iš kurių galima spręsti, kiek banko paskolų portfelio struktūra nutolusi nuo pasirinktos bazinės struktūros (žr. 3.5 lentelę).

3.5 lentelė. Nuotolio matai [sudaryta autorės]

Matematinė išraiška	Nuotolio mato paaiškinimas
$D1(b) = \max x_i^b - y_i $	Rodo paskolų portfelio struktūros ir bazinės struktūros didžiausią skirtumą.
$D2(b) = \frac{1}{2} \sum_{i=1}^n x_i^b - y_i $	Rodo paskolų portfelio struktūros ir bazinės struktūros skirtumų sumą, padalytą iš 2. Gali būti aiškinamas kaip paskolų portfelio dalis, kuri turėtų būti pertvarkyta, kad paskolų portfelio struktūra atitiktų bazinę struktūrą. Paprastai šiam rodikliui didesnės įtakos turi paskolų portfelio ir bazinės struktūrų skirtumai, atsirandantys dėl didesnės apimties ekonominės veiklos.
$D3(b) = \frac{1}{2} \sum_{i=1}^n (x_i^b - y_i)^2$	Rodo paskolų portfelio struktūros ir bazinės struktūros skirtumų kvadratų sumą, padalytą iš 2. Paprastai šiam rodikliui didesnės įtakos turi paskolų portfelio ir bazinės struktūrų skirtumai, atsirandantys dėl didesnės apimties ekonominės veiklos. Rodiklis jautresnis didesniems skirtumams nei D2 rodiklis.
$D4(b) = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \frac{ x_i^b - y_i }{x_i^b + y_i}$	Paskolų portfelio struktūros ir bazinės struktūros skirtumai lyginami su paskolų ekonominei veiklai dalimi paskolų portfelio struktūroje ir ekonominės veiklos ar jai suteiktų paskolų dalimi bazinėje struktūroje. Paprastai šiam rodikliui didesnės įtakos turi paskolų portfelio ir bazinės struktūrų skirtumai, atsirandantys dėl mažesnės apimties ekonominės veiklos.
$D5(b) = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \left(\frac{x_i^b - y_i}{x_i^b + y_i} \right)^2$	Paskolų portfelio struktūros ir bazinės struktūros skirtumai lyginami su paskolų ekonominei veiklai dalimi paskolų portfelio struktūroje ir ekonominės veiklos ar jai suteiktų paskolų dalimi bazinėje struktūroje. Paprastai šiam rodikliui didesnės įtakos turi paskolų portfelio ir bazinės struktūrų skirtumai, atsirandantys dėl mažesnės apimties ekonominės veiklos. Rodiklis jautresnis didesniems skirtumams nei D4 rodiklis.

Tiriant UAB Medicinos banko paskolų pasiskirstymą pagal ekonominę veiklą, pasirenkama dvejopa bazinė struktūra: suminio Lietuvos bankų paskolų portfelio struktūra ir BPV struktūra pagal ekonominę veiklą. Pirmoji leidžia nustatyti banko paskolų portfelio ir suminio paskolų portfelio atotrūkį. Daroma prielaida, kad suminis bankų paskolų portfelis yra geriau diversifikuotas,

nes jis išlygina bankų paskolų portfelių struktūros skirtumus. Renkantis šią bazinę struktūrą, neatsižvelgiama į tai, kad Lietuvos bankų sektorius yra koncentruotas, t. y. didžiųjų šalies bankų paskolų portfeliai sudaro nemažą viso bankų paskolų portfelio dalį. Taigi didžiųjų bankų paskolų portfelių struktūros ir suminio bankų paskolų portfelio struktūros atotrūkis gali būti mažesnis nei kitų bankų. Tokio trūkumo išvengiama kaip bazinę pasirenkant BPV struktūrą, kuriai neturi įtakos bankų paskolų portfelių dydis ir kuri yra tinkama naudoti, bankams nustatant tam tikros ekonominės veiklos kreditavimo ribas.

Apskaičiavus UAB Medicinos banko Herfindahl-Hirschman indeksus nuo 2003 iki 2008 metų, kurie pateikti 3.6 lentelėje galime matyti, kad pagal šį indeksą UAB Medicinos banko paskolų portfelio koncentracija vis mažėjo, kai tuo tarpu suminio Lietuvos bankų portfelio koncentracija vis didėjo ir tik 2008 buvo mažesnė nei 2007 metais.

3.6 lentelė. UAB Medicinos banko ir suminio Lietuvos bankų paskolų portfelio HHI pagal ekonominės veiklos šakas [sudaryta autorės]

Metai	UAB Medicinos banko paskolų portfelio HHI	Suminio Lietuvos bankų paskolų portfelio HHI
2003	0,189	-
2004	0,179	0,137
2005	0,154	0,149
2006	-	0,195
2007	0,142	0,240
2008	0,131	0,212
MAX	0,189	0,240
MIN	0,131	0,137
AVR	0,159	0,187

Iš turimų duomenų nesunku pastebėti, kad nuo 2003 metų žymiai sumažėjo paskolų portfelio dalis didmeninės ir mažmeninės prekybos ekonominei veiklai, kuri 2003 metais užėmė daugiau kaip 35 proc. UAB Medicinos banko paskolų portfelio. Tuo tarpu kiekvienais metais ši užimama dalis paskolų portfelyje mažėjo ir 2008 metais didmeninė ir mažmeninė prekyba užėmė jau tik apie penkiolika su puse proc. paskolų portfelio.

Iš turimų duomenų matome, kad paskolų teikimas nekilnojamojo turto operacijoms suintensyvėjo tik 2007 metais ir sudarė 18,3 proc. banko paskolų portfelio. Transportas, sandėliavimas, ryšiai tiriamo laikotarpio pradžioje sudarė iki 10 proc. banko paskolų portfelio, o 2007 ir 2008 m. užėmė atitinkamai apie 4-6 proc. banko paskolų portfelio.

Paskolų nepriskirtinų ekonominei veiklai dalis banko paskolų portfelyje nuo 2003 iki 2008 metų išaugo dvigubai, nuo maždaug 11 iki 20 proc.

Paskolų dalis finansiniam tarpininkavimui žymiai padidėjo tik 2005 metais, kai siekė beveik 17 su puse proc. paskolų portfelio (2003, 2004 metais – nulis proc.), o 2007 ir 2008 metais sumažėjo iki 5-6 proc.

Statybų sektoriaus finansavimas banke palaipsniui vis didėjo ir šios šakos dalis paskolų portfelyje nuo 2003 metais 7 proc. išaugo iki 14 proc. 2008 metais.

Apdirbamojo pramonė 2003-2004 metais sudarė apie 15-16 proc. paskolų portfelio, vėliau šiek tiek mažėjo ir 2008 metais sudarė apie 10 su puse proc. paskolų portfelio.

Visiškai nekredituotos ekonominės veiklos šakos UAB Medicinos banke arba labai nežymiai kredituotos buvo žvejyba ir žuvininkystė, elektros, dujų ir vandens tiekimas, kasyba ir karjerų eksploatavimas, švietimas, kitos ekonominės veiklos šakos, o finansinis tarpininkavimas buvo pradėtas kredituoti tik nuo 2005 metų.

Žemės ūkio, medžioklės, miškininkystės, viešbučių veiklos kreditavimas per visą nagrinėjamą laikotarpį nežymiai paaugo ir daugmaž išliko stabili šių šakų dalis paskolų portfelyje, t. y. apie 2-5 proc.

Naudojantis regresine analize atlikau prognozes dvejiems metams į priekį, kurios parodė, kad UAB Medicinos banko HHI indeksas artimiausiu metu mažės (pagal eksponentinę krypties liniją, kur R kvadratinė reikšmė yra 0,9817, kas reiškia gerą linijos tinkamumą duomenims), o tai reiškia, kad banko paskolų koncentracija pagal ekonomines veiklos šakas mažės ir toliau. Visų Lietuvos bankų HHI indeksui taip pat prognozuojamas mažėjimas (pagal ketvirtos eilės polinomine krypties liniją, R kvadratinė reikšmė yra lygi 1, kas reiškia tobulą linijos tinkamumą duomenims). Atsižvelgiant į dabartinę sunkią pasaulio ir Lietuvos ekonominę situaciją, tai atrodo visai logiška, kad HHI indeksas mažės, nes bankai yra sugriežtinę kreditavimo politiką ir artimiausiu metu greičiausiai ši politika nepasikeis.

3.7 lentelėje galite matyti penkių ir trijų daugiausiai kredituojamų UAB Medicinos banko ekonominių veiklos šakų dalį banko paskolų portfelyje. Taip pat šioje lentelėje pateikiami duomenys apie specialiųjų atidėjinių dalį lyginant su paskolų portfeliu.

2007 ir 2008 metais trys daugiausiai kredituojamos ekonominės veiklos šakos UAB Medicinos banke buvo:

1. Paskolos nepriskirtos ekonominei veiklai;
2. Nekilnojamojo turto operacijos;
3. Didmeninė, mažmeninė prekyba.

Prie daugiausiai kredituojamų ekonominės veiklos šakų penketuko minėtame banke ketvirtą ir penktą vietas pagal užimamą dalį dalinasi apdirbamosios gamybos ir statybos sektoriai.

Tuo tarpu 2004 ir 2005 metais lyderės pagal užimamą paskolų portfelio dalį UAB Medicinos banke buvo šios šakos: didmeninė prekyba; finansinė, draudimo veikla; apdirbamoji gamyba.

3.7 lentelė. UAB Medicinos banko daugiausiai kredituojamų ekonominių veiklos šakų dalis banko portfelyje ir specialiųjų atidėjinių dalis banko portfelyje [sudaryta autorės]

Metai	Penkių daugiausiai UAB Medicinos banke kredituojamų ekonominių veiklos šakų dalis portfelyje, proc.	Trijų daugiausiai UAB Medicinos banke kredituojamų ekonominių veiklos šakų dalis portfelyje, proc.	Specialiųjų atidėjinių dalis, proc.
2003	81,52	63,89	5,23
2004	80,26	61,42	5,51
2005	73,72	56,34	2,73
2006	-	-	-
2007	79,76	56,92	1,62
2008	76,56	51,82	3,19

Kaip matome iš 3.7 lentelės penkios daugiausiai kredituojamos ekonominės veiklos 2003 m. sudarė net 81 su puse proc., o trys ekonominės veikos šakos beveik 64 proc. banko paskolų portfelio, bet vėliau šis procentas po truputi kiekvienais metais mažėjo, tačiau 2007 m. vėl nežymiai trumpam padidėjo. 2008 metais šis procentas vėl šiek tiek sumažėjo. Tuo tarpu daugiausia atidėjinių buvo sudaryta 2004 m. lyginant su paskolų portfeliu, vėliau atidėjiniai blogoms paskolos mažėjo ir mažiausią procentą pasiekė 2007 m., tačiau jau 2008 m. specialieji atidėjiniai blogoms paskoloms išaugo beveik dvigubai.

Pasitelkus ketvirtos eilės polinominės krypties linijas atlikau prognozes dvejiems metams į priekį, iš kurių matyti, kad 5 ir 3 ekonominių veiklos šakų užimama portfelio dalis UAB Medicinos banke turi tendenciją mažėti (abiejų krypties linijų R kvadratinė reikšmė yra lygi 1, kas reiškia tobulą linijų tinkamumą duomenims). Specialiųjų atidėjinių dalis UAB Medicinos banko paskolų portfelyje pagal prognozes 2009 metais turėtų padidėti lyginant su 2008 metais, tačiau 2010 metais turėtų pradėti mažėti (pagal ketvirtos eilės polinominės krypties linijos prognozes, kurios R kvadratinė reikšmė yra lygi 1, kas reiškia tobulą linijos tinkamumą duomenims).

Lietuvos bankų suminiame paskolų portfelyje didžiausią dalį portfelio sudaro šios penkios ekonominės veiklos šakos:

1. Paskolos, nepriskirtos ekonominei veiklai (per visą nagrinėjamą laikotarpį augo ir tik 2008 m. augimas sumažėjo; užima pačią didžiausią paskolų portfelio dalį);
2. Nekilnojamasis turtas, nuoma ir kita verslo veikla (dalis portfelyje didėjo pastoviai per visą nagrinėjamą laikotarpį);
3. Apdirbamoji pramonė (šiai šakai kreditavimas per visą nagrinėjamą laikotarpį mažėjo, išskyrus 2008 metais buvo kredituojama daugiau nei 2007 metais.);
4. Didmeninė ir mažmeninė prekyba (palaipsniui šios šakos kreditavimas mažėjo);

5. Finansinis tarpininkavimas (palaipsniui kreditavimas mažėjo, išskyrus 2008 m. buvo daugiau kredituojama nei 2007m.).

Lietuvos bankų suminio paskolų portfelio koncentracija nuo 2004 metų visą laiką didėjo ir tik 2008 metais didėjimas nežymiai sumažėjo.

Taigi galime daryti išvadą, kad 2004 metais Lietuvos bankų suminis paskolų portfelis buvo geriau diversifikuotas negu 2008 metais.

Ypatingai padidėjo koncentracija paskoloms, nepriskirtoms ekonominei veiklai, 2007 metais jos sudarė beveik 43 proc. suminio bankų paskolų portfelio. Iš esmės būtent šios ekonominės veiklos šakos kreditavimo didėjimas lėmė viso suminio Lietuvos bankų paskolų koncentracijos didėjimą, nes kitos daugiausiai kredituojamos ekonominės veiklos šakos užėmė daugmaž tokią pačią paskolų portfelio dalį per visą nagrinėjamą laikotarpį arba ta užimam dalis kito nežymiai.

Taigi suminis Lietuvos bankų paskolų portfelis geriausiai diversifikuotas buvo 2004 metais, o 2007 metais pasiekė koncentracijos viršūnę per visą nagrinėjamą 2004-2008 metų laikotarpį ir 2008 metais koncentracija nežymiai sumažėjo.

Pasitelkus ketvirtos eilės polinominės krypties linijas keleriems metams į priekį suminiam Lietuvos bankų paskolų portfeliui yra prognozuojamas koncentracijos mažėjimas pagal HHI indeksą ir pagal 5 bei 3 daugiausiai kredituojamų ekonominių veiklos šakų dalį paskolų portfelyje (R kvadratinė reikšmė yra lygi 1, kas reiškia tobulą linijų tinkamumą duomenims).

UAB Medicinos banko paskolų portfelio pagal ekonominės veiklos šakas ir pasirinktų dviejų bazinių struktūrų nuotolio matų rezultatai pateikiami 3.8 lentelėje.

3.8 lentelė. UAB Medicinos banko paskolų portfelio pagal ekonominės veiklos šakas penki nuotolio matai lyginant su dvejomis pasirinktomis bazinėmis struktūromis [sudaryta autorės]

Metai	Nuotolio matai pagal bazines struktūras									
	Pagal suminio Lietuvos bankų paskolų portfelio struktūrą					Pagal BPV struktūrą				
	D1	D2	D3	D4	D5	D1	D2	D3	D4	D5
2004	0,157	0,343	0,029	0,491	0,388	0,157	0,266	0,02	0,507	0,426
2005	0,176	0,409	0,044	0,513	0,365	0,15	0,372	0,037	0,488	0,378
2006	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2007	0,233	0,264	0,034	0,35	0,226	0,09	0,246	0,013	0,474	0,361
2008	0,197	0,247	0,027	0,4	0,28	0,081	0,253	0,0013	0,487	0,364

Kaip matome iš pateiktos 3.8 lentelės UAB Medicinos banko paskolų portfelio struktūros ir Lietuvos bankų suminio paskolų portfelio struktūros didžiausias skirtumas buvo 2007 metais. 2008 metais šis skirtumas šiek tiek sumažėjo. UAB Medicinos banko paskolų portfelio struktūros ir BPV struktūros skirtumas taip pat buvo didžiausias 2007 metais, tačiau šis skirtumas buvo du su puse karto mažesnis negu banko paskolų portfelio ir suminio Lietuvos bankų paskolų portfelio. Tai

reiškia, kad UAB Medicinos bankas pagal vieną ekonominę veiklos šaką buvo du su puse karto labiau nutolęs nuo suminio Lietuvos bankų paskolų portfelio negu nuo BPV struktūros.

Pagal antrą ir trečią nuotolio matus galima teigti, kad UAB Medicinos bankas norėdamas priartinti savo struktūrą prie pasirinktų bazinių struktūrų 2007-2008 metais turėtų pertvarkyti apie 25 proc. savo paskolų portfelio. 2004-2005 metais bankui būtų tekę pertvarkyti apie 40 proc. paskolų portfelio struktūros norint ją priartinti prie pasirinktų bazinių struktūrų. Šis pertvarkymas akcentuotų daugiau didžiausių ekonominės veiklos šakų pertvarkymą.

Tuo tarpu pagal ketvirtą ir penktą nuotolio matus UAB Medicinos bankas turėtų pertvarkyti nuo 35 iki 40 proc. savo paskolų portfelio 2007-2008 metais norėdamas priartėti prie suminio Lietuvos bankų paskolų portfelio, o 2004-2005 metais šis procentas būtų siekęs net 50 proc. paskolų portfelio. Norėdamas priartėti prie BPV struktūros bankas būtų turėjęs pertvarkyti taip pat apie 50 proc. paskolų portfelio 2004-2005 metais ir apie 48-49 proc 2007-2008 metais. Šis matas rodo, kad UAB Medicinos banko portfelis daugiau yra atitolęs nuo pasirinktų bazių dėl mažiau kredituojamų ekonominės veiklos šakų.

Pasitelkus trečios eilės polinominės krypties linijas prognozuojamas UAB Medicinos banko atotrūkio mažėjimas nuo suminio paskolų portfelio pagal vieną ekonominę šaką (pirmasis nuotolio matas) ir atotrūkio didėjimas nuo suminio paskolų portfelio pagal didžiausias ir mažiausias kredituojamas ekonominės veiklos šakas (likę keturi nuotolio matai). R kvadratinė reikšmė yra lygi 1, kas reiškia tobulą linijų tinkamumą duomenims.

Taip pat pasitelkus trečios eilės polinominės krypties linijas prognozuojamas UAB Medicinos banko atotrūkio didėjimas nuo BPV struktūros pagal visus penkis nuotolio matus per artimiausius kelerius metus. R kvadratinė reikšmė yra lygi 1, kas reiškia tobulą linijų tinkamumą duomenims.

Lyginant Lietuvos bankų suminio paskolų portfelio sudėtį su BPV pasiskirstymu pagal ekonomines veiklos šakas nesunku pastebėti, kad didžiausias atotrūkis yra transporto, sandėliavimo ir ryšių ekonominėje veiklos šakoje, kadangi suminio paskolų portfelio dalis šiai šakai yra 10 proc. mažesnė negu BPV. Tačiau finansinio tarpininkavimo teigiamas atotrūkis 2004-2005 metais nuo 9 iki 12 proc. rodo dažniausiai bankų antrinėms įmonėms suteiktus kreditus, kurios dažniausiai teikdavo transporto nuomą transporto sryčiai. Taigi ši koncentracija nekelia pavojaus.

Suminio Lietuvos bankų paskolų portfelio didmeninės ir mažmeninės prekybos atotrūkis nuo 0 proc. 2004 metais padidėjo iki minus 6 proc. 2008 metais. Apdirbamosios pramonės nuo minus 2 proc. 2004 metais iki minus 9 proc. 2007 metais ir iki minus 8 proc. 2008 metais. Statybų sektoriaus nuo minus 4 proc. 2004 metais iki minus 6 proc. 2008 metais. Tuo tarpu nekilnojamojo turto ekonominės veiklos šakos atotrūkis buvo teigiamas, t. y. nuo 0 proc. 2004 metais padidėjo iki 6,24 proc. 2008 metais, tačiau nebuvo labai didelis. Suminiame Lietuvos bankų paskolų portfelyje nekilnojamojo turto ekonominė veikla didžiausią dalį užėmė 2008 metais, t. y. apie 18,37 proc.

IŠVADOS

- Iš visų komercinių bankų patiriamų rizikų kredito rizika bankams yra pati reikšmingiausia. Pagrindinis kredito rizikos šaltinis – koncentracijos rizika, todėl labai svarbu tinkamai įvertinti banko paskolų portfelį. Lietuvos bankams, kurių dauguma laikosi pasyvios paskolų portfelio rizikos valdymo strategijos (iš esmės tai yra tik limitų taikymas) labai svarbu stebėti portfelio struktūrą, nes tokiu atveju limitai yra svarbiausia paskolų portfelio rizikos valdymo priemonė.
- Tradiciškai paskolų portfelio valdymas apima rizikos ir pelno subalansavimą, tačiau šiuo metu blogėjant bankų paskolų portfelių kokybei svarbiausias bankų tikslas tampa ne pelningumas, bet stabilumas. Artimiausius kelis metus bankuose kredito rizikos valdymui bus skiriama itin daug reikšmės ir laiko.
- Taip pat svarbu nagrinėjant paskolų portfelio valdymą atsižvelgti ne vien į kredito riziką, bet ir į kitas banko rizikos rūšis ir įvertinti šių rizikų sąveiką valdant paskolų portfelį.
- Siekiant sisteminio požiūrio į kredito rizikos valdymą pirmoje šio darbo dalyje buvo apžvelgta rizikos valdymo organizacinė struktūra, procesai, efektyvus rizikos valdymo principai pradedant nuo paskolos rizikos valdymo iki viso paskolų portfelio rizikos valdymo, aktyvų ir pasyvų valdymo strategijos, paskolų registro naudojimas kredito rizikai valdyti. Didelis dėmesys buvo skirtas kredito rizikos vertinimo metodų įvairovei, kurie dar nenaudojami Lietuvoje, bet į kuriuos turėtų būti orientuojamasi kaupiant duomenis ir siekiant šiuos metodus pritaikyti ateityje. Taip pat pirmoje dalyje buvo pažymėtas Lietuvos banko vaidmuo plėtojant kredito rizikos vertinimą ir valdymą Lietuvoje.
- Antroje šio darbo dalyje buvo aptarti pagrindiniai kreditavimą ir rizikos valdymą UAB Medicinos banke reglamentuojantys vidaus dokumentai. Banke šie dokumentai nuolat atnaujinami, papildomi, o darbuotojai nedelsiant supažindinami ir privalo vadovautis jais savo veikloje. Kadangi šie dokumentai šiek tiek jau buvo nagrinėti bakalauro darbe, tai magistro darbe didesnis dėmesys buvo skirtas šių dokumentų pasikeitimams akcentuoti ir naujai atsiradusiems reikšmingiems vidaus dokumentams nagrinėti.
- Prieš dvejus metus bakalauro pasiūlymuose minėjau, kad UAB Medicinos bankas turėtų patvirtinti atskiras kreditų rūšių taisykles ir dabar noriu pažymėti, kad bankas šiuos pasiūlymus įvykdė. Be to, banke buvo patvirtintos naujos atskiros kreditavimo taisyklės fiziniams ir juridiniams asmenims (anksčiau buvo tik vienos bendros kreditavimo taisyklės). Taip pat prieš dvejus metus UAB Medicinos banke buvo bendra banko skolininko vertinimo tvarka ir fiziniams ir juridiniams asmenims, tačiau dabar banke galioja atskiros fizinių, juridinių ir kitų juridinių asmenų vertinimo taisyklės, kuriose reikšmingais pasikeitimais galima vadinti perėjimą nuo trijų reitingo grupių prie devynių ir, be to, į reitingavimą buvo įtrauktas ne tik finansinių ir kiekybinių, bet ir kokybinių rodiklių vertinimas. Be to, reikšmingu įvykiu

laikyčiau tai, kad 2008 m. pabaigoje banke buvo patvirtintas rizikos grupių ir atidėjinių procento skaičiavimo pakeitimas - vietoj 20 rizikos grupių šiuo metu yra 100 rizikos grupių. Didesnis rizikos grupių skaičius leidžia dar efektyviau valdyti kredito riziką banke, kadangi taip dar tiksliau apskaičiuojamas spec. atidėjinių poreikis ir tiksliau įvertinama rizikos grupė, išvengiant mažiau rizikingų klientų priskyrimo didesnei rizikos grupei, ir atvirkščiai. Plačiau nagrinėtos buvo šios rizikos valdymą reglamentuojančios naujos taisyklės: banko vidaus kontrolės politika, vidaus kapitalo pakankamumo vertinimo taisyklės, testavimo nepalankiomis sąlygomis tvarka.

- Atliekant UAB Medicinos banko kredito rizikos valdymo kokybės tyrimą buvo palyginti UAB Medicinos banko ir visų Lietuvos bankų veiklos pagrindiniai rodikliai. Pastaraisiais metais sparčiai augo bankų turtas, indėlių skaičius ir paskolų portfeliai. UAB Medicinos banko turtas 2006 – 2007 metais augo beveik dvigubai greičiau negu viso sektoriaus turtas, indėlių pokytis 2005 – 2008 metų žymiai lenkė viso bankų sektoriaus indėlių augimą, tačiau norėčiau atkreipti dėmesį, kad banko paskolų portfelis augo gana nuosaikiai lyginant su visu sektoriumi ir tik 2007 metais augimo pokytis buvo kiek didesnis nei sektoriaus, tačiau 2008 sparčiai sumažėjo. Tai įrodo, kad net ekonomikos augimo metu banko kreditavimo politika buvo gana griežta, tačiau bankas dėl to pelno neprarado kiekvienas metais banko pelnas vis didėjo ir net 2008 metais kai viso bankų sektoriaus pelnas sumažėjo apie 28 proc., UAB Medicinos banko pelnas 1 proc. padidėjo. Tai rodo, kad kreditavimo politika buvo pasirinkta teisingai. UAB Medicinos bankas, kaip ir visi sektoriaus bankai vykdė visus veiklos riziką ribojančius normatyvus ir reikalavimus. Banko likvidumas 2009-01-01 siekė beveik 60 proc. (dvigubai daugiau nei reikalaujama) ir lyginant su 2007 metais padidėjo apie 14 proc., o banko kapitalo pakankamumas siekė beveik 18 proc. ir padidėjo daugiau kaip 5 proc. lyginant su 2007 metais. Be jokios abejonės banko paskolų portfelio kokybę pablogino sparčiau nei banko paskolų portfelis augantys spec. atidėjiniai. Pagal mano atliktas prognozes banko specialieji atidėjiniai turėtų 2009 metais dar labiau išaugti, tačiau nuo 2010 metų jie ims mažėti. Tačiau pakankamai geri kapitalo pakankamumo rodiklis ir likvidumo rodikliai šiuo metu leidžia daryti išvadą, kad kredito rizika banke valdoma gana neblogai. Tačiau ir šiais ir ateinančiais metais kredito rizikos valdymas UAB Medicinos bankui bus aktualiausias.
- UAB Medicinos banko paskolų portfelio diversifikacijos tyrimas pagal ekonominės veiklos šakas buvo atliktas skaičiuojant koncentracijos indeksą HHI ir penkis skirtingus nuotolio nuo pasirinktos bazinės struktūros (suminio Lietuvos bankų paskolų portfelio struktūros pagal ekonominę veiklą ir BPV struktūros pagal ekonominę veiklą) matus. Atliekant šį tyrimą buvo laikomasi prielaidos, kad suminis paskolų portfelis yra geriau diversifikuotas negu atskiro banko, nes išlygina bankų paskolų portfelio struktūros skirtumus.

- Herfindahl-Hirschman indeksas buvo pasirinktas todėl, kad jis yra laikomas koncentracijos rodiklių etalonu ir naudojamas dažniausiai. Apskaičiavus UAB Medicinos banko HHI indeksus per nagrinėjamą 2003 – 2008 metų laikotarpį paaiškėjo, kad banko paskolų portfelis pagal ekonomines veiklos šakas 2008 metais tapo labiau diversifikuotas negu 2003 metais (koncentracijos rodiklis kiekvienais metais palaipsniui mažėjo). Tuo tarpu suminis Lietuvos bankų portfelis atvirkščiai – pagal HHI indeksą suminio Lietuvos bankų portfelio koncentracija padidėjo. Tačiau HHI indeksas turi trūkumą – šis indeksas neatskleidžia koncentracijos pobūdžio, tai yra nerodo, ar didesnę koncentraciją lėmė vienos ar kelių ekonominės veiklos rūšių kreditavimas. Todėl toliau šiame darbe papildomai buvo apskaičiuoti ir įvertinti nuotolio matai.
- Atlikti nuotolio matų skaičiavimai parodė, kad suminio paskolų portfelio koncentracijos pagrindinė priežastis buvo vienos ekonominės šakos kreditavimo didėjimas, tai yra paskoloms, nepriskirtoms ekonominei veiklai, kurios 2007 m. sudarė net 43 proc. suminio paskolų portfelio ir būtent 2007 metais UAB Medicinos banko atotrūkis nuo suminio paskolų portfelio pagal vieną ekonominę šaką buvo didžiausias. Taip pat nuotolio matai parodė, kad pagal daugiausiai kredituojamas ekonomines veiklos šakas UAB Medicinos banko portfelis yra maždaug vienodai atitrūkęs tiek nuo suminio paskolų portfelio tiek nuo BPV struktūros, tai yra apie 25 proc. pastaraisiais metais. Tačiau nuotolio matai taip pat parodė, kad UAB Medicinos bankas yra labai atitolęs pagal mažiau kredituojamas veiklos šakas, tai yra apie 35 – 40 proc. pastaraisiais metais nuo suminio paskolų portfelio ir net apie 40 – 50 proc. nuo BPV struktūros.
- Taip pat atlikus tyrimą paaiškėjo, kad Lietuvos bankų suminis paskolų portfelis yra labiau koncentruotas negu UAB Medicinos banko portfelis. Kadangi daugiau kaip 65 proc. suminio paskolų portfelio sudaro trijų didžiausių Lietuvos bankų portfeliai, o UAB Medicinos bankas yra vienas iš mažesnių bankų, užimantis tik 0,7 proc. suteiktų kreditų rinkos, todėl jo portfelio struktūra yra visiškai kitokia ir žymiai nutolusi nuo didelių bankų ir, žinoma, nuo suminio paskolų portfelio. Tyrimo rezultatai leidžia daryti išvadą, kad suminis paskolų portfelis pagal ekonominės veiklos šakas nebūtinai bus geriau diversifikuotas negu atskiras kiekvieno banko paskolų portfelis.
- Lyginant suminio Lietuvos bankų paskolų portfelio struktūrą su BPV struktūra labai žymaus atotrūkio nėra, nes vienu momentu išaugęs finansinio tarpininkavimo finansavimas suminiame paskolų portfelyje atsverdavo sumažėjusį transporto veiklos finansavimą lyginant su BPV struktūra (dažniausiai buvo bankų suteikiamos paskolos antrinėms įmonėms, kurios teikdavo transporto nuomos paslaugas transporto sektoriaus įmonėms), todėl ši nežymi koncentracija pavojaus nekelia. Žymaus atotrūkio nėra, nes į BPV struktūrą neįeina paskolos nespirstos ekonominei veiklai.

PASIŪLYMAI

- Atsižvelgiant į Lietuvos bankų veiklos ypatumus (maža rinka, didelė bankų konkurencija, nėra kredito išvestinių priemonių, paskolos nekeičiamos vertybiniais popieriais ir neparduodamos, laikomasi pasyvios paskolų portfelio rizikos valdymo strategijos ir pan.), paskolų koncentracijos rizikai valdyti siūlytinos tokios priemonės: taikyti informacinio pobūdžio paskolų koncentracijos limitus, informuoti banko vadovybę apie paskolų koncentracijos riziką, testuoti paskolų koncentracijos riziką bankui nepalankiomis veiklos sąlygomis.
- Įdiegti paskolų koncentracijos rizikos šaltinių stebėjimo ir vadovybės informavimo sistemą.
- Lietuvos bankams labai svarbu, kad taikomos kreditų koncentracijos rizikos vertinimo ir valdymo priemonės būtų kiek galima labiau išankstinio pobūdžio, kadangi bankui, taikančiam pasyvią paskolų portfelio rizikos valdymo strategiją, labai sunku greitai pakeisti paskolų portfelio sudėtį ar kreditavimo strategiją. Informaciniai limitai turėtų būti tokie, kad banko vadovai būtų iš anksto informuojami apie didėjančią paskolų koncentracijos riziką ir būtų galima imtis reikiamų priemonių, t. y. informaciniai limitai neturėtų būti per daug dideli, kad pažeidus informacinį limitą nebūtų per vėlu taikyti kitas koncentracijos rizikos valdymo priemones.
- Taikomos priemonės turėtų ne tik informuoti apie jau esamą paskolų portfelio koncentraciją, bet ir padėti prognozuoti galimą paskolų portfelio koncentraciją.
- UAB Medicinos bankui siūlyčiau nustatant limitus atsižvelgti į BPV struktūrą, kuriai neturi įtakos bankų paskolų portfelių dydis ir kuri yra tinkama naudoti, bankams nustatant tam tikros ekonominės veiklos kreditavimo ribas.
- Strategija yra viena svarbiausių veiksmingo kredito rizikos valdymo prielaidų. Tokį dokumentą turėtų parengti kiekvienas bankas.
- Lietuvos bankas turėtų parengti kredito rizikos valdymą reglamentuojantį dokumentą (rekomendacinio pobūdžio).
- Siūlyčiau bankui tobulinti fizinių, juridinių ir kitų juridinių asmenų kiekybinį bei kokybinį vertinimą. Turėtų būti vertinamas naudojamų vertinimo modelių patikimumas.
- Teikiamų ir suteiktų paskolų rizika turėtų būti vertinama taikant skirtingus modelius (teoriškai tai banko vidaus dokumentuose patvirtinta, tačiau realiai šiuo metu neveikia).
- Nepakanka sukurti kredito rizikos valdymo sistemą. Būtina užtikrinti, kad ši sistema banke veiktų taip, kaip tikimasi. Siekiant šio tikslo, svarbu plėtoti rizikos valdymo kultūros – vertybių, įsitikinimų ir elgesio normų visumos – supratimą viso banko mastu, rengiant seminarus visiems darbuotojams, susijusiems su riziką sukeliančių produktų veikla.

LITERATŪRA IR KITI ŠALTINIAI

1. Aksomitienė J., Stungurienė S. Kompiuterinis finansų sprendimų modeliavimas. Utena: UAB Utenos spaustuvė, 2004. 115 p.
2. Aleknevičienė V. Finansai ir kreditas. Vilnius: Enciklopedija, 2005. 268 p.
3. Araten M., JACOBS Jr. M. Loan Equivalents for Revolving Credits and Advised Lines. Credit risk measurement. 6 p.
4. Bakštys A. Finansų matematika. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 1998. 155 p.
5. Bank risk systems in banking supervision. From: International conference, Business development possibilities in the new european area. Scientifics proceedings 21-22 September, 2006, Vilnius, Lithuania. 288 p.
6. Bankų veiklos riziką ribojantys normatyvai ir reikalavimai. [Žiūrėta 2009-03-08]. Prieiga per internetą: <http://www.lb.lt>.
7. Basel Committee on banking supervision, Bank for international settlements. Validation of low-default portfolios in the Basel II Framework. Basel Committee Newsletter No. 6 (September 2005). 6 p. [Žiūrėta 2009-03-03]. Prieiga per internetą: <http://www.vvalvonis.tk/>.
8. Bendra bankų sektoriaus informacija. [Žiūrėta 2009-03-01]. Prieiga per internetą: <http://www.lba.lt>
9. Brazdžionis J., Širmulis G. Kreditavimo principai. Vilnius: Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų institutas, 1997. 75 p.
10. Buračas A. Bankininkystės ir komercijos terminų žodynas: I dalis. Vilnius: Mintis, 1997. 456 p.
11. Carty L. V. et al. Bankrupt Bank Loan Recoveries. Moody's Investors Service, Global Credit Research, June, New York, 1998. Special Comment. 16 p.
12. Crouhy M., Galai D., Mark R. Prototipe risk rating system. Journal of Banking & Finance 25 (2001) 47-95, Canadian Imperial Bank of Commerce, Risk Management, 161 Bay Street, Toronto, Ont., Kanada M5J 2S8, Hebrew University and Sigma, P.C.M., Jerusalem, Israel, 49 p.
13. Crouhy M., Galai D., Mark R. Risk management. New York: McGraw-Hill, 2001. 718 p.
14. Gupton G. M., Stein R. M. Loss Calc: Moody's Model for Predicting Loss Given Default (LGD). Moody's Investors Service, February 2002. Special Comment. 36 p.
15. Hamerle A. (University of Regensburg), Liebig T. (Deutsche Bundesbank), Rosch D. R. (University of Regensburg) Credit Risk Facktor Modeling and the Basel II IRB

- Approach. Deutsche Bundesbank. Discussion Paper Series 2: Banking and Financial Supervision, No 02/2003. 32 p.
16. Jasevičienė F., Valvonis V. Paskolų vertinimas: tarptautinė ir Lietuvos praktika. *Pinigų studijos*. Vilnius: Lietuvos bankas, 2003, nr. 1, p. 23 – 49.
 17. Kamienas I., Valvonis V. Paskolų registro naudojimas kredito rizikai valdyti. *Pinigų studijos*. Vilnius: Lietuvos bankas, 2004, nr. 1, p. 5-29.
 18. Kancerevyčius G. Finansai ir investicijos: II atnaujintas leidimas. Kaunas: „Smaltijos“ leidykla, 2006. 864 p.
 19. Kropas S. et al. Banko finansų valdymas. Vilnius: Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų institutas, 1998. 336 p.
 20. Leipus R., Valužis M. Kredito rizika kaip pasirinkimo sandoris. *Pinigų studijos*. Vilnius: Lietuvos bankas, 2006, nr. 1, p. 36-58.
 21. Lietuvos banko valdybos 2006 m. lapkričio 9 d. nutarimu patvirtintos Patikimumo vertinimo ir jo tikrinimo nuostatos. [Žiūrėta 2009-02-02]. Prieiga per internetą: <http://www.lb.lt>.
 22. Lietuvos bankų suteiktos paskolos pagal svarbiausias ekonominės veiklos rūšis. [Žiūrėta 2009-03-01]. Prieiga per internetą: <http://www.lb.lt>.
 23. Lileikienė A., Martinkienė J. Komercinių bankų aktyvų ir pasyvų valdymo strategijos. *Strateginė savivalda*. 2004, nr. 1, p. 109-125.
 24. Mačerinskienė I., Ivaškevičiūtė L. Pagrindinių banko veiklos rizikų įtaka paskolų portfelio valdymui. Iš: Respublikinės mokslinės konferencijos skirtos Vilniaus universiteto 425 metų sukakties ir Prekybos ekonomikos katedros veiklos 40-mečiui paminėti. Paslaugų verslo plėtros problemos integravimosi į Europą procese pranešimų medžiaga. Vilnius, 2004 m. balandžio 23 d., 240 p.
 25. Masilionis D. Banko finansinės ataskaitos. Vilnius: Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų institutas, 1998. 112 p.
 26. Obrazcovas V. Valdymo ir administravimo metodai: teorija ir praktika. Vilnius: Eugrimas, 2006. 247 p.
 27. Pearce D. W. Aiškinamasis ekonomikos anglų – lietuvių kalbų žodynas. Vilnius: TEV, 2006. 755 p.
 28. Ramanauskas T. Bankų rizikos vertinimas kiekybiniais metodais ir naujas teorinis bankų finansinio turto portfelio optimalaus valdymo modelis. Mokslinio darbo projektas. Vilnius, 2004. 24 p. (rankraštis).
 29. Rutkauskas A. V. Finansų ir komercijos kiekybiniai modeliai: monografija. Vilnius: Technika, 2000. 504 p.

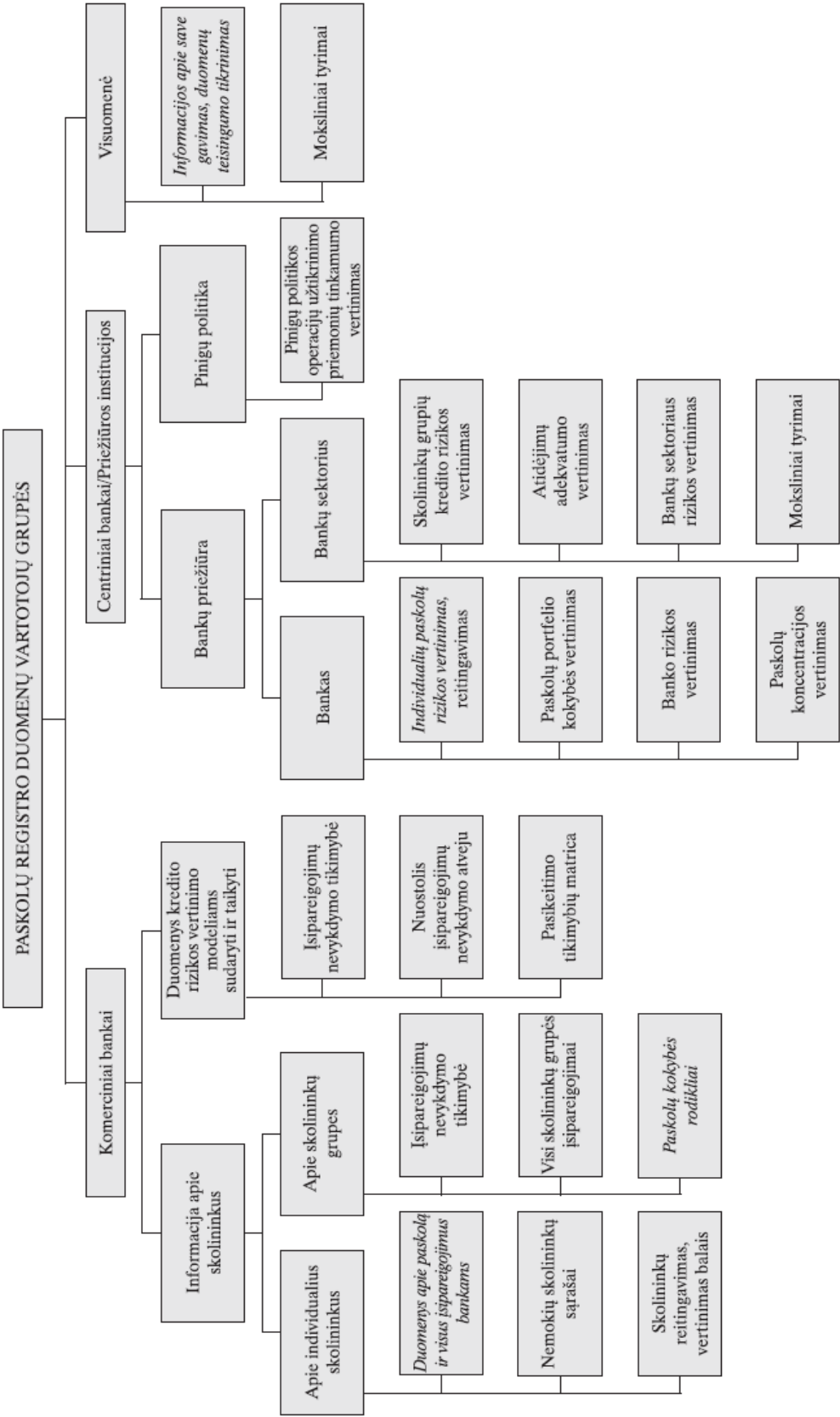
30. Rutkauskas A. V. Finansų valdymas. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2002. 247 p.
31. Rutkauskas A. V. Pelnų inžinerija: monografija. Kaunas: Technologija, 1999. 251 p.
32. Šimkus G., Mendelevičius M. Lietuvos bankų paskolų pasiskirstymas pagal ekonominę veiklą finansinio stabilumo požiūriu. *Pinigų studijos*. Vilnius: Lietuvos bankas, 2006, nr. 2, p. 5-20.
33. The banking credit systems: the treatment of expected losses and constitution of the provisions in the case of IRB system (internal ratings-based approach). From: International conference, Business development possibilities in the new European area. Scientific proceedings 21-22 September, 2006, Vilnius, Lithuania. 288 p.
34. UAB Medicinos banko 2003 – 2008 metų finansinės ataskaitos. [Žiūrėta 2009-02-15]. Prieiga per internetą: <http://www.medbank.lt>.
35. UAB Medicinos banko finansinės grupės rizikos valdymo politika, 2008 m. kovo 21 d., 29 p.
36. UAB Medicinos banko finansinės grupės vidaus kontrolės politika, 2007 m. rugpjūčio 20 d., 16 p.
37. UAB Medicinos banko fizinių asmenų vertinimo taisyklės, 2008 m. rugsėjo 15 d., 8 p.
38. UAB Medicinos banko juridinių asmenų vertinimo taisyklės, 2008 m. rugsėjo 15 d., 10 p.
39. UAB Medicinos banko kitų juridinių asmenų vertinimo taisyklės, 2008 m. gruodžio 4 d., 6 p.
40. UAB Medicinos banko kreditavimo politika, 2008 m. vasario 4 d., 17 p.
41. UAB Medicinos banko kreditavimo taisyklės, 2008 m. kovo 31 d., 15 p.
42. UAB Medicinos banko kreditų portfelio vertinimo taisyklės, 2007 m. kovo 30 d., 11 p.
43. UAB Medicinos banko paskolų rizikos duomenų tvarkymo ir naudojimosi Lietuvos banko duomenų baze taisyklės, 2008 m. gruodžio 16 d., 23 p.
44. UAB Medicinos banko paskolų vertinimo taisyklės, 2007 m. kovo 30 d., 8 p.
45. UAB Medicinos banko strateginis veiklos planas 2007 – 2012 metams. 57 p.
46. UAB Medicinos banko testavimo nepalankiausiomis sąlygomis tvarka, 2008 m. kovo 27 d., 10 p.
47. UAB Medicinos banko vidaus kapitalo pakankamumo vertinimo taisyklės, 2007 m. gruodžio 29 d., 13 p.
48. Urniežius R. Rizika. Vilnius: Mintis, 2001. 183 p.
49. Valakevičius E. Investicijų mokslas: vadovėlis. Kaunas: Technologija, 2001. 324 p.
50. Valvonas V. Kredito rizikos valdymas banke. *Pinigų studijos*. Vilnius: Lietuvos bankas, 2004, nr. 4, p. 57 – 82.

51. Valvonis V. Kredito rizikos vertinimo ir valdymo modelis: Lietuvos bankų praktika ir perspektyvos. Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2008. 204 p.
52. Valvonis V. Kreditų koncentracijos rizikos vertinimas ir valdymas. *Ekonomika*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2007, nr. 77, p. 94-113.
53. Valvonis V. Šiuolaikinis kredito rizikos vertinimas banke: paskolos ir skolininko rizika. *Pinigų studijos*. Vilnius: Lietuvos bankas, 2006, nr. 1, p. 80 – 104.
54. Valvonis V. Šiuolaikinis kredito rizikos vertinimas banke: paskolų portfelio rizika ir ekonominio kapitalo paskirstymas. *Pinigų studijos*. Vilnius: Lietuvos bankas, 2006, nr. 2, p. 58-74.
55. Valvonis V., Savickaitė D. Įmonių reitingavimas: Lietuvos bankų praktika. *Pinigų studijos*. Vilnius: Lietuvos bankas, 2007, nr. 1, p. 85-107.
56. Vaškelaitis V. Pinigai: komerciniai bankai ir jų rizikos valdymas. Vilnius: Lietuvos mokslas, 2003. 363 p.

PRIEDAI

A priedas.

Paskolų registro duomenų naudojimas [17, p. 11]

B priedas.**Įsipareigojimų neįvykdymo tikimybės vertinimo modeliai [53, p. 84]**

Modelių grupė	Vertinimo balais	Kredito maržos	Mirtingumo (aktuariniai)	Redukuotieji (intensyvumo)	Struktūriniai (įmonės turto rinkos vertės)
Modeliai	Tiesinis tikimybinis <i>logit</i> <i>probit</i> Sprendimų medžių Neuroninių tinklų Diskriminantinė analizė (Altman 1993)	Jonkhart (1979) Iben-Litterman (1989)	Altman (1989) Mullins-Wolff (1989)	Jarrow-Turnbull (1995) Jarrow-Lando- Turnbull (1997) Lando (1998) Duffie-Singleton (1997)	Merton (1973), Geske-Johnston (1984), Longstaff-Schwartz (1995)
Naudojami duomenys	Duomenys apie įmonę arba fizinį asmenį	Duomenys apie palūkanų maržą	Reitingai (įmonės finansinių ataskaitų, rinkos ir kiti duomenys)	Rinkos duomenys apie skolos vertybinius popierius	Įmonės finansinių ataskaitų duomenys, rinkos duomenys apie skolos vertybinius popierius
Vertinami skolininkai	Vidutinės ir smulkios įmonės, fiziniai asmenys	Stambios ir vidutinės įmonės, išleidusios skolos vertybinių popierių	Reitingais vertinamos įmonės	Stambios ir vidutinės įmonės, išleidusios skolos vertybinių popierių	Stambios ir vidutinės įmonės

C priedas.

LGD rodiklio vertinimo metodai [53, p. 87]

Metodas	Duomenų šaltinis	Naudojami duomenys	Paskolos būklė		Paskolos, kurioms taikytinas metodas
			Įsipareigojimai nevykdomi	Įsipareigojimai vykdomi	
Subjektyvus	Ekspertui prieinami duomenys	Eksperto nuomonė		Eksperto spėjamas LGD	Kai mažai įsipareigojimų neįvykdymo atvejų (paskolos valdžios institucijoms, bankams)
Objektyvus	Rinkos duomenys	Kainų skirtumai	Rinkos LGD		Paskolos valdžios institucijoms, bankams, stambioms įmonėms
		Paskolos palūkanų maržos		Numanomas LGD	Paskolos valdžios institucijoms, bankams, stambioms įmonėms
	Išieškotų sumų ir išieškojimo išlaidų praeities duomenys	Diskontuoti pinigų srautai	Paskolos išieškojimo LGD		Paskolos mažmeniniams skolininkams, smulkioms ir stambioms įmonėms
		Praeityje patirtas nuostolis ir apskaičiuota PD	Iš praeities duomenų numanomas LGD		Paskolos mažmeniniams skolininkams

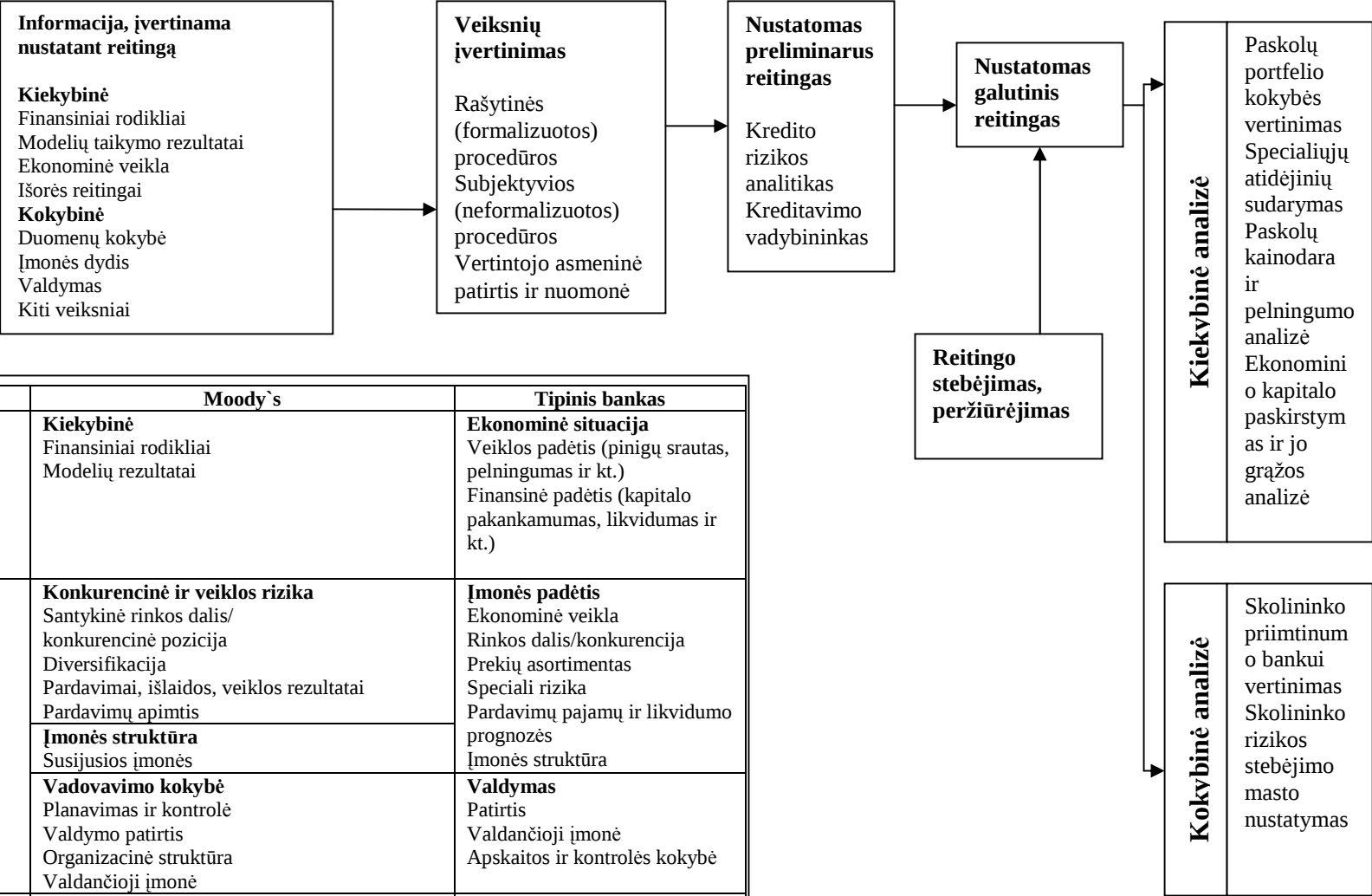
D priedas.

LGD modeliai, taikomi paskoloms, naudojant praeities duomenis [53, p. 88]

Modelio sudėtingumas	Modelio pavadinimas	Modelio apibūdinimas	Privalumai	Trūkumai
Nesudėtingas	Informacinių lentelių	Nustatomas paskolų grupės vidutinis LGD rodiklis. Paskolos į grupes suskirstomos pagal tam tikrus požymius. Gražinamos paskolos LGD rodiklis nustatomas pagal jos požymius, t.y. kuriai paskolų grupei ji priklauso. Trūkstant patirties modeliuoti LGD rodiklį, šis modelis taikomas gana dažnai	Paprasta sukurti ir pritaikyti	Labai imlus duomenų kiekiui, informacinės lentelės gali būti labai didelės
Vidutiniškai sudėtingas	Paprasta regresija	Įvertinama LGD regresijos funkcija, priklausanti nuo paskolos rūšies, paskolos rizikos, ekonominio sektoriaus, ekonomikos ciklo fazės ir pan.	Palyginti paprasta sukurti, modelis nėra per daug imlus duomenų kiekiui	Paskolos į grupes turi būti skirstomos labai atidžiai
Vidutiniškai sudėtingas arba sudėtingas	Sudėtinga regresija	Tie patys ar panašūs kintamieji, kaip ir paprastos regresijos, tik sudėtingesnė regresinė forma	Gana tikslus	Reikalingi geri modeliavimo įgūdžiai, modelis gali būti sudaromas neteisingai
Labai sudėtingas	Neuroniniai tinklai, sprendimų medžiai, automatinio mokymosi modeliai	Yra įvairių metodų, tinkančių kokybiniais kintamiesiems modeliuoti	Dar tikslesnis nei sudėtingos regresijos modelis	Reikalingi geri modeliavimo įgūdžiai, modelis gali būti sudaromas neteisingai

E priedas.

Reitingų taikymo procesas [53, p. 92]

F priedas.

Lietuvos bankų suteiktos paskolos pagal svarbiausias ekonominės veiklos rūšis [22]

		1999 m. IV ketv.	2000 m. IV ketv.	2001 m. IV ketv.	2002 m. IV ketv.	2003 m. IV ketv.	2004 m. IV ketv.	2005 m. IV ketv.	2006 m. IV ketv.	2007 m. IV ketv.	2008 m. IV ketv.
1	Žemės ūkis, medžioklė, miškininkystė	4,4	2,2	1,6	2,3	2,2	2,0	2,0	1,9	1,7	2,1
2	Žuvininkystė	0,2	0	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0	0
3	Kasyba ir karjetų eksploatavimas	0,5	0,5	0,4	0,5	0,4	0,2	0,2	0,1	0,1	0,2
4	Apdirbamoji pramonė	30,2	28,4	25,6	25	26,8	18,7	15,2	11,9	9,9	10,7
5	Statyba	3,5	3,5	3,3	4,6	4	6,4	4,2	2,5	4,1	3,8
6	Elektros, dujų ir vandens tiekimas	11,5	8,6	8,3	8,5	9,3	3,1	3,9	5,7	2,2	1,9
7	Didmeninė ir mažmeninė prekyba; automobilių, motociklų remontas, asmeninių ir buitinių daiktų taisymas	23	23,8	24,3	23,6	23,6	17,5	13	12,8	10,7	10,7
8	Transportas, sandėliavimas ir ryšiai	6,7	6,1	7	5,8	3,6	1,6	1,5	1,6	2,2	2,5
9	Viešbučiai ir restoranai	1,7	1,4	1,3	1,9	2	2,6	2,6	2,5	1,4	1,6
10	Finansinis tarpininkavimas	7,4	7,9	10,9	12,4	13,1	11,1	14,6	7,3	5,5	6,3
11	Nekilnojamasis turtas, nuoma ir kita verslo veikla	2,7	5,5	6,2	8	9,4	10,5	12,5	14,5	16,8	18,4
12	Viešasis valdymas ir gynyba; privalomasis socialinis draudimas	6,5	9,9	8,7	5	3	4,5	3,3	1,5	1,3	2,1
13	Švietimas	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0	0	0,3
14	Sveikato priežiūra ir socialinis darbas	1,1	0,8	0,7	0,5	0,8	0,8	0,5	0,3	0,3	0,2
15	Kita komunalinė, socialinė ir asmeninė aptarnavimo veikla	0,7	1,2	1,3	1,6	1,4	0,9	0,7	0,9	0,9	0,9
16	Kitos ekonominės veiklos rūšys	0,1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
17	Paskolos, nepriskirtos ekonominei veiklai	-	-	-	-	-	19,9	25,8	36,4	42,9	38,4
	CR3 (3 didžiausių ekonominių veiklos rūšių dalis)	64,7	62,1	60,8	61	63,5	59	57,6	61,6	70,4	67,5
	CR5 (5 didžiausių ekonominių veiklos rūšių dalis)	78,8	78,6	77,8	77,5	82,2	80	80	82,1	85,8	84,5

G priedas.

Galimos PRDB plėtos kryptys [51, p. 179]

Plėtos kryptys	Galimybės ir problemos
Įsipareigojimų nevykdymo tikimybė	Nedideli PRDB pakeitimai: bankai turėtų pateikti informaciją apie įsipareigojimų nevykdymą, o visi reikalingi skaičiavimai būtų atliekami PRDB mastu. Būtina apibrėžti įsipareigojimų nevykdymą.
Pasikeitimo tikimybių matrica	Įgyvendinant šį pasiūlymą gali kilti problemų, todėl jis turėtų būti visapusiškai aptartas.
Nuostolis įsipareigojimų nevykdymo atveju	Bankai PRDB turėtų pateikti informaciją apie sugrąžintas blogas paskolas, su išieškojimu susijusias išlaidas, paskolos išieškojimo pabaigą, iš įsipareigojimų neįvykdžiusio skolininko neatgautas lėšas, taip pat informaciją, kad skolininkas vėl atsiskaito pagal paskolos sutarties sąlygas ir nebelaikomas įsipareigojimų nevykdančiu. Visi skaičiavimai būtų atliekami PRDB mastu. Tai nesunkiai įgyvendinama, tačiau reikėtų daugiau bankų pastangų.
Vertinimo balais modelis	Šiuo metu PRDB jau pradėti kaupti skolininkų (juridinių asmenų) finansiniai duomenys. Būtina atlikti išsamesnį tyrimą ir nustatyti rodiklius, reikalingus sudaryti vertinimo balais modelį, ir kokių mastu – banko ar PRDB – šis modelis būtų sudaromas. Be to, reikėtų ištirti, kaip tokio modelio rezultatus galima panaudoti skolininkams reitinguoti. Pasiūlymui įgyvendinti reikia didesnių bankų ir PRDB operatoriaus pastangų. Dauguma duomenų, reikalingų sudaryti fizinių asmenų kredito rizikos vertinimo balais modelį, jau sukaupti PRDB.
Skolininkų reitingavimas	Sietinas su ilgalaikę perspektyva. Pasiūlymui įgyvendinti reikia daug darbo ir finansinių išteklių. Tikslinga būtų pirma sudaryti vertinimo balais modelį.
Duomenų kaupimas apie visas paskolas, neatsižvelgiant į paskolos dydį	Pasiūlymas nesunkiai įgyvendinamas, tačiau reikėtų įvertinti PRDB technines galimybes ir tai, kad pateikiant būtiniausią informaciją apie paskolas padidės bankų darbo krūvis.
Galimos probleminės paskolos koncepcija	Būtina apibrėžti „galimą probleminę paskolą“
Blogų paskolų sąrašų sudarymas	Pasiūlymas nesunkiai įgyvendinamas
Įsipareigojimai suteikti paskolą	Būtinasis išsamesnis tyrimas.
Informacija apie visas to paties skolininko paskolas, nepaisant paskolos sumos, jeigu bent viena iš paskolų nurašyta	Pasiūlymas galėtų būti nesunkiai įgyvendinamas.

H priedas.

UAB Medicinos banko kreditavimą reglamentuojantys teisės aktai [sudaryta autorės]

1. Faktoringo suteikimo ir administravimo taisyklės (2009-01-13 - koreguota);
2. Turto įkeitimo taisyklės (2007-03-30 - nekoreguota);
3. Paskolų vertinimo taisyklės (2007-03-30 - nekoreguota);
4. Kreditų portfelio vertinimo taisyklės (2007-06-11 - koreguota);
5. Skolininko vertinimo taisyklės (2007-09-11 - koreguota);
6. UAB Medicinos banko skolinimo su banku susijusiems asmenims ir vidinio skolinimo taisyklių naujos redakcijos tvirtinimas (2007-10-01 - koreguota);
7. Kreditų suteikimo darbuotojams taisyklės (2007-11-28 - koreguota);
8. Tarpusavyje susijusių klientų grupių nustatymo ir maksimalios paskolos sumos vienam skolininkui apskaičiavimo taisyklės (2007-11-30 - koreguota);
9. Vartojimo kredito teikimo taisyklės (2008-02-07 - nauja);
10. Kreditavimo politika (2008-02-07 - koreguota);
11. Kreditų iš KFW fondo lėšų teikimo taisyklės (2008-02-07 - nauja);
12. Kreditavimo taisyklės (2008-03-31 - koreguota);
13. Kreditų fiziniams asmenims teikimo taisyklės (2008-03-31 - nauja);
14. Kreditų juridiniams asmenims teikimo taisyklės (2008-03-31 - nauja);
15. Sąskaitos kreditavimo taisyklės (2009-01-13 - koreguota);
16. Užtikrinimo priemonių vertinimo taisyklės (2008-07-22 - koreguota);
17. Mikrokreditų, suteikiamų iš LR ūkio ministerijos gautų lėšų, teikimo taisyklės (2008-07-22 - nauja);
18. Savarankiškų sprendimų priėmimo taisyklės (2008-09-18 - koreguota);
19. Fizinių asmenų vertinimo taisyklės (2008-09-24 - nauja);
20. Juridinių asmenų vertinimo taisyklių nauja redakcija (2008-09-24 - nauja);
21. Kitų juridinių asmenų vertinimo taisyklių nauja redakcija (2008-09-24 - nauja);
22. Paprastųjų vekselių pirkimo taisyklės (2008-09-26 - koreguota);
23. Filialų paskolų komitetų nuostatai (2008-11-25 - koreguota);
24. Banko paskolų komiteto nuostatai (2008-11-25 - koreguota);
25. Garantijų išdavimo ir administravimo taisyklės (2008-12-17 - koreguota).

I priedas.

UAB Medicinos banko paskolų portfelio reitingo nustatymas [42, p. 6-10]

1. Reitingo nustatymas.

1.1. Portfelio pasiskirstymas pagal produktus.

Šio rodiklio reitingo nustatymui yra kaupiamos sumos pagal filialus priklausomai nuo kreditavimo produkto, sumuojant esamą faktinį likutį ataskaitos sudarymo datai pagal kreditavimo produktus. Rodiklio reitingo nustatymui paskaičiuojama produkto procentinė dalis visame kreditų portfelyje (pagal filialus ir bankui). Reitingas nustatomas pagal I.1 lentelę.

I.1 lentelė

R/suma (%)	paskolos	vekseliai	Sąskaitos kreditas	faktoringas	Kreditų linijos	svoris
AAA	≥ 80	≤ 5	≤ 5	≤ 5	≤ 40	1
AA	≥ 70	≤ 8	≤ 10	≤ 8	≥ 35	0,9
A	≥ 60	≤ 10	≤ 10	≤ 10	≥ 30	0,8
BBB	≥ 50	≥ 15	≥ 15	≥ 12	≥ 28	0,7
BB	≥ 40	≥ 20	≥ 20	≥ 15	≥ 25	0,6
B	≥ 30	≥ 25	≥ 25	≥ 18	≥ 30	0,5
CCC	≥ 20	≥ 30	≥ 30	≥ 20	≥ 20	0,4
CC	≤ 15	≥ 35	≥ 30	≥ 30	≤ 10	0,3
C	≤ 10	≥ 40	≥ 40	≤ 35	≤ 10	0,2

1.2. Kreditų pasiskirstymas pagal paskolintas sumas.

Šio rodiklio reitingo nustatymui yra kaupiamos sumos pagal filialus priklausomai nuo kredito gavėjo juridinio statuso, sumuojant esamą faktinį likutį ataskaitos sudarymo datai atskirai fiziniams ir atskirai juridiniams asmenims. Intervalai, pagal kuriuos kaupiamos sumos yra nurodyti lentelėje Nr. 2 – juridiniams asmenims, o lentelėje Nr. 3 – fiziniams asmenims. Kiekvienam reitingui suteikiamas svoris.

I.2 lentelė

R/suma (%)	Iki 1 mln. (vekseliai)	Iki 1 mln. (paskolos)	Iki 3 mln.	> 3 mln.	svoris
AAA	≤ 10	≥ 80	≤ 10	≤ 5	1
AA	≤ 10	≥ 70	10-25	≤ 10	0,9
A	≤ 20	≥ 60	25-30	< 15	0,8
BBB	≤ 25	≥ 50	40-50	20	0,7
BB	≤ 30	≥ 40	≥ 50	≥ 20	0,6
B	≤ 40	≥ 20	≥ 30	< 50	0,5
CCC	< 60	< 20	≥ 40	≤ 45	0,4
CC	≤ 70	≥ 15	≥ 30	< 55	0,3
C	> 80	≥ 10	≥ 20	≥ 70	0,2

I priedo tęsinys

I.3 lentelė

R/suma (%)	Iki 100 tūkst. Lt (vekseliai)	Iki 100 tūkst. Lt (paskolos)	Iki 500 tūkst. Lt	> 500 tūkst. Lt	svoris
AAA	≤3	≥80	≤10	≤5	1
AA	≤5	≥70	10-25	≤10	0,9
A	≤8	≥60	25-30	<15	0,8
BBB	≤10	≥50	40-50	20	0,7
BB	≤20	≥40	≥50	≥20	0,6
B	≤30	≥20	≥30	<50	0,5
CCC	<40	<20	≥40	≤45	0,4
CC	<50	≥15	≥30	<55	0,3
C	≥50	≥10	≥20	≥70	0,2

Sumavimo intervalo nustatymui yra paskaičiuojama bendra visų kreditavimo produktų suma, suteikta konkrečiam kredito gavėjui. Kredito gavėjui suteiktų kreditų suma yra kaupiama intervale, kurio reikšmė atitinka kliento sumą.

Kiekviename intervale sukaupta suma dalinama iš visos suteiktų kreditų sumos ir dauginama iš 100. Kiekvienai intervalų grupei yra nustatytas procentas, skaičiuojamas nuo bendros kreditų sumos, kuris neturi būti pažeistas pastoviai ir į kurį būtina atsižvelgti ir jį įvertinti teikiant naujus kreditus.

Šiuo rodikliu siekiama išvengti kreditų koncentracijos pagal suteikiamas sumas vienam kredito gavėjui, o tuo pačiu sumažinti kitų banko veiklos rodiklių priklausomybę nuo mažo klientų skaičiaus, užtikrinti kredituotų ūkio subjektų pasiskirstymą banke pagal lėšų investavimą, racionaliau paskirstyti banko kreditinius išteklius skirtingo dydžio skolininkams tikslu sėkmingiau investuoti, apimti daugiau klientų ir mažinti galimą pajamų praradimo riziką, t.y. mažinti priklausomybę nuo keleto klientų.

Kiekvienam intervalui atskirai nustatomas reitingas, kurį atitinka stulpelio raidė, žyminti tą intervalą, į kurį patenka aukščiau nurodyta tvarka nustatytas skaičius.

Pirmiausia nustatome reitingus atskirai fizinių ir atskirai juridinių asmenų grupėms. Reitingo nustatyme dalyvauja nustatytieji intervalų reitingai.

Rodiklio galutinis reitingas nustatomas vadovaujantis žemiau pateikiama lentele Nr. 4.

I priedo tęsinys

I.4 lentelė

Reitingas	Rfa	Rja	Bendras svoris
AAA	1	1	2
AA	0,9	0,9	1,8
A	0,8	0,8	1,6
BBB	0,7	0,7	1,4
BB	0,6	0,6	1,2
B	0,5	0,5	1
CCC	0,4	0,4	0,8
CC	0,3	0,3	0,6
C	0,2	0,2	0,4

1.3. Pradelstų mokėjimo sumų rodiklio reitingas.

Pradelstų mokėjimo sumų rodiklio reitingas yra nustatomas įvertinant dėl įvairių priežasčių dalies skolininkų kredito sutartyse nustatytu terminu negrąžintas galutines ar tarpines kredito sumas ar nesumokėtas priskaičiuotas palūkanas. Reitingas nustatomas atskirai:

- Vėluojamų mokėti kredito dalių sumai, įskaitant galutiniam grąžinimo terminui pradelstas sumas;
- Laiku nesumokėtų palūkanų sumai.

Ataskaitos sudarymo datai yra kaupiamos tokios sumos:

- Nustatytu terminu negrąžintų kreditų suma (A);
- Kredito portfelio suma ataskaitos sudarymo datai (B);
- Palūkanų suma, priskaičiuota už ataskaitos sudarymo mėnesį (C);
- Bendra visų nustatytu terminu nesumokėtų (pradelstų) palūkanų suma (D).

Rodiklio reitingo nustatymui paskaičiuojami santykiai:

$$(A/B)*100 \text{ ir } (D/C)*100$$

Gautas skaičius lyginant su lentelėje Nr. 5 paskoloms ar palūkanoms nustatytais reikšmėmis yra nustatomas reitingas atskirai pradelstiems mokėjimams, atskirai vėluojamoms mokėti palūkanoms.

I.5 lentelė

R	Paskolos proc.	Palūkanos proc.	Bendras proc.	Svoris
AAA	0	0	0	1
AA	≤2	≤3	≤3	0,9
A	≤4	≤5	≤6	0,8
BBB	≤5	≤6	≤8	0,7
BB	≤6	≤8	≤10	0,6
B	≤8	≤9	≤12	0,5
CCC	≤9	≤10	≤14	0,4
CC	≤10	≤11	≤16	0,3
C	>10	>11	≤18	0,2

I priedo tęsinys

1.4. Specialiųjų atidėjinių dalis kreditų portfelyje.

Gauti skaičiai lyginami su lentelėje Nr. 6 nurodytomis normatyvinėmis reitingų reikšmėmis ir eilutės raidė, į kurią pateko lyginamas skaičius, reiškia reitingą kiekvienam filialui ir visam banko kreditų portfeliui.

I.6 lentelė

Reitingas	procentas	svoris
AAA	0	1
AA	$\leq 0,2$	0,9
A	$\leq 0,5$	0,8
BBB	≤ 1	0,7
BB	$\leq 1,2$	0,6
B	$\leq 1,5$	0,5
CCC	< 2	0,4
CC	$= 2$	0,3
C	> 2	0,2

1.5. Kreditavimo produktų palūkanų pastovumo rodiklis.

Kreditavimo produktų palūkanų pajamų pastovumo rodiklis parodo palūkanų, gaunamų iš visų kreditavimo produktų kitimą ataskaitos sudarymo mėnesį lyginant su praėjusių metų vidurkiu.

Rodiklio paskaičiavimui yra kaupiama ataskaitos sudarymo mėnesį gauta visų kreditavimo produktų palūkanų suma, susidedanti iš palūkanų, gautų už kreditus, vekselius, sąskaitos kreditavimą ir faktoringą.

Gautą sumą lyginant su praėjusių metų vidutine kreditavimo produktų palūkanų suma išvedamas procentas, pagal kurio reikšmę yra nustatomas reitingas vadovaujantis žemiau pateikta lentele Nr. 7.

I.7 lentelė

Reitingas	procentas	svoris
AAA	≥ 4	1
AA	≥ 3	0,9
A	≥ 2	0,8
BBB	< 2	0,7
BB	$< 1,5$	0,6
B	≥ 1	0,5
CCC	< 1	0,4
CC	$< 0,5$	0,3
C	0	0,2

1.6. Paskolų portfelio reitingo nustatymas.

Galutinis visų suteiktų kreditų portfelio reitingas yra nustatomas vadovaujantis sumuojant visų aukščiau apibrėžtų rodiklių svorius ir vadovaujantis lentele Nr. 8.

I priedo pabaiga

I.8 lentelė

Reitingas	Kreditų portfelis pagal produktus	Kreditų pasiskirstymas pagal paskolintas sumas	Pradelstų mokėjimo sumų rodikliai proc.	Specialiųjų atidėjinių proc.	Kreditavimo produktų palūkanų pastovumo rodiklis	Bendras
1	2	3	4	5	6	7
AAA	1	2	1	1	1	6
AA	0,9	1,8	0,9	0,9	0,9	5,4
A	0,8	1,6	0,8	0,8	0,8	4,8
BBB	0,7	1,4	0,7	0,7	0,7	4,2
BB	0,6	1,2	0,6	0,6	0,6	3,6
B	0,5	1	0,5	0,5	0,5	3
CCC	0,4	0,8	0,4	0,4	0,4	2,4
CC	0,3	0,6	0,3	0,3	0,3	1,8
C	0,2	0,4	0,2	0,2	0,2	1,2

J priedas.**Nuostolio įvykių sąrašas [44, p. 3-4]**

1 lygis		2 lygis
Finansinės būklės pablogėjimas	1.1	Finansinės būklės reitingas – CCC, CC, C
	1.2	Sumažinamos paskolos palūkanos dėl pablogėjusios finansinės būklės
	1.3	Atidėtas tarpinis paskolos gražinimo grafikas ar galutinis paskolos gražinimo terminas dėl pablogėjusios finansinės būklės
	1.4	Palūkanos už paskolą nekaupiamos
Sutarties sąlygų netinkamas vykdymas	2.1	Paskolos dalies daugiau kaip 20 % (nuo gražinamos paskolos dalies sumos) gražinimas vėluoja > 30 kal. dienų
	2.2	Paskolos ir/ar palūkanų mokėjimai vėluoja > 90 kal. dienų
	2.3	Paskolos lėšos panaudotos ne pagal paskirtį
	2.4	Pažeistos investicinio projekto vykdymo sąlygos
	2.5	Finansinės ataskaitos nepateiktos > 30 dienų
	2.6	Ausdito ataskaita nepateikta > 60 dienų
Užtikrinimo priemonės vertė sumažėjo	3.1	Kai gražinimas numatytas iš turto pardavimo
Skolininko reitingas	3.2	Galutinis skolininko reitingas – CCC, CC, C
Teisiniai aspektai	4.1	UAB Medicinos bankas pradeda priverstinį skolos išieškojimą
	4.2	Pradėta bakroto procedūra
	4.3	Skolininko turto areštai
	4.4	Pradėtas reorganizavimo procesas
	4.5	Pradėtas likvidavimo procesas
	4.6	Kitas bankas vykdo priverstinį skolos išieškojimą
	4.7	Trečiųjų asmenų turtinės pretenzijos įkeisto turto atžvilgiu
Kiti veiksniai	5.1	Įsipareigojimų
	5.2	Gavus žinių apie esminius skolininko veiklos pasikeitimus
	5.3	Licencijos galiojimas panaikintas, pasibaigęs ar sustabdytas
	5.4	Individualūs įvykiai
	5.5	Įsipareigojimų nevykdymas tretiesiems asmenims
Skolininkas pripažįstamas vėl vykdomas įsipareigojimus	6	Išnyksta nuostolio įvykiai

K priedas.

Paskolų vertės apskaičiavimas [44, p. 7]

Pirminio pripažinimo metu paskola į apskaitą įtraukiama savikaina. Skaičiuojant paskolos savikainą, įtraukiamos tik tiesioginės paskolos sandorio sudarymo išlaidos (konkrečiam sandoriui priskirtinos konsultavimo, teisinės ir panašaus pobūdžio išlaidos), kurios nebūtų patirtos tuo atveju, jei toks sandoris nebūtų sudaromas.

$\text{Paskolos savikaina} = \text{paskolos sandorio suma} + \text{tiesioginės sandorio išlaidos}$

Pirminio pripažinimo metu nustatoma pradinė faktinė paskolos palūkanų norma. Skaičiuojant šią normą, į pinigų srautus įtraukiami visi sutartyje numatyti mokėjimai bei visi komisiniai mokesčiai ir kitos sumos, kurias skolininkas sumokėjo ar sumokės bankui:

- Paskolos išdavimas;
- Paskolos mokėjimai pagal sudarytą paskolos grąžinimo grafiką;
- Palūkanų mokėjimai pagal sudarytą palūkanų mokėjimo grafiką;
- Paskolos administravimo mokestis;
- Kiti sutartyje nustatyti mokesčiai ir įmokos.

Po pirminio pripažinimo paskola toliau apskaitoma amortizuota savikaina, tai yra:

$\text{Paskolos savikaina} = \text{paskolos savikaina} - \text{faktiniai paskolos ir palūkanų sumos grąžinimai} + \text{skirtumo tarp paskolos savikainos ir paskolos grąžinimo sumos amortizacija} - \text{paskolos vertės sumažėjimo nuostolis.}$

Paskolos amortizacija skaičiuojama naudojant pradinę faktinę paskolos palūkanų normą ir ją taikant skirtumas tarp paskolos savikainos ir paskolos grąžinimo sumų paskirstomas proporcingai per visą paskolos laikotarpį, įtraukiant šias sumas į banko palūkanų pajamas.

Paskolos vertės sumažėjimo nuostolio suma yra skirtumas tarp paskolos apskaitinės vertės ir įvertintų būsimųjų paskolos pinigų srautų, diskontuotų pradine faktine palūkanų norma, dabartinės vertės.

Paskolos vertės sumažėjimo nuostolis įtraukiamas į specialiujų atidėjinių išlaidas. Jei vėlesniu laikotarpiu paskolos vertės sumažėjimo nuostolis mažėja (išnyksta), pripažintas nuostolis yra mažinamas (panaikinamas), koreguojant specialiujų atidėjinių sąskaitą.

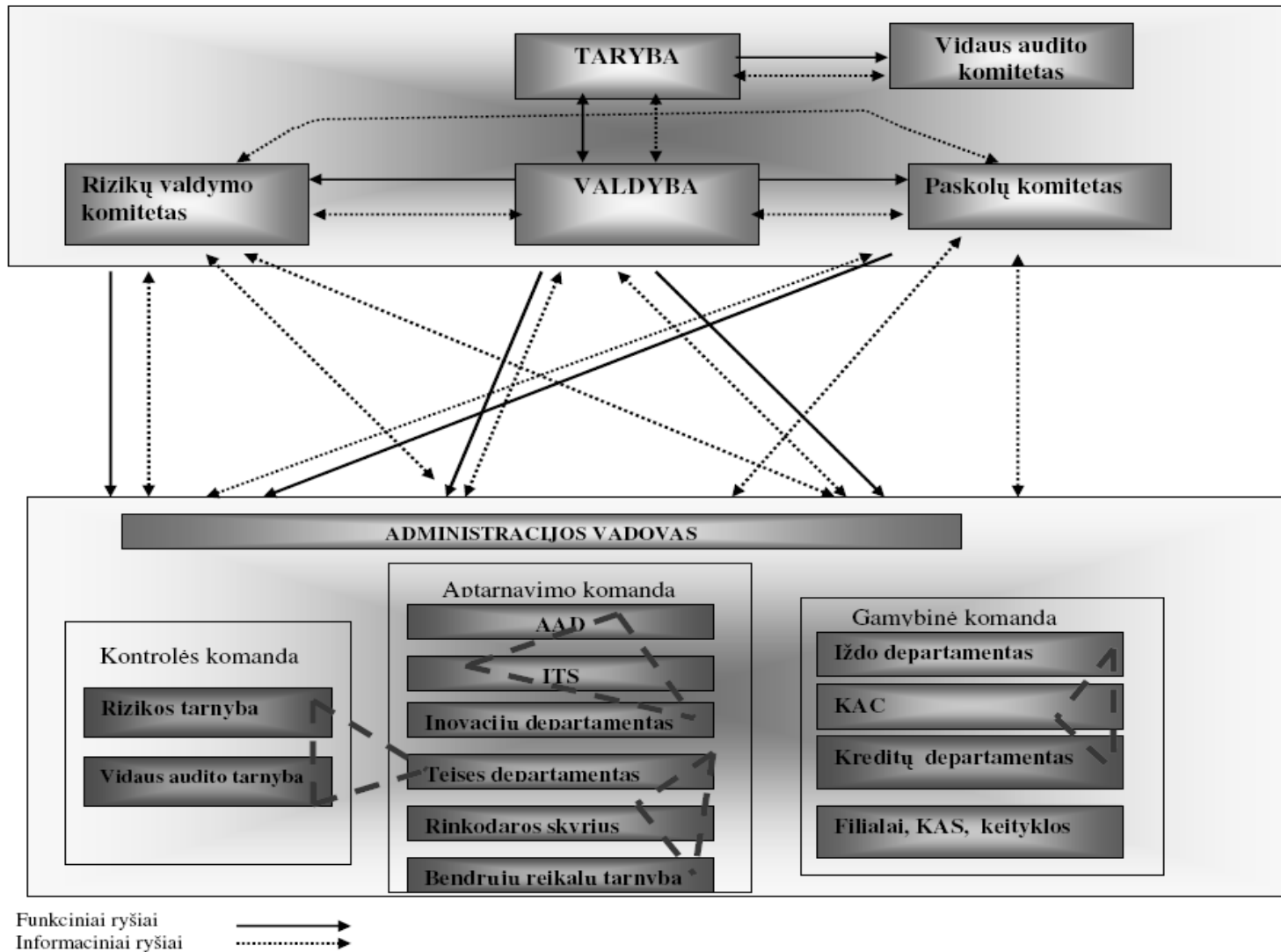
L priedas.

UAB Medicinos banko rizikos valdymo organizacinė struktūra [35, 5 priedas]

RIZIKOS VALDYMO ORGANIZAVIMAS BANKE

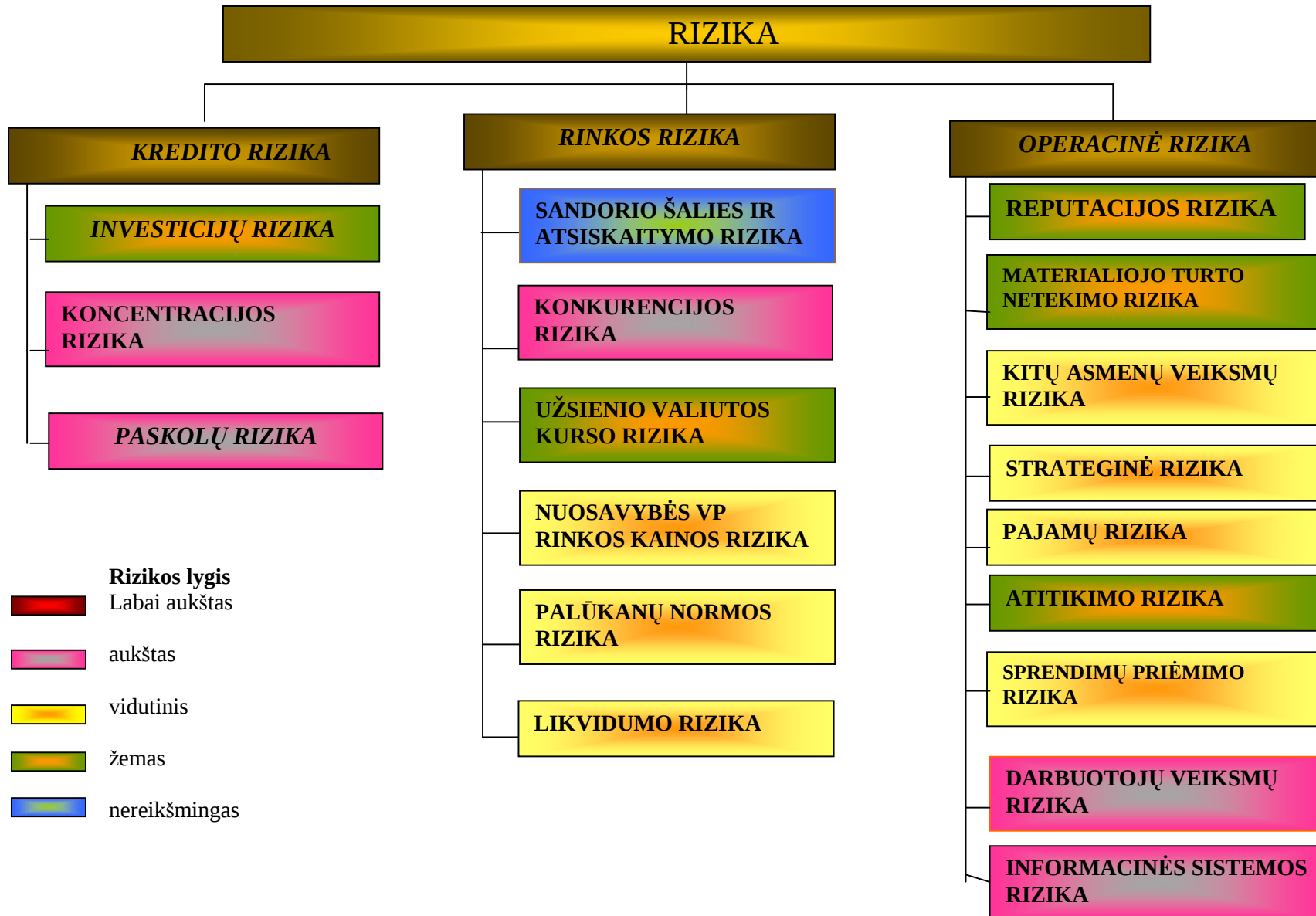
Nustatyti strategiją,
politikas ir sukurti
sistemą jų
įgyvendinimui

Įgyvendinti rizikos
valdymo ir kitas
politikas

M priedas.

UAB Medicinos banko rizikos suskirstymas į rūšis ir porūšius ir pagal reikšmingumą [35, 6 priedas]

N priedas.

Rizikos vertinimas UAB Medicinos banke [35, p. 7-9]

Identifikavus rizikas, jos įvertinamos. Banko grupėje naudojamas rizikų vertinimo būdas yra vadovybės ir administratoriaus nuomonė (ekspertinis vertinimas). Tarp tikėtinų rizikų yra išskiriamos pagrindinės rizikos (įvertinant, kokią įtaką darytų bankui ir banko grupei jei jos atsirastų). Daugeliui rizikų vertinti naudojami banko ir įmonės finansiniai ir veiklos rodikliai, kai kurių rizikų įvertinimui naudojami įvairūs reitingai ir istoriniai duomenys.

Rizikų vertinimas:

Įvertinant identifikuotą riziką (tai toks įvykis (grėsmė), kuris su tam tikra įvertinama tikimybe gali įvykti arba neįvykti), atliekama kokybinė analizė t. y. turi būti įvertinamas tikimybės ir poveikio reikšmingumas bei suteikiamas reitingas:

N.1 lentelė

		Poveikio reikšmingumas (pasekmės)				
		Nereikšmingas	žemas	vidutinis	aukštas	Labai aukštas
Tikimybė	Maksimali	BBB	B	C	CC	CCC
	Didelė	BBB	B	C	CC	CCC
	Vidutinė	A	BB	C	CC	CC
	Maža	AA	BB	B	C	CC
	Minimali	AAA	BBB	B	C	C

Tikimybė x poveikio reikšmingumas = rizikos reitingas

Kuo tikėtinos rizikos poveikis reikšmingesnis banko metinėms pajamoms, tuo daugiau išteklių turi būti skiriama jai pažinti ir valdyti.

Rizikos valdymo metodas: Atsižvelgdamas į rizikų galimybes ir jų įtaką verslui, banko grupė pasirenka ir apsisaugojimui naudoja įvairius rizikos valdymo metodus:

N.2 lentelė

Rizika		Rizikos lygis ir valdymo metodas		
AAA	Ypač maža	I lygis (nereikšminga)	Pasyvus valdymas	Administratoriaus (A) ir padalinio vadovo kontrolė (H)
AA	Labai maža			
A	maža			
BBB	Mažesnė už vidutinę	II lygis (žema)	Aktyvus valdymas	Vertikali kontrolė (V)
BB	vidutinė	III lygis (vidutinė)		RVK, BPK (V)
B	Didesnė už vidutinę	IV lygis (aukšta)		
C	didelė	V lygis (labai aukšta)	Stresinės situacijos valdymas ir verslo tęstinumo planavimas, rizikos perkėlimas, pasidalijimas (pvz., draudimas)	Banko valdyba
CC	Labai didelė			
CCC	Ypač didelė			

N priedo tęsinys

Taikytina vidaus kontrolės sistema: Vidaus kontrolė neatskiriama ir nenutrūkstanti banko rizikos valdymo proceso dalis. Kontrolės sistema turi užtikrinti, nustatyti, įvertinti, stebėti ir kontroliuoti riziką, su kuria susiduria bankas, teisingos informacijos pateikimą laiku. Priklausomai nuo rizikos reitingo ruošiamose banko vidaus tvarkose turi būti nustatytas kontrolės, sukaupytų analizuojamų duomenų periodiškumas (pvz.: kiekvieną dieną, kas savaitę, mėnesį, ketvirtį, pusmetį ir pan.) bei atitinkami kompetencijos lygiai. Įvykiams, kuriems nustatomas C grupės rizikos reitingas, privalo būti atliekama vertikali kontrolė.

N.3 lentelė

	Administratorius							Kontrolė H							Paskesnė kontrolė V							Vidaus auditas						
Periodas	1	7	30	90	180	360	1080	1	7	30	90	180	360	1080	1	7	30	90	180	360	1080	1	7	30	90	180	360	1080
Reitingas	1	7	30	90	180	360	1080	1	7	30	90	180	360	1080	1	7	30	90	180	360	1080	1	7	30	90	180	360	1080
AAA	Pasirinktinai							Pasirinktinai							Pasirinktinai							Pasirinktinai						
AA																												
A																												
BBB	Pagal banko teisės aktus							Pagal banko teisės aktus							Pasirinktinai							Pasirinktinai						
BB																												
B																												
C	Pagal banko teisės aktus							Pagal banko teisės aktus							Pagal banko teisės aktus							Pagal metinį darbo planą						
CC																												
CCC																												

Nuostolių įtakos mažinimas: Nuostolių numatymas – svarbiausioji rizikos valdymo priemonė. Ypač tai pasakytina apie tas rizikas, kurios priklauso aktyvaus valdymo kategorijai. Nuostolių įtakos sumažinimas bei draudimas nuo rizikų yra svarbiausios priemonės visais tais atvejais, kai jų tikimybė nedidelė, tačiau jų įtaka (padariniai) gali būti dideli.

Pagrindinės priemonės šioje srityje – riziką mažinančių priemonių panaudojimas, draudimas, krizinių situacijų valdymas, verslo tęstinumo planavimas.

N priedo tęsinys

Administratorių priskyrimas:

Kiekviena svarbi rizika arba jos dalis turi būti priskiriama Banko grupės struktūriniam padaliniui arba konkrečiam darbuotojui (administratoriui), kuris užtikrina šios politikos uždavinių ir principų įvykdymą.

Toks rizikos vertinimas ir valdymas leidžia pasiekti geriausių rezultatų, nes padaliniai, kurie tiesiogiai vykdo veiklą, geriausiai žino su jų veikla susijusias grėsmes ar problemas. Tuo pačiu į rizikos valdymo procesą įtraukiamas platus įvairių specialistų ratas. Išskitom rizikom (bankinės veiklos ciklams) paruošiamos atskiros procedūros, skirtos kiekvienai rizikos kategorijai valdyti ir kontroliuoti.

Banko kapitalo funkcija: Svarbiausia kapitalo funkcija – apsauginė. Iš šios funkcijos kyla kapitalo pakankamumo problema – kiek bankui reikia kapitalo, kad jis galėtų tinkamai atlikti savo apsauginę funkciją ir užtikrinti išorės subjektų pasitikėjimą. Tradiciškai laikoma, kad pakankamas kapitalo dydis yra tarsi galimų nuostolių amortizatorius.

Rizikos mastas ribojamas limitais: Banko prisiimamos rizikos mastas apribojamas sukuriant limitų sistemą. Banko kapitalas yra atspirties taškas reguliuojant įvairias banko rizikas ir naudojamas vidinių limitų nustatymui. Bankas ir banko grupė įvertinus prisiimamas rizikas ir atliekamas operacijas, turi užtikrinti tinkamą kapitalo, reikalingo banko veiklos rizikai padengti, poreikio nustatymo mechanizmą.

Rizikos limitai: Rizika valdoma nustatant vidaus limitus. Pagal galiojančius teisės aktus banko kapitalas yra naudojamas daugelyje banko veiklos riziką ribojančių normatyvų (žr. M priedą). Priklausomai nuo faktinio normatyvo reikšmės pasirenkamas rizikos valdymo metodas.

Riziką ribojantys rodikliai: Lietuvos bankas yra nustatęs bankui ir banko grupei šiuos banko veiklos riziką ribojančius normatyvus, kuriuos bankas privalo vykdyti kiekvieną dieną:

- Kapitalo pakankamumo;
- Likvidumo;
- Maksimalios atviros pozicijos užsienio valiuta ir tauriaisiais metalais;
- Maksimalios paskolos sumos vienam skolininkui ir didelių paskolų;

Kitos rizikos valdymo priemonės: Be limitų nustatymo rizikos valdymui naudojamos kitos priemonės: rizikos šaltinių stebėjimas ir banko vadovybės informavimas, testavimas nepalankiausiomis sąlygomis, aktyvų (sandorių) pardavimas, aktyvų sudėties ar veiklos rinkų keitimas.

N priedo pabaiga

Riziką įtakojantys faktoriai, inovacijų šaltiniai: Banko struktūrinis padalinys/administratorius, kuris atsakingas už jam priskirtos rizikos (sandorio, atskiro klausimo, proceso) kontrolę, visus iškilusius klausimus, problemas ar tobulinant sukurtus procesus privalo spręsti sisteminiu metodu.

Banko grupėje visi galimi klausimo sprendimo keliai, inovacijų paieška skirstomi į 6 grupes:

- Klientas (partneris) - X;
- Personalas - Z;
- Produktas - Y;
- Sistema ir organizavimas - S;
- Gamybinė-technologinė bazė - T;
- Aplinka - W.

Kontrolinis savęs įvertinimas: Banke naudojamas vienas iš operacinės rizikos vertinimo metodų – kontrolinis savęs įvertinimas. Kiekvienas struktūrinis padalinys turi identifikuoti su padalinio veikla susijusias rizikas dėl kurių padalinys gali nepasiekti savo tikslų (strateginių ir operatyvinių), įvertinti apsisaugojimo nuo rizikos priemonių adekvatumą.

Naujos rizikos identifikavimas: Kai banko grupėje identifikuojama nauja rizika (operatyviniam ir strateginiam periodui, administruojamo objekto egzistavimo laikotarpiui), turi būti nustatomos šios rizikos atsiradimo priežastys, įvertinama jos įtaka finansiniam rezultatui, suteikiamas reitingas. Atsižvelgiant į susidariusią situaciją, parengiamos ir panaudojamos tam tikros priemonės šiai rizikai sumažinti arba sudaromas veiksmų planas, paskiriami atsakingi asmenys. Jeigu identifiкуotos rizikos analizė parodo silpnas vietas Banko ar įmonės naudojamose procedūrose jas privaloma pakoreguoti.

Naujos veiklos rūšys: Naujos veiklos rūšys arba produktai į banko veiklą įtraukiami tik įvertinus jų riziką. Siekiant apsisaugoti nuo rizikos, reikia derinti visų rizikos valdymo padalinių veiklą naujų produktų, veiklos rūšių bei darbo taisyklių ruošimo metu.

Turto, paslaugų pirkimas: Paslaugoms, turtui pirkti skelbiami konkursai arba vykdoma apklausa atliekama analizė sulyginant pasiūlymų kainas, įvertinant pasiūlymo kokybę, laiką.

Jeigu bankas nusprendžia nebevykdyti tam tikros veiklos ir ketina šias paslaugas pirkti iš kitų asmenų (angl. *outsourcing*), tačiau bankas turi užtikrinti tinkamą vidaus kontrolės proceso organizavimą, visapusišką prisiimamos rizikos valdymą. Paslaugų pirkimas turi atitikti Lietuvos banko reikalavimus, reglamentuojančius banko veiklą papildančių paslaugų pirkimą.

O priedas.

UAB Medicinos banko vidiniai limitai [35, 2 priedas]

Eil. Nr.	Normatyvas	Rizikos rūšis	Apribojimai teisės aktuose	Rizikos valdymo metodas		
				Pasyvus	aktyvus	Veiklos planavimas
1	Banko kapitalo pakankamumas	visos	> 8 proc. perskaičiuoto kapitalo	> 16 proc.	>12 proc. < 16 proc.	<12 proc.
2	Vienos valiutos maksimali atvira pozicija	Rinkos rizika	< 15 proc. perskaičiuoto kapitalo	< 4 proc.	> 4 proc. < 8 proc.	> 8 proc.
3	Bendroji maksimali atvira pozicija užsienio valiutos	Rinkos rizika	< 25 proc. perskaičiuoto kapitalo	< 6 proc.	> 6 proc. < 15 proc.	> 15 proc.
4	Maksimali paskola vienam skolininkui	Kredito rizika	< 25 proc. perskaičiuoto kapitalo Taryboje tvirtinamas limitas proc. nuo perskaičiuoto kapitalo	< 10 proc.	> 10 proc. < 20 proc.	> 20 proc.
5	Maksimali paskola dukterinei įmonei, kai LB vykdo konsoliduotą visos fin.grupės priežiūrą	Kredito rizika	< 75 proc. perskaičiuoto kapitalo Taryboje tvirtinamas limitas proc. nuo perskaičiuoto kapitalo	< 50 proc.	> 50 proc. < 70 proc.	> 70 proc.
6	Maksimali paskola dukterinei įmonei, kai LB nevykdo konsoliduotos visos fin.grupės priežiūros	Kredito rizika	< 20 proc. perskaičiuoto kapitalo	< 10 proc.	> 10 proc. < 17 proc.	> 17 proc.
7	Didelių paskolų	Kredito rizika	< 800 proc. perskaičiuoto kapitalo	< 180 proc.	> 180 proc. < 280 proc.	> 280 proc.
8	Likvidumo rodiklis	Rinkos rizika	> 30 proc.	> 50 proc.	> 35 proc. < 50 proc.	< 35 proc.
9	Suteiktos paskolos su banku susijusiems asmenims	Kredito rizika	Taryboje tvirtinamas limitas proc. nuo perskaičiuoto kapitalo	< 10 proc. perskaičiuoto kapitalo	> 10 proc. < 15 proc. perskaičiuoto kapitalo	> 15 proc. perskaičiuoto kapitalo
10	Vidinio skolinimo apribojimai	Kredito rizika	Taryboje tvirtinamas limitas proc. nuo perskaičiuoto kapitalo	< 2 proc.	< 5 proc.	> 15 proc.

O priedo pabaiga

11	Prekybinės knygos investicijų suma į vieno juridinio asmens įstatinį kapitalą	Rinkos rizika	< 15 proc. perskaičiuoto kapitalo	< 1 proc. įmonės įstatinio kapitalo	< 2 proc. įmonės įstatinio kapitalo	> 4 proc. įmonės įstatinio kapitalo
12	Bankinės knygos investicijų suma į vieno juridinio asmens įstatinį kapitalą (išskyrus finansų įstaigas)	Kredito rizika	< 15 proc. perskaičiuoto kapitalo	< 4 proc.	> 4 proc. < 12 proc.	> 12 proc.
13	Bendra bankui priklausančių juridinių asmenų įstatinio kapitalo ir balsavimo teisių dalių verčių, kurios įtrauktos į banko balansą (išskyrus finansų įstaigas)	Kredito rizika	< 60 proc. perskaičiuoto kapitalo	< 10 proc.	> 10 proc. < 40 proc.	> 40 proc.
14	Bendra investicijų suma į finansų įstaigas, kurios neviršija 10 proc. kitos finansų įstaigos nuosavo kapitalo bei nėra dukterinės įmonės	Kredito rizika	Nėra	< 5 proc. perskaičiuoto kapitalo	> 5 proc. < 10 proc. perskaičiuoto kapitalo	> 10 proc. perskaičiuoto kapitalo
15	Paskolų portfelio dalis banko aktyvuose	Kredito rizika	Nėra	> 45 proc. < 65 proc.	< 45 proc. > 65 proc.	< 30 proc. > 70 proc.
16	Investicijų suma į žemę ir kitą nekilnojamąjį turtą	Kredito rizika	< 5 proc. perskaičiuoto kapitalo	< 2 proc.	> 2 proc. < 4 proc.	> 4 proc.

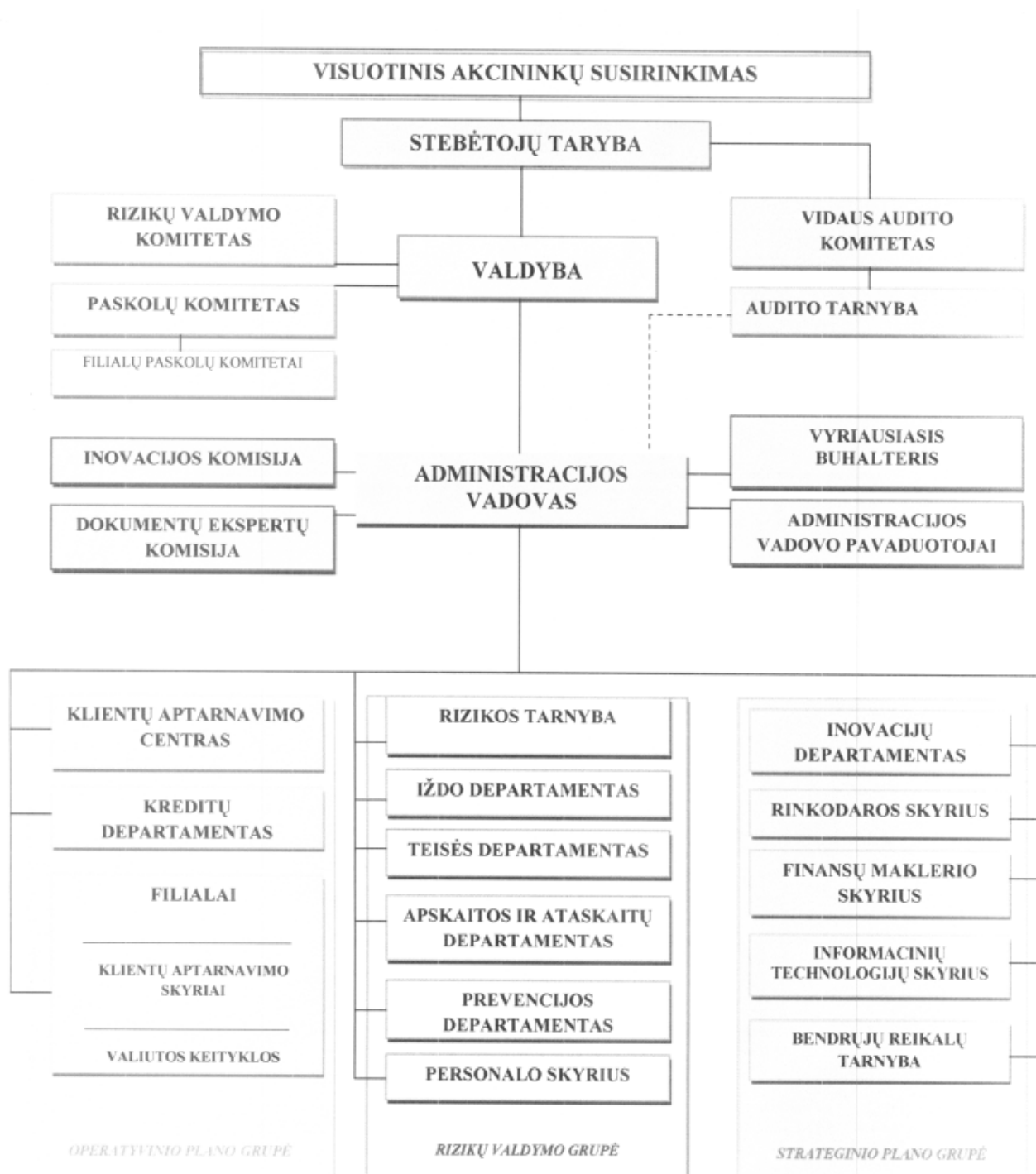
P priedas.

Ekonominės veiklos šakos [35, priedas 9]

Eil. nr.	Ekonominės veiklos šakos pavadinimas
1	Žemės ūkis, miškininkystė, žuvininkystė
2	Kasyba, karjerų eksploatavimas
3	Apdirbamoji gamyba
4	Elektros, dujų, garo tiekimas, oro kondicionavimas
5	Vandens tiekimas, nuotekų valymas, atliekų tvarkymas, regeneravimas
6	Statyba
7	Didmeninė, mažmeninė prekyba; Variklinių transporto priemonių, motociklų remontas
8	Apgyvendinimo, maitinimo paslaugų veikla
9	Transportas, saugojimas
10	Informacija, ryšiai
11	Finansinė, draudimo veikla
12	Nekilnojamojo turto operacijos
13	Profesinė, mokslinė, techninė veikla
14	Administracinė, aptarnavimo veikla
15	Viešasis valdymas, gynyba; privalomas socialinis draudimas
16	Švietimas
17	Žmonių sveikatos priežiūra, socialinis darbas
18	Meninė, pramoginė, poilsio organizavimo veikla
19	Kita aptarnavimo veikla
20	Namų ūkių, samdančių darbininkus, veikla
21	Ekstrateritorinių organizacijų, įstaigų veikla
22	Paskolos, nepriskirtos ekonominei veiklai

Q priedas.

UAB Medicinos banko valdymo organizacinė struktūra [45, p. 57]

R priedas.

UAB Medicinos banko rizikos valdymo proceso schema [35, 8 priedas]

